

Evaluatie van het economisch beleid van de gemeente Enschede

F.H.J.M. Coenen

V. Vikolainen

W. Andringa

T. Hoppe

CSTM

Universiteit Twente

Faculteit Management en Bestuur

Een publikatie in de reeks **CSTM Studies en Rapporten**

ISSN 1381-6357

CSTM-SR nr. 365

Evaluatie van het economisch beleid van de gemeente Enschede

F.H.J.M. Coenen

V. Vikolainen

W. Andringa

T. Hoppe

Enschede, juni 2011

Inhoudsopgave

1. Doel evaluatie en vragen	5
2. Beperkingen onderzoek en evaluatieaanpak	6
3. Het Enschedese economische beleid.....	7
4. Economische situatie.....	11
5. Doelbereiking	14
6. Doelbereiking programmabegrotingen	18
7. Effectiviteit en verklaring van de effectiviteit.....	21
8. Effectiviteit van de doelen voor aandachtgebieden	25
9 Samenvatting en conclusies.....	31
Bijlage 1 Indicatoren voor de Programmabegrotingen	37
Bijlage 2 Indicatoren voor de aandachtsgebieden.....	59
Bijlage 3 Doelstellingen gemeente Enschede 2003-2010	67
Bijlage 4 Verschuiving indicatoren in definitie en of bron	69
Bijlage 5 Economisch beleid binnen de Gemeente Enschede	75
Bijlage 6 Overzicht doelbereiking gemeente Enschede Programmabegrotingen.....	117
Appendix A Geraadpleegde literatuur.....	119

1. Doel evaluatie en vragen

De gemeente Enschede heeft het CSTM¹ opdracht verleend voor een meta-evaluatieonderzoek naar de effecten en de effectiviteit van het Enschedese economische beleid (2000-2010).

Het onderzoek maakt onderdeel uit van een proces om te komen tot een vernieuwde Enschedese economische visie. De Raad wenst deze nieuwe visie mede te baseren op een evaluatie van het huidige economische instrumentarium waarbij gebruik gemaakt wordt van al uitgevoerde (Rekenkamer)evaluaties. In het kader van het visievormingsproces is behoefte aan inzicht in de economische situatie van Enschede en inzicht in effecten (doelbereiking en effectiviteit) van het economisch beleid in de periode 2000-2010.

Binnen de zes weken is getracht, ondanks de beperkte nominale en kalendertijd, het stappenschema voor een doelbereiking- en effectiviteitsevaluatie te volgen. Daarbij wordt het te evalueren beleid en haar doelen in beeld gebracht, het bereiken van deze doelen (doelbereiking) en de bijdrage van het beleid aan deze doelen (effectiviteit) vastgesteld en wordt er gezocht naar factoren die de mate van effectiviteit verklaren.

Op basis hiervan zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Wat is het Enschedese economische beleid, wat zijn de doelen daarvan (beoogde veranderingen), welk instrumentarium wordt ingezet om deze doelen te bereiken en wat zijn de kernveronderstellingen van dit beleid?
2. Wat is de stand van en wat zijn de veranderingen in de economische situatie van Enschede?
3. In hoeverre zijn de beoogde veranderingen (doelen) in de economische situatie en in de economische structuur bereikt (doelbereiking)?
4. In hoeverre zijn de geconstateerde veranderingen in de economische situatie en in de economische structuur te danken aan het gevoerde beleid (effectiviteit)?
5. Welke factoren verklaren de effectiviteit?
6. Welke kennis ontbreekt over de economische situatie en de effecten van het Enschedese beleid?

¹ Het CSTM (Twente Centre for Studies in Technology and Sustainable Development) is een vakgroep van de faculteit Management en Bestuur en onderdeel van het onderzoeksinstituut IGS (Institute for Innovation and Governance Studies) van de Universiteit Twente.

2. Beperkingen onderzoek en evaluatieaanpak

De reikwijdte en diepgang van het onderzoek zijn noodzakelijkerwijs beperkt door het tijdspad en de beperking tot het gebruik van bestaand onderzoeksmateriaal. Door de gemeente Enschede en andere actoren wordt al veel gemonitord en geëvalueerd ten aanzien van de economie van Enschede en het economisch beleid. Daarom kan men zich afvragen wat dan een meta-evaluatie binnen zes weken nog kan opleveren als er al zoveel onderzoeksmateriaal is.

Ten opzichte van het bestaande materiaal streven we naar een aantal nieuwe perspectieven:

1. De evaluatieperiode is tien jaar: van 2000 tot 2010. Bij veel van de door ons gebruikte bestaande monitoring- en evaluatiedata is sprake van veel kortere periodes.
2. In de meta-evaluatie proberen we expliciet de doelen met effecten te verbinden en de vraag naar effectiviteit te stellen. In veel van de monitoringgegevens is meer sprake van een volgen van de staat van de Enschedese economie en/of wordt de verbinding met de doelen niet specifiek gemaakt.
3. De meta-evaluatie betreft de gehele breedte van het economische beleid, inclusief het randvoorwaarden creërende beleid. Veel monitor- en evaluatiedata hebben betrekking op delen van het beleid.
4. We zijn in de meta-evaluatie ook expliciet op zoek naar wat we niet weten en wat niet gemonitord wordt om lacunes op dit gebied te kunnen aangeven.
5. Tenslotte is voor de meta-evaluatie het handelingsperspectief van groot belang. De meta-evaluatie zou ideeën moeten opleveren voor beleidsaanpassingen.

We trachten in dit onderzoek conclusies op hoofdlijnen te trekken. Een risico hierbij is dat de meta-evaluatie niet in verhouding staat met het gedetailleerde onderzoeksmateriaal waarop het is gebaseerd. We hebben de volgende onderzoeksstappen gezet:

- Er is een overzicht gemaakt van alle indicatoren, gegevens en bronnen.
- De visies, collegeprogramma's, programmabegrotingen en grote projecten zijn geanalyseerd op zoek naar economische doelen (beoogde effecten gericht op economie) en om het beleid in hoofdlijnen te beschrijven.
- Om de evaluatie te beperken hebben we getracht te werken met kernveronderstellingen en typische kenmerken van het Enschedese beleid.
- Aan experts is de vraag voorgelegd hun visie te geven bij alles wat er is gedaan in Enschede op de vragen wat de gemeente Enschede heeft bereikt, wat zou anders hebben gekund, wat kan worden versterkt, wat kunnen we leren van elders?

3. Het Enschedese economische beleid

Wat is het Enschedese economische beleid, welke doelen (beoogde veranderingen), instrumentarium en kernveronderstellingen bevat dit beleid?

Afbakening van het economisch beleid

In bijlage 3 is het beleid van de afgelopen tien jaar samengevat. Vraag daarbij was wat we wel en niet zouden kunnen meenemen in de evaluatie als 'economisch beleid'. De voorstellen voor de te ontwikkelen 'Economische Visie' spreken over het beleid met betrekking tot de economische bedrijvigheid in Enschede. Daarbij wordt aangegeven dat (a) de economische ontwikkeling ook vanuit andere beleidsterreinen en programma's wordt gestimuleerd die niet direct economisch beleid betreffen, en (b) dat de economische visie hiervoor een kader en toetssteen zou moeten zijn. Bij het afbakenen van het te evalueren beleid hebben we de volgende indelingscriteria in de overweging betrokken:

- Wat wordt in Enschedese beleidsstukken als economisch beleid aangeduid?
- De inhoud van de portefeuille van de betrokken wethouders.
- Wat elders in de literatuur en bij andere overheidsactoren als gemeentelijk economisch beleid wordt aangeduid.

In het onderzoek nemen we als afbakening het beleid dat in de Enschedese Programmabegrotingen in brede zin als economisch beleid wordt verstaan. Daarnaast nemen we ook het randvoorwaarden creërend en faciliterend beleid mee. Ons argument hiervoor is dat veel beleid weliswaar de economie niet als beoogd effect heeft, maar wel als (voorzien) neveneffect voor de lokale economie. Zo is bijvoorbeeld het huisvesten van verschillende bevolkingsgroepen niet het hoofddoel van woningbouwbeleid, maar heeft het creëren van huisvesting voor bepaalde kansrijke groepen wel een voorzien positief neveneffect op de economie (op koopkracht en arbeidsmarktbehoefte).

Als kern van het economische beleid hebben we gekeken naar vijf programmabegrotingen die economisch beleid bevatten:

- Werk en inkomen;
- Economische structuur;
- Wonen;
- Bereikbaarheid en mobiliteit;
- Ruimtelijke ontwikkeling.

Daarnaast zijn we op zoek gegaan naar randvoorwaarden vervullend beleid en faciliterend beleid voor economische ontwikkeling die we indelen in een aantal aandachtsgebieden:

- Ontwikkelingsvoorwaarden (zachte infrastructuur):
 1. Kennis en innovatiestructuur;
 2. Evenwichtige arbeidsmarkt en onderwijs (verhogen opleidingsniveau);
- Harde infrastructuur:
 3. Bedrijventerreinen en winkelpanden;
 4. Bereikbaarheid;

- Klimaat voor economische bedrijvigheid:
 5. Starters;
 6. Administratieve lasten en ondernemersklimaat;
 7. Woonmilieu;
 8. Imago;
 9. Samenwerking met maatschappelijke actoren.

Schets van het economische beleid op hoofdlijnen

Over de periode van tien jaar gezien (2000-2010) is het Enschedese beleid een optelsom van:

- reacties op stedelijke problemen in Enschede;
- de uitvoering van (inter-)nationaal beleid door de gemeente Enschede;
- de perceptie op de eigen rol van de gemeente en haar sturingsmogelijkheden;
- en de perceptie van de gevolgen van economisch en maatschappelijke trends voor Enschede.

Centraal in de probleemdefinitie van Enschede stond aan het begin van de evaluatieperiode, zoals in veel grote steden, de accumulatie van maatschappelijke problemen in steden. Economisch beleid werd daarbij vooral gezien als een bijdrage aan de oplossing van deze problemen. Het economisch beleid sloot hierbij nauw aan bij het Grote Steden Beleid (GSB-beleid). Hoewel onderdelen van dit beleid er al waren voordat ze in het GSB-beleid werden opgenomen. Het GSB-beleid betekende een bundeling van fondsen en daarmee ook een oriëntatie van het beleid en monitoring op afrekening van het GSB-beleid.

In de Toekomstvisie van 1998 werd, gericht op 2010, over hoofddoelstellingen gesproken in termen van zowel het versterken van de concurrentiepositie van Enschede, de versterking van de participatie en actieve betrokkenheid van Enschedese inwoners, als van een verbetering van de kwaliteit van de dagelijkse woon- en leefomgeving. Deze doelstellingen werden overgenomen in het eerste GSB maatwerk convenant.

We identificeren vijf hoofdlijnen in het beleid gedurende de evaluatieperiode van GSB-beleid naar ruimtelijk-economie beleid. Deze hoofdlijnen lopen deels parallel. Het gaat hierbij om de volgende hoofdlijnen:

- de economie van de stad te verbeteren door de bevolking kansrijker te maken;
- de aantrekkingskracht van de stad in het algemeen en op de kansrijke bevolking te vergroten;
- het benutten van de kansen door kansrijke economische sectoren te versterken;
- de innovatiecapaciteit van de economie vergroten;
- de ruimtelijk-economische economische clusters versterken.

Vanuit de economie gezien, was de eerste logische stap voor het versterken van de concurrentiepositie van de stad te kijken naar de samenstelling van de bevolking. Een kernveronderstelling in het Enschedese beleid is dat er gestuurd moet worden op de kenmerken van de bevolking als voorwaarde voor het vergroten van de economische kansen van de stad. Het gaat daarbij zowel om de samenstelling bevolking, gericht op aantrekken van meer kansrijke groepen

(hogere inkomens en hoger opgeleiden), als het verhogen van arbeidsparticipatie van de huidige bevolking. Beide gewenste veranderingen kunnen worden gezien als voorwaarde voor het verbeteren van de economische kansen van de stad.

Om te kunnen sturen op het aantrekken van kansrijke bevolkingsgroepen was een noodzakelijke voorwaarde het werken aan het verhogen van de aantrekkingskracht van de stad op deze kansrijke bevolkingsgroepen. In de eerste plaats om deze bevolkingsgroepen in de stad te laten wonen, maar ook om hen de stad (meer) te laten bezoeken.

De economische kansen van een stad zijn een optelsom van samenstelling van de bevolking, agglomeratiefactoren en economische sectoren. Naast de beïnvloeding van de samenstelling van de bevolking heeft Enschede ook gestuurd op wat aan het begin van de evaluatie werd gezien als kansrijke economische sectoren (met name de vrijetijdseconomie en kennisintensieve bedrijvigheid). De veronderstelling is dat de gemeente de lokale structuur kan beïnvloeden door een integraal sociaaleconomisch beleid te voeren dat aansluit bij de kenmerkende eigenschappen van de gemeente en haar bevolking. Daarnaast wordt verondersteld dat versterking van de lokale economische structuur leidt tot meer werkgelegenheid.

Een economische structuur betreft alle factoren die van invloed zijn op de mogelijkheden van een economisch systeem. De economische structuur bepaalt hoeveel goederen of diensten een geografisch gebied (zoals een gemeente) kan voortbrengen. Bij het begin van de evaluatieperiode werd verondersteld dat bepaalde economische sectoren zouden verzwakken in Enschede: met name de maakindustrie. Sinds de jaren '90 nam het gebruik van informatie- en communicatietechnologie (ICT) enorm toe en werd in Enschede veel verwacht van deze zogenaamde 'nieuwe economie'. De veronderstelling was dat door het vestigingsklimaat voor de kennisintensieve sector te verbeteren ook meer mensen uit de hogere inkomensgroepen naar de stad zouden komen en dat hiermee zowel de sociaal economische structuur van de stad als de concurrentiepositie van de stad zou worden versterkt.

Het Enschedese beleid werd ook beïnvloed door (inter)nationaal beleid. De Lissabon-strategie uit 2000 was de langetermijnstrategie die de Europese Unie in 2010 de sterkste economie van de wereld had moeten maken. Daarin stond de kenniseconomie centraal. Een kernveronderstelling in deze strategie was dat het innovatievermogen in Europa achterop dreigde te raken bij haar concurrenten in de wereld. In de gemeente Enschede is het verbeteren van het innovatief vermogen van het bedrijfsleven vanaf het GSB-III-beleid (2004) duidelijk in beeld.

Door procesinnovatie worden de productiekosten gereduceerd, hetgeen leidt tot een verbetering van de concurrentiepositie van bedrijf en regio. Evenals het ontwikkelen en op de markt brengen van nieuwe producten de concurrentiepositie versterkt van zowel het bedrijf als de regio.

Voor de kenniseconomie is de innovatiecapaciteit van zijn kenniswerkers van groot belang. Dit geldt net zo zeer voor de kennisinfrastructuur. Cruciaal in het Enschedese beleid was de ontwikkeling van het Kennispark Twente. Met het Kennispark Twente wordt de innovatiecampus bedoeld waar kennisintensieve ondernemers zich succesvol kunnen ontwikkelen. Bedrijven hebben er toegang tot talent en expertise, baanbrekend onderzoek van de UT en tot diverse vormen van ondersteuning, zoals financiering en coaching.

In 2006 komt het stimuleren van innovatie en ondernemerschap nog duidelijker in beeld door de activiteiten ter ondersteuning van de Twentse Innovatieroute en actieve acquisitie van bedrijven. Daarbij vormen economische clusters de kern van het Twentse innovatiebeleid. De veronderstelling is dat fysieke clustering van bedrijven binnen gespecialiseerde groeisectoren een bron is voor regionaal economische groei. De ruimtelijke nabijheid tussen deze bedrijven stimuleert de leerprocessen en de onderlinge concurrentie (Silicon Valley). Het Innovatieplatform Twente is gebaseerd op een studie van Deloitte in 2005. Op basis van deze studie heeft de gemeente gekozen voor concentratie van activiteiten op vijf thematische clusters: high tech systemen en materialen, bouw, technologie en gezondheid, en veiligheidstechnologie en voeding.

Ook richt de gemeente zich op 'Pieken in de Delta'. Dit is de gebiedsgerichte economische agenda van Nederland. Deze agenda draagt bij aan de ambitie om van Nederland een concurrerende en dynamische economie te maken in een sterk en innovatief Europa. Het ministerie van Economische Zaken heeft samen met het bedrijfsleven, kennisinstellingen en regionale overheden in 2006 een vijfjarig programma geformuleerd ('Pieken in Oost-Nederland: Werk maken van kennis'). In het programma staat de doelstelling waarop Rijk en regio zich kunnen richten. Dit is het realiseren van een significante toename van de bedrijfsinvesteringen en toegevoegde waarde op het terrein van de drie bijzondere kennisconcentraties in Oost-Nederland: Food en Nutrition, Health en Technology.

4. Economische situatie

Wat is de stand van en wat zijn de veranderingen in de economische situatie van Enschede?

Iemand die Enschede voor het eerst in 2010 sinds tien jaar bezoekt, zal grote veranderingen constateren. Er is veel aan de weg getimmerd. Een aantal grote projecten is hierbij gezichtsbepalend. Niet alle veranderingen zijn daarbij het directe resultaat van het Enschedese economische beleid, maar de meeste veranderingen hebben wel met de economie te maken. De gemeente heeft bijvoorbeeld bijgedragen aan de opkomst van FC Twente als motor voor het regionale zelfbewustzijn. Niettemin is op deze 'branding' van de stad en regio nooit bewust gestuurd. Anderzijds is de herontwikkelde wijk Roombeek een resultaat van het Enschedese beleid. Zonder de vuurwerkramp was Roombeek nooit in de huidige vorm gerealiseerd.

Het eerste doel van de evaluatie is om op basis van bestaande monitoring- en onderzoeksgegevens een overzicht te geven van de stand van de Enschedese economie. We hebben dit in het kader van de evaluatiestap in het proces van het schrijven van een economische visie vooral opgevat als het schetsen van economische prestatie en vooruitgang van de lokale economie in de afgelopen tien jaar. Onze opvatting had veel te maken met de noodzakelijke stap voor het vaststellen van doelbereiking. Een alternatieve benadering van de analyse van de economische situatie is een sterkte- en zwakte analyse van de Enschedese economie en veranderingen hierin. Ook hier biedt het monitoringmateriaal veel aanknopingspunten. Dit zou dan vooral verbonden moeten worden met een analyse van trends in de lokale economie.

In evaluatieonderzoek wordt een onderscheid gemaakt tussen situatie- en doelbereikingsonderzoek. Bij situatieonderzoek wordt geprobeerd zoveel mogelijk effecten binnen een bepaald beleidsveld in beeld te brengen. Bij doelbereikingsonderzoek gaat het om een selectie uit al deze effecten, namelijk de beoogde effecten (=doelen) van het beleid. Bovendien worden beoogde effecten en gerealiseerde effecten met elkaar geconfronteerd.

Door de gemeente Enschede en allerlei andere actoren wordt de stand van de Enschedese economie gemeten. Deze monitoring dient om inzicht te verschaffen in de stand van de economie en heeft niet altijd onmiddellijk een handelingsdimensie. Dit betekent dat niet bij alle indicatoren een koppeling wordt gemaakt met het Enschedese beleid, omdat deze niet of slechts zeer indirect door het Enschedese beleid kunnen worden beïnvloed.

Omdat ten aanzien van de Enschedese economie door Enschede zelf en andere actoren al veel wordt gemonitord, lijkt het relatief eenvoudig om de ontwikkeling van de economische situatie te schetsen. We lopen daarbij toch tegen een aantal belangrijke beperkingen aan in relatie tot het bestaande onderzoeksmateriaal en de indicatoren die hierin vermeld worden (zie ook bijlage 2). Het gaat om de volgende beperkingen:

1. de breedte van de indicatoren die we als economische variabelen en indicatoren beschouwen;
2. de tijdsdimensie;
3. de stabiliteit van de indicatoren;

4. de kwaliteit van de indicatoren.

Bij de *afbakening van de monitoring* zitten we met hetzelfde probleem als de afbakening van het economische beleid: Welke variabelen nemen we mee als relevant voor de stand van de economie? We zoeken immers naar de stand van de economie en niet naar de staat van de stad, hoewel veel van de staat van de stad (zoals hiervoor al aangegeven) met de economische staat is verbonden. Wat in de huidige monitoring wordt aangeduid als economische monitoring richt zich op slechts een heel beperkt aantal factoren (werkgelegenheid, vestigingsplaatsen, oordeel over ondernemingsklimaat). Andere gemeenten werken met een bredere set voor de stand van de economie zoals het aantal faillissementen en de woningmarkt.

Er zijn twee aspecten aan de *tijdsdimensie*. In de eerste plaats willen we meten over een periode van tien jaar. Ook als een beleidsinterventie laat heeft plaatsgevonden in de evaluatieperiode, dan nog is een tijdsreeks over de hele periode van belang. In de tweede plaats geven indicatoren door de factor 'time lag' (vertraging van het effect) verschillende zaken aan. Er zijn indicatoren die de huidige stand van de economie aangeven. Veel van de andere dan economische indicatoren veranderen echter pas veel later dan de economie. Zo zal een verslechtering van de economie pas kwartieren later grote invloed hebben op werkgelegenheidscijfers. Anderzijds zijn er indicatoren die een voorspellende waarde hebben. Met een sterke stijging van het aantal uitzendbanen kan bijvoorbeeld een economische opleving worden voorspeld.

Vervolgens is er het probleem van de *stabiliteit van de indicatoren*. Voor een analyse over tien jaar is het noodzakelijk dat steeds dezelfde indicatoren over de loop van tien jaar worden gebruikt. Uit onze analyse van alle indicatoren blijkt echter dat de indicatoren door de tijd veranderen. Bijvoorbeeld doordat kennisintensieve bedrijvigheid met om de zoveel jaar veranderende bedrijfscodes wordt gemeten. Een ander voorbeeld is dat als indicator voor het aandeel van midden- en hogere inkomensgroepen in de gemeente eerst het aandeel op de totale bevolking wordt gemeten en later alleen nog maar op het aandeel immigratie. Tenslotte is er nog het probleem met de *kwaliteit van de indicatoren*. Omdat we veel economische variabelen niet direct kunnen meten in de maatschappij werken we veel met het indiceren in meetbare termen, waarmee we een afbeelding van het originele begrip of variabele creëren. Daarnaast is het van belang of er een voldoende sterke relatie bestaat tussen de variabelen en de indicatoren. Zo zegt de uitgifte van het aantal hectaren bedrijfsterreinen maar weinig over het aantal bedrijfsvestigingen. Daarnaast vragen we ons af of de indicatoren wel alle dimensies van het criterium omvatten. Zo zegt de stijging van het culturele aanbod maar in beperkte mate iets over een bepaalde dimensie van de woonaantrekkelijkheid in een stad. Tenslotte moet er geen sprake zijn van (andere) interveniërende factoren in de perceptie van de onderzoekende instantie waardoor deze iets anders meet dan de bedoeling is. Een ander probleem betreft een verandering van het meetinstrument of een bepaalde maat. Dit kan leiden tot een vertekend beeld in de onderzoeksresultaten. Een voorbeeld is de wijze waarop kennisintensieve bedrijvigheid wordt geconfronteerd met steeds veranderende bedrijfscodes die vervolgens worden gemeten.

In tabel 1 geven we een opsomming van een aantal positieve en niet-positieve veranderingen in de Enschedese economie in de door ons geëvalueerde periode. We hebben daarbij met een hele grote bril gekeken naar de gehele periode van tien jaar. Daarbij bleken vele nuanceringen mogelijk.

Opvallend genoeg werden veel van deze veranderingen ook genoemd (en dus bevestigd) door de experts in een rondvraag over veranderingen in de Enschedese economie in de afgelopen tien jaar. De rondvraag met de experts leidde tot de identificatie van dezelfde breedte aan items die waarop economische veranderingen konden worden gemeten.

Tabel 1: Opvallende veranderingen ten opzichte van 2000.

Positieve veranderingen t.o.v. 2000	Geen veranderingen of negatief t.o.v. 2000
<ul style="list-style-type: none"> - Aantal bedrijfsvestigingen gestegen (effect op werkgelegenheid valt tegen). - Absolute werkgelegenheid gestegen (relatief gelijk aan Nederland, iets minder dan referentiegemeenten). - Aantal starters gestegen (dip in economische crisis, positieve waardering startersbeleid). - Score ondernemersklimaat is gestegen (ook relatief t.o.v. G27/G31). - Percentage koopwoningen is gestegen. - Aantal winkelbezoekers op zaterdag is gestegen. - Aantal bezoekers toeristisch-recreatieve voorzieningen gestegen. - Ranking Kennispark gestegen t.o.v. vergelijkbare parken. - Grote beeldbepalende projecten gerealiseerd. 	<ul style="list-style-type: none"> - Score op sociaaleconomische variabelen (ranking ten opzichte van andere steden) blijft achter. - Geen groei onder kansrijke bevolkingsgroepen (hoger opgeleiden, hogere inkomens). - Woonaantrekkelijkheidsscores t.o.v. referentiegemeenten blijft laag. - Imago blijft problematisch.

5. Doelbereiking

In hoeverre zijn de beoogde veranderingen (doelen) in de economische situatie en in de economische structuur bereikt (doelbereiking)?

Het is lastig om een oordeel te geven over de doelbereiking van het Enschedese beleid over de gehele evaluatieperiode.

In de eerste plaats is het lastig om een duidelijke overkoepelende doelboom vast te stellen voor het economische beleid van Enschede voor de gehele periode. Het opstellen van een 'doelboom' is moeilijk als de onderlinge relaties tussen de beleidsdoelen en de daaronder hangende subdoelen, maatregelen en activiteiten niet duidelijk en geen consistente samenhang vertonen voor de gehele periode waarin een beleid wordt uitgevoerd. Een doelboom gaat er namelijk (impliciet) van uit dat het realiseren van een lager gelegen doel 'leidt tot' of in elk geval 'bijdraagt aan' de realisatie van het hoger gelegen doel. Eigenlijk valt het economisch beleid uiteen in een aantal los aan elkaar verbonden doelbomen.

Voor de effectevaluatie is een doelboom van belang, omdat het succes van beleid uiteindelijk afgemeten moet worden aan de mate waarin het hoofddoel bereikt is. Wanneer bekend is in welke mate de subdoelen zijn bereikt, kan via de doelboom worden beredeneerd in welke mate dit effect kan doorwerken op het bereiken van het hoofddoel.

Voor zover het al mogelijk is om een duidelijke overkoepelende doelboom te maken, lopen we tegen een probleem van meetbaarheid van de doelen aan. Doelen zijn alleen meetbaar als behalve de richting ook de eenheid waarin deze gemeten kan worden en de tijdsperiode aangegeven zijn (de M = meetbaar en T = tijdgebonden in de afkorting 'SMART', die staat voor criteria die worden gebruikt om de haalbaarheid van een beleid te beoordelen). Bijvoorbeeld een doelstelling als 'de concurrentiepositie van Enschede versterken' heeft wel een richting maar wordt niet in een kwantitatieve eenheid uitgedrukt en kan derhalve moeilijk gemeten worden. Anders gesteld: het doel moet specifiek zijn en er moet nauwkeurig en precies worden aangegeven wat de beleidsvoerende instantie ermee wil (de S van 'SMART'). Immers: hoe concreter en specifiek het doel hoe beter de doelbereiking is vast te stellen. Bovendien moeten we om de doelbereiking ten aanzien van een bepaalde beleidsinterventie te meten de situatie voor de interventie en de situatie na de interventie kennen. En natuurlijk moet de meting van de situatie na de interventie kunnen worden afgezet tegen de gestelde beleidsdoelen.

We gaan eerst kort in op de doelbereiking van wat we hierboven de hoofdlijnen in de grove beleidsschets hebben genoemd. Daarna gaan we in op de doelbereiking van de programmabegrotingen en het randvoorwaarden stellende beleid.

Eerder hebben we als hoofdlijnen van het beleid onderscheiden:

- de economie van de stad te verbeteren door de lokale bevolking kansrijker te maken;
- de aantrekkingskracht van de stad in het algemeen en op de kansrijke bevolking te vergroten;
- het benutten van de kansen door kansrijke economische sectoren te versterken;
- de innovatiecapaciteit van de economie vergroten;

- de ruimtelijk-economische clusters versterken.

We zullen nu ingaan op de doelbereiking van de programmabegrotingen en het randvoorwaarden stellende beleid.

1. *Is het veranderen van de samenstelling van de bevolking c.q. meer kansrijk maken van de bevolking gelukt?*

- Het aandeel hoger opgeleiden in Enschede is niet sterker gestegen dan de gemiddelde stijging in vergelijkbare steden in Nederland.
- Het aandeel hogere inkomens is niet gestegen.
- De totale arbeidsparticipatie in Enschede stijgt vooral door een toegenomen arbeidsparticipatie van vrouwen (vrouwenparticipatiegraad komt dichterbij landelijk gemiddelde).

Wij concluderen dat het moeilijk blijkt voor de gemeente Enschede om de samenstelling en (bepaalde) kenmerken van de bevolking te beïnvloeden. Er zijn nog steeds relatief veel langdurig werklozen en laagopgeleiden. Ondanks dat het aantal hoger opgeleiden wel relatief is gestegen, is het niet sterker gestegen dan de gemiddelde stijging in vergelijkbare steden in Nederland, en is het aantal mensen in de categorie hogere inkomens niet gestegen.

2. *Is het aantrekkelijker maken van de stad gelukt?*

- Enschede is aantrekkelijker geworden als stad om in te wonen. Hier is echter wel wat op aan te merken:
 - Enschede heeft een slechte score op de 'woonaantrekkelijkheidsindex' in de Atlas voor Nederlandse gemeenten. Sinds 2006 is alleen op het gebied van het culturele aanbod een sterke stijging gemeten.
 - Er is nog steeds stijging in het aantal inwoners van Enschede.
- Enschede is aantrekkelijker geworden als stad om te bezoeken. Dit blijkt uit het volgende:
 - Het cultureel aanbod is gestegen.
 - Er is een goede waardering binnenstad.
 - Het aantal bezoekers in Enschede is gestegen.

Wij concluderen dat de gemeente Enschede er in de geëvalueerde periode in geslaagd is beeldbepalende fysieke projecten te realiseren (zoals de herinrichting van het Stadserf, het Van Heekplein en het Muziekkwartier en Roombeek). Deze fysieke ingrepen van de gemeente hebben ertoe geleid dat de stad aantrekkelijker is geworden voor bezoekers van buitenaf. Niettemin moet anderzijds geconcludeerd worden dat de woonaantrekkelijkheidsgraad van Enschede in vergelijking met andere steden nog steeds niet erg hoog is. Dit kan ermee samenhangen dat de beleidsinzet gericht op imagoverbetering een versnipperd karakter had. Desondanks is (naast het aantal bezoekers) het aantal inwoners wel weer gestegen.

3. *Is sturen op kansrijke sectoren(kennisintensief en vrijetijdseconomie) gelukt? En heeft dit geleid tot meer werkgelegenheid?*

- Overeenkomstig het landelijke beeld daalt het aantal arbeidsplaatsen in de sector industrie en stijgt het in de sector vrijetijdsactiviteiten. Het aantal arbeidsplaatsen in de sector nijverheid daalt. Het aantal arbeidsplaatsen in de dienstverlenende sector stijgt.
- Over de evaluatieperiode genomen, is er sprake van een toename van bedrijfsvestigingen met 40%; de werkgelegenheidsgroei is echter veel minder.
- De stimulering van de kennisintensieve bedrijven zou ook moeten leiden tot meer banen aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Uit vroegere evaluaties blijkt echter dat deze zogenaamde schoorsteenhypothese maar deels blijkt te werken (zie ook de Rekenkamer evaluatie van 2006).
- Ten aanzien van het meten van kennisintensieve bedrijvigheid zijn er ook kanttekeningen te maken. Tussen 2004 en 2009 zou het aantal kennisintensieve werkplaatsen met 4500 zijn gestegen. Deze stijging is ongeveer gelijk aan de stijging van de totale werkgelegenheid. Dit impliceert dat in andere categorieën van bedrijvigheid er geen of amper stijging in werkplaatsen heeft plaatsgevonden.

Wij concluderen dat de economische structuur in Enschede (integraal genomen) maar moeilijk te beïnvloeden is. Alleen in de kennisintensieve sector is een flinke groei in bedrijvigheid en werkgelegenheid opgetreden. In die zin is het sturen van de gemeente Enschede op de kansrijke sectoren geslaagd. Niettemin blijft sturen hier een lastige aangelegenheid. De moeilijke stuurbaarheid heeft voor een groot deel te maken met de geografische ligging van de stad. Deze is op zijn beurt moeilijk te beïnvloeden. Niettemin zijn infrastructurele verbindingen in, rondom, van en naar de stad wel ten dele te beïnvloeden. Hier zijn recentelijk ook grote ontwikkelingen in gaande (denk aan de N18 en de herinrichting van de Auke Vleerstraat). Daarnaast vormen de geïntensiverde regionale samenwerking, de ontwikkeling van het Kennispark en de samenwerking in het kader van de Innovatiedriehoek een stimulans voor verdere groei van kennisintensieve bedrijvigheid en hoogwaardige werkgelegenheid.

4. *Is de innovatiecapaciteit van de economie vergroot?*

Het innovatieve vermogen wordt vooral op het regionale Twentse niveau gemeten. Maar de conclusies voor Twente gelden grosso modo ook voor Enschede. Dit blijkt uit de volgende bevindingen.

- *Bedrijven die aan te merken zijn als innovatieve bedrijven:* Twente kent over de periode 2004-2006 met 27% gemiddeld iets meer innovatieve bedrijven dan het Nederlandse gemiddelde.
- *Het relatieve omzetaandeel van vernieuwende producten in Twente* ten opzichte van andere regio's daalt.
- *Kenniscreatie:* Er is een daling in het aantal aangevraagde octrooien vanaf 2003. Pas vanaf 2009 treedt er een stijging op. Het aantal wetenschappelijke promoties is gestegen, vooral in 2009.
- *R&D investeringen:* Uit de fiscale stimuleringsregeling WBSO blijkt dat de loonkosten voor R&D-activiteiten in Twente ten opzichte van het Nederlandse totaal vrij stabiel zijn. Het aantal aanvragen voor R&D-projecten is in de periode 2004-2009 sterk toegenomen, namelijk met ruim 80% tot ruim 1.700 aanvragen in 2009. De regio Twente telt ruim het

dubbele aantal aanvragen in vergelijking met een gemiddelde regio in Nederland. In Twente zijn relatief minder arbeidsplaatsen dan in andere Nederlandse regio's. De R&D-intensiteit (gemeten in R&D-loonkosten per werknemer) lag in 2007 in Twente met 450 euro per werknemer aanzienlijk hoger dan het nationaal gemiddelde van 290 euro per werknemer.

- *Onderzoekssubsidies*: Twente nam 5,7% van het totale aantal Nederlandse participaties (2.276) in het zogenaamde Zevende Kaderprogramma voor zijn rekening.

Wij concluderen dat de regio Twente in de geëvalueerde periode innovatiever geworden is. Daarnaast blijkt dat de regio Twente in vergelijking met andere regio's in Nederland een positie als 'voorloper' heeft. In beide aspecten heeft Enschede daar een belangrijk aandeel in met haar hoogwaardige kennisintensieve, innovatiegerichte bedrijvigheid. In de geëvalueerde periode heeft de gemeente Enschede dit met diverse vormen van beleidsinzet gestimuleerd (o.a. Kennispark en Innovatiedriehoek).

5. *Is het ontwikkelen van de relevante clusters gelukt? Welke clusters zijn van de grond gekomen?*

- Op basis van arbeidsplaatsen (SBI codes in LISA) laten de sectoren 'Materialen & High Tech Systemen' en 'Voeding' tussen 2007 en 2010 na een daling weer een stijging zien.
- De gegevens van het cluster 'Gezondheid & Technologie' kunnen niet over de jaren vergeleken worden.
- De clusters 'Technologie' en 'Veiligheid' worden nog niet gemeten.
- Het Twentse cluster 'Bouw' groeide tussen 2006 en 2009 sneller dan het landelijke gemiddelde.
- Gegevens over de creatieve sector zijn niet betrouwbaar (bijvoorbeeld de arbeidsplaatsen in pretparken worden meegenomen als creatieve arbeidsplaatsen).

Wij concluderen dat met de ons ter beschikking staande gegevensbestanden weinig uitspraken kunnen worden gedaan over de ontwikkeling van specifieke relevant geachte clusters. Alleen over de clusters 'Bouw', 'Materialen & High Tech Systemen' en 'Voeding' kunnen wij melden dat na 2006 weer een stijging is ingezet in de regio Twente. Of deze een oorzaak heeft in beleidsinzet van de Gemeente Enschede kunnen wij niet beoordelen.

6. Doelbereiking programmabegrotingen

In bijlage 1 wordt een beeld geschetst van de doelbereiking op hoofdlijnen van de programmabegrotingen en aandachtsgebieden. Daarbij zijn voortdurend keuzen gemaakt in de specificatie van de doelstellingen, indicatoren en de (vergelijgings-)maat, mede ingegeven door de beschikbare bronnen. In deze paragraaf maken we uit paginaruimteoverwegingen een keuze uit de belangrijkste conclusies, en laten de onderbouwing met indicatoren, grafieken en gegevens weg. We concentreren ons op hetgene daar waar er sprake is van duidelijke verschuivingen (vooral op het laatste deel van de evaluatieperiode). In bijlage 6 staat een overzicht van wat er in de programmabegrotingen van 2006 tot 2010 te vinden is wat betreft beleidsambitie(s) en doelbereiking op economisch beleid.

Het is mogelijk om voor een aantal indicatoren een lange termijn doelstelling te halen uit de programmabegrotingen en deze naast cijfers over de economische ontwikkeling van Enschede uit andere bronnen te leggen. Voor een aantal indicatoren is zowel de ambitie van de gemeente Enschede bekend en over langere perioden stabiel, als de prestatie voor de periode 2000-2010 vindbaar in de beschikbare bronnen. Tabel 2 hieronder vat samen in welke jaren de ambitie van de gemeente bereikt is en wanneer niet, de programmabegroting waaruit het ambitieniveau gehaald is en de bronnen waaruit de indicatoren zijn gehaald. Voor een aantal andere indicatoren, zoals het aandeel midden- en hoge inkomens, het immigratiecijfer en het aandeel te bouwen woningen in het middeldure- en dure segment, is wel een lange termijn doelstelling bekend maar zijn cijfers niet te reproduceren uit beschikbare bronnen.

Tabel 2: Overzichtstabel doelstellingen lange termijn.

Programmadoelstelling	Ambitie lange termijn	Ambitie bereikt	Ambitie niet bereikt
Werk en Inkomen	Score (bron)	Jaar	Jaar
Vershil ontwikkeling werkloosheid t.o.v. landelijk (Bron: CBS, eigen bewerking)	≥0% (2008)	2001, 2004, 2006-2008, 2010	2000, 2002, 2003, 2005, 2009
Vershil ontwikkeling aantal WWB-ers jonger dan 65 jaar t.o.v. landelijk (Bron: CBS, eigen bewerking)	≥0%	2000, 2001, 2006, 2007, 2009	2002-2005, 2008, 2010
Economische Structuur			
Absolute groei werkgelegenheid in Enschede (Bron: databank Overijssel)	1000 (2006)	2001, 2002, 2008	2003-2007, 2009, 2010
Relatieve groei werkgelegenheid in Enschede t.o.v. G31(Bron: Monitor Ec. ontw. Enschede)	≥0% (2008)	2002, 2003, 2007, 2009	2004-2006, 2008
Groei van het aantal bedrijfsvestigingen t.o.v. G31 (Bron: Monitor Ec. ontw. Enschede)	≥0% (2007)	2002, 2004, 2005	2003, 2006-2009

Verbetering tevredenheid ondernemers over ondernemingsklimaat in Enschede (Bron: Monitor Ec. ontw. Enschede)	>G31 (2006)	2007, 2009	2002, 2004, 2005, 2010
Toename bezoekersaantallen binnenstad (Bron: Binnenstadsmonitor Enschede)	>0 (2006)	2003, 2004, 2007-2009	2002, 2005, 2006
Waarderingscijfer binnenstad (Bron: Binnenstadsmonitor Enschede)	>7 (eigen ind.)	2004-2009	2002, 2003
Wonen			
Totaal aantal toe te voegen nieuwbouw woningen (bron: databank Overijssel)	800 (2005)	2003, 2005, 2007, 2008	2000-2002, 2004, 2006, 2009

In bijlage2 zijn ook indicatoren voor de doelbereiking binnen de zogenaamde aandachtsgebieden opgenomen. In tabel 3 vatten we de resultaten op deze aandachtsgebieden kortweg samen met plussen en minnen en verwijzen naar tabel 4 over effectiviteit van het beleid ten aanzien van de aandachtsgebieden en bijlage 3. 'Plus' betekent een integraal positief oordeel over de mate van doelbereiking. 'Min' betekent een integraal negatief oordeel over de mate van doelbereiking.

Tabel 3: Grove beoordeling succes aandachtsgebieden.

	Doel	Resultaat
Ontwikkelingsvoorwaarden (zachte infrastructuur)		
Kennis en innovatiestructuur	Vergroten innovatiekracht Twente	+
Evenwichtige arbeidsmarkt en onderwijs (verhogen opleidingsniveau) ²	Verhogen opleidingsniveau	+
	Relatief meer hoger opgeleiden	-
Harde infrastructuur		
Bedrijventerreinen en winkelpanden	Voldoende bedrijfshuisvesting	+
Bereikbaarheid	Bereikbaarheid in perceptie ondernemers	+

² Wij hebben ons bij de analyse van dit aspect gericht op de weinige ons ter beschikking staande gegevens. Daarbij is het op basis van de twee gepresenteerde indicatoren moeilijk wat te zeggen over de integrale mate van doelbereiking wat betreft de creatie van een evenwichtige arbeidsmarkt en de rol van onderwijs daarin. Onze indicatoren beperken zich tot voorwaarden die gelden voor hoogwaardige werkgelegenheid. In Enschede zijn er echter nog steeds veel werkloze werkzoekenden en bestaat er een aanzienlijk aantal moeilijk in te vullen vacatures.

Klimaat voor economische bedrijvigheid		
Starters	Aantal starters, waardering startersbeleid	+
Administratieve lasten en ondernemersklimaat	Ondernemersklimaat	+
Woonmilieu	Aantrekkelijkheid woonmilieu voor professionals	-
Imago	Imago Enschede als stad om te wonen	-
	Imago als stad om te bezoeken	+
Samenwerking met maatschappelijke actoren	Aangaan van samenwerkingsverbanden met het bedrijfsleven	+

7. Effectiviteit en verklaring van de effectiviteit

In hoeverre zijn de geconstateerde veranderingen in de economische situatie en in de economische structuur te danken aan het gevoerde beleid (effectiviteit)? Welke factoren verklaren de effectiviteit?

De effectiviteitsvraag is niet zozeer een discussie bij het realiseren van infrastructurele projecten die zonder overheid niet zouden zijn gerealiseerd. Ook bij een evaluatie van andere vormen van beleid is de effectiviteitsvraag relevant. Daar komen vaak ingewikkelde oorzaakgevolgrelaties bij kijken. Ook tussen gemeentelijke activiteiten en veranderingen in de economie zitten vaak lange ketens van oorzaken en gevolgen. Op vele plaatsen in deze keten(s) kunnen andere factoren dan het gemeentelijk beleid de gevolgen weer beïnvloeden.

De gemeenten hebben invloed op de economie. Echter de omvang van die invloed is beperkt in verhouding tot bijvoorbeeld het economische beleid van de Rijksoverheid (denk bijvoorbeeld aan anticyclische begrotingspolitiek, lastenverlichting of –verzwaring, loonmatiging, belastingmaatregelen of de inzet van grootschalige subsidieregelingen). Gemeentelijk beleid richt zich enerzijds op het creëren van een gunstig vestigingsklimaat voor bedrijven. Anderzijds stellen gemeenten voorwaarden aan bedrijven zoals in de milieusfeer en bij andere effecten van bedrijvigheid op de omgeving, zoals openingstijden van winkels.

Steden zijn altijd de belangrijkste drivers voor economische groei en werkgelegenheid geweest. Maar de vraag is niet in hoeverre steden bijdragen aan de economische concurrentiepositie, economische groei en werkgelegenheid, maar in hoeverre het gemeentelijke economische beleid hieraan bijdraagt. De effectiviteitsvraag is moeilijk te beantwoorden bij lokaal economisch beleid; er zijn veel rivaliserende verklaringen voor economisch effecten. Dit roept ook de vraag op welke verschillen tussen gemeenten, anders dan het gevoerde beleid, verklaren dat de ene gemeente het beter doet dan een andere. Hier gaat het niet om steden als motoren van economisch beleid, maar specifiek om de rol van macht. De mogelijkheden van steden verschillen. Niet alle gemeenten doen hetzelfde of kunnen hetzelfde doen. De lokale economie wordt sterk beïnvloed door trends in de nationale en wereldeconomie. Maar de perceptie van deze trends bepaald mede het beleid. Eind jaren negentig en bij de start van de evaluatieperiode was de verwachting dat de traditionele maakindustrie uit Nederland zou verdwijnen. Er waren hoge verwachtingen van de zogenaamde nieuwe economie. Ook Enschede anticepeerde op deze trend. Een ander voorbeeld is de opleving van de steden. In tegenstelling tot wat was gedacht, groeien deze nu meer dan dat destijds werd voorspeld.

In de literatuur worden als belangrijke factoren die economisch presteren van een stad beïnvloeden, genoemd: de stadgrootte, de geografische locatie en de economische structuur. Deze factoren zijn moeilijk door een gemeente te beïnvloeden.

- De *grootte van een stad* wordt beïnvloed door demografische veranderingen. Een stad kan groeien bij een grote aantrekkingskracht waarop de gemeente enige invloed heeft.
- De *geografische locatie* van een stad is niet manipuleerbaar, wel de verbindingen naar de stad.
- De *economische structuur* kan beïnvloed worden, maar is ook gebaseerd op historische omstandigheden en kan bijvoorbeeld meer of minder conjunctuurgevoelig zijn.

Er worden in de literatuur ook wel factoren genoemd die gemeenten specifiek kunnen beïnvloeden. De factoren waar de gemeente met haar beleid (beperkte) invloed op kan uitoefenen, zijn:

- menselijk kapitaal (geschoold arbeidspotentieel /demografische factoren);
- fysiek kapitaal (samenstelling van de kapitaalgoederenvoorraad zoals terreinen, gebouwen, infrastructuur);
- sociaal kapitaal (ondernemersklimaat/ functioneren van de overheid).

De gemeente Enschede heeft doelen gericht op alle van de drie genoemde vormen van kapitaal.

We stellen ons allereerst de vraag in hoeverre de doelen zijn bereikt ten aanzien van wat we hebben aangeduid als de hoofdlijnen van beleid. Daarbij stellen wij aanvullend de vraag of doelbereiking wordt verklaard vanuit het Enschedese beleid of dat dit wordt veroorzaakt door andere factoren. Puntsgewijs zullen we per hoofdlijn een aantal rivaliserende verklaringen noemen. Eigenlijk zou dit vragen om uitgebreid onderzoek met idealiter een vergelijking met andere gemeenten. Ook een vergelijking in de tijd verschaft ons meer inzicht in de verhouding tussen de beleidsinvloed van de gemeente Enschede en mogelijke rivaliserende verklaringen.

In hoeverre zijn de volgende hoofdlijnen van beleid veroorzaakt door rivaliserende verklaringen?

- de economie van de stad kansrijker maken door de bevolking kansrijker te maken;
- de aantrekkingskracht van de stad in het algemeen en op deze kansrijke bevolking vergroten;
- het benutten van de kansen door kansrijke economische sectoren te versterken;
- de innovatiecapaciteit van de economie vergroten;
- de ruimtelijk-economische economische clusters versterken.

We zullen nu puntsgewijs ingaan op deze aspecten.

In hoeverre is het veranderen van de samenstelling van de bevolking c.q. meer kansrijk maken van de bevolking beïnvloed door het beleid?

(Rivaliserende) verklaringen voor beleidsinvloed:

- De specifieke kenmerken van de bevolking, relatief veel allochtonen en groepen laagopgeleiden, zijn moeilijke te beïnvloeden. Door deze kenmerken zit Enschede met groepen in de beroepsbevolking met een relatief een hoge (langdurige) werkloosheid en grote afstand tot arbeidsmarkt die het moeilijk maken deze groepen zelf kansrijker te maken.
- De beschikbaarheid van passend werk (de vraagkant van de arbeidsmarkt). Er is weinig gestuurd aan de vraagkant van de arbeidsmarkt (wel bijvoorbeeld in het geval van call centra). Sturen op lager opgeleide banen wordt bij voorbaat als kansloze missie gezien. De mogelijkheden hiertoe waren ook beperkt omdat het uitgangspunt was dat er geen ruimtevreterende bedrijven zouden moeten worden aangetrokken die weinig werkgelegenheid zouden opleveren (ook al is dat voor lager opgeleiden).

In hoeverre is het aantrekkelijker maken van de stad beïnvloed door het beleid?

(Rivaliserende) verklaringen voor beleidsinvloed:

- Grote beeldbepalende projecten zijn wel van invloed op de toename van het aantal bezoekers in de stad, maar niet op aantrekkelijkheid als stad om in te wonen.
- Grote aantrekkingskracht van andere regio's (vooral in het westen van Nederland). Door globalisering is daar een agglomeratie van bedrijven, mensen, en research in de zgn. kernregio's. In Enschede zijn daarentegen nauwelijks regionale of hoofdkantoren van grotere bedrijven meer. Ook zijn er weinig bedrijven met aansprekende namen.
- De kwaliteit van de woningen, de woonomgeving, het voorzieningenniveau is onvoldoende bekend bij potentiële bewoners.
- Eigen economische kansen worden door toekomstige bewoners als laag ingeschat (mogelijkheden tot 'job hoppen').
- Het belang van werk voor de mogelijke bewoners prevaleert boven de natuurlijke kwaliteiten die de stad en haar omgeving bieden.
- Het imago van Enschede is negatief en dubbel (high-tech regio versus toeristische regio).
- De meting in de Atlas voor gemeenten van woonaantrekkelijkheidsindex is discutabel; Enschede is eigenlijk veel aantrekkelijker dan in de Atlas wordt aangegeven.

In hoeverre is de economische structuurverandering en daarbij gehoopte stijging van het aantal arbeidsplaatsen beïnvloed door het beleid?

(Rivaliserende) verklaringen voor beleidsinvloed:

- Bij de veronderstelling dat de versterking van de lokale economische structuur leidt tot meer werkgelegenheid wordt geen onderscheid gemaakt tussen werkgelegenheid en beroepsbevolking van Enschede. De relatie tussen groepen in de stad en de economische structuurversterking is beperkter dan wordt verondersteld in het beleid. Er zijn veel mensen die werken in Enschede en er niet wonen.
- Of de veronderstelling dat de gemeente de lokale structuur kan beïnvloeden door een integraal sociaaleconomisch beleid dat aansluit bij de kenmerkende eigenschappen van de gemeente en haar bevolking is maar de vraag. De economische structuur wordt grotendeels bepaald door geografische factoren, die niet of nauwelijks door de overheid zijn te beïnvloeden (exogene factoren).

In hoeverre is het vergroten van de innovatiecapaciteit van de economie beïnvloed door het beleid?

(Rivaliserende) verklaringen voor beleidsinvloed:

- Op het innovatief zijn van bedrijven of het omzetaandeel van vernieuwende producten in bedrijven heeft de gemeente weinig invloed anders dan het innovatieklimaat. In uitzonderlijke gevallen kan de gemeente de rol spelen van de zgn. 'launching custumor'.
- Kenniscreatie (octrooien, promoties) ligt vooral bij de onderzoeksinstellingen.
- De gemeente heeft weinig invloed op R&D-investeringen en onderzoeksubsidies.

In hoeverre is het versterken van de ruimtelijk-economische economische clusters beïnvloed door het beleid?

(Rivaliserende) verklaringen voor beleidsinvloed:

- De literatuur laat zien dat het moeilijk is om grip krijgen op achterliggende succesfactoren van bepaalde clusters. Unieke lokale omstandigheden lijken het succes van clusters te bepalen. Dit is dus geen garantie voor succes in Twente.
- Ruimtelijke concentratie van sectoren zowel in de vorm van specialisatie als variëteit kunnen leiden tot regionaal economische groei. Een voorwaarde is dat de sector ruimtelijk is geconcentreerd. Bij sectorale variëteit bestaat er een noodzaak tot gerelateerde (en ongerelateerde) variëteit. Als sectoren een sterk verschillende kennisbasis hebben dan zullen ze niet van elkaar kunnen leren.
- De Oost-Nederlandse kennisparadox. De regio is uitstekend in het ontwikkelen van kennis, maar nog niet voldoende in staat deze kennis om te zetten in nieuwe producten, diensten en bedrijvigheid, die leidt tot meer omzet en werkgelegenheid (valorisatie).

8. Effectiviteit van de doelen voor aandachtgebieden

Enschede doet veel hetzelfde als vergelijkbare gemeenten, maar met een andere intensiteit en andere accenten. Daarbij is de veronderstelling dat bepaalde randvoorwaarden moeten worden vervuld die de economische ontwikkeling beïnvloeden (en specifiek zijn voor Enschede). Bij deze zogenaamde aandachtgebieden schetsen we wat we typisch vinden voor de gemeente Enschede, wat de resultaten zijn en rivaliserende verklaringen voor de beleidsinvloed van de gemeente (zie tabel 4).

Tabel 4: Effectiviteit van de doelen van de aandachtsgebieden.

	Kernveronderstelling en doelen van het beleid	Typisch voor Enschede	Positief	Negatief	Rivaliserende verklaringen voor beleidsinvloed Enschede
<p>Innovatie en onderzoek</p> <p>De hoofddoelstelling in 2007 is het creëren en behouden van (kennisintensieve) werkgelegenheid.</p>	<p>Een sterke onderzoek- en innovatiestructuur leidt tot uit eigen regio afkomstige innovatie met het oog op groei bestaande bedrijven en totstandkoming van nieuwe bedrijven.</p> <p>Stimuleren van innovatie en ondernemerschap (voortzetting van de programmalijn Kennisintensieve bedrijvigheid)</p>	<p>De inzet op Kennispark en Innovatieplatform, Spinnerij Oosterveld.</p> <ul style="list-style-type: none"> - De uitvoering van het project Kennispark. - Ondersteuning van de projecten van het cluster 'Technologie en Gezondheid'. - Het bevorderen van de doorgroei van zgn. 'techno starters'. - Actieve acquisitie van bedrijven. 	<p>Innovatiekracht Twente vergroot</p> <p>Ranking Kennispark Ondernemende universiteit (spin offs).</p>		<p>Alle vier O's dragen bij aan innovatie.</p> <p>Involed gemeente:</p> <ul style="list-style-type: none"> - financiële bijdragen innovatieroute <p>de gemeente actief in een aantal projecten:</p>
<p>Evenwichtige arbeidsmarkt</p> <p>Verhogen van het opleidingsniveau.</p> <p>Accent leggen op hoger opgeleiden en re-integratie anderzijds.</p>	<p>Een evenwichtige arbeidsmarkt is van belang is voor de economische ontwikkeling van de arbeidsmarkt.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Assets voor Enschede zijn opleidingsinstituten. - Specifiek beleid gericht op verticale kolom en doorstroming. - Accent op hoger opgeleiden en re-integratie anderzijds opleidingen voor bepaalde sectoren (procestechnologie). 	<p>Opleidingsniveau; dezelfde trend in Enschede als landelijk, lichte toename van aandeel hoger opgeleiden (HBO+WO), maar trend is hetzelfde in Twente en Nederland.</p> <p>Aantal studenten ROC stijgt sterk.</p>	<p>Percentage hoger opgeleiden nog steeds onder landelijk gemiddelde.</p> <p>Typisch voor Enschede is grote 'brain drain'.</p> <p>Stijging studenten Saxion en UT valt relatief tegen bij gekoesterde</p>	

				verwachtingen.	
Beschikbaarheid van voldoende vestigingslocaties	<p>Voor economische ontwikkeling is de beschikbaarheid van voldoende vestigingslocaties voor kantoren, bedrijven en winkels voor bestaande en nieuwe activiteiten van belang.</p> <p>Na de ontwikkeling en uitgifte van bedrijventerrein de Groote Plooi is er veel aandacht ontstaan voor binnenstedelijke bestaande bedrijventerreinen en de herstructurering van grote bestaande bedrijventerreinen (m.n. Havengebied).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kennispark. - XL-terrein Almelo. - Weinig hectaren dus geen ruimtevreter met weinig werkgelegenheid. - Strengere bestemmingsplanregels. - Josink Es. - Uitbreiding Euregio bedrijvenpark. - Herstructurering Havengebied. - Herstructurering binnenstedelijke bedrijventerreinen. 	<p>Waardering door ondernemers in ondernemers-enquête.</p>	<p>Niet altijd passend aanbod van bedrijven mogelijk.</p> <p>Periode van tekort aan uitgeefbare grond bedrijventerreinen.</p>	<p>Regionale samenwerking.</p> <p>Geen grote namen.</p> <p>Concurrentie met andere steden (m.n. in de Randstad) die nog wel grond kunnen uitgeven.</p>
Fysieke infrastructuur	<p><i>Van belang voor de economische ontwikkeling is een goede fysieke infrastructuur met het oog op aantrekkelijke logistiek en in stand houden van een goede bereikbaarheid van en naar de bedrijvenlocaties c.q. gemeentelijk winkelhart</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Treinverbinding met Duitsland, vliegveld. - Noord zuid tangent, verbinding met autowegen (Auke Vleerstraat), glasvezelnetwerk. - N18 (toekomst). - Meerdere verbindingen 	<p>Het verbeteren van de beleving door ondernemers van de bereikbaarheid en parkeren.</p>		<p>Ligging in Oost-Nederland</p>

		<p>van bedrijventerreinen op uitvalswegen A1.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kwaliteitsverbetering Haventerrein (uitbaggeren kanaal, e.a.) 			
Actief stimuleren van startende ondernemers	<i>Van belang voor de economische ontwikkeling is het actief stimuleren van startende ondernemers</i>	<ul style="list-style-type: none"> - BTC. TOP-regeling, spin offs. - Ondersteuning bieden aan starters die niet door de markt (kunnen) worden geholpen(het coördineren van initiatieven in de gemeente, Ondernemersloket, accountmanagers Ondernemersloket). - Aantrekkelijk maken van het startersklimaat, met name door het toegankelijk maken van geschikte bedrijfshuisvesting voor starters (vooral MKB en ZZP'ers). 	Aantal starters stijgt, starterbeleid wordt gewaardeerd.	Wel enige overlap tussen verschillende initiatieven.	Veel startersprojecten.
Administratieve lasten en ondernemingsdienstverlening	<i>Het fiscale en financiële klimaat (administratieve lasten) en ondernemingsdienstverlening beïnvloeden het ondernemingsklimaat.</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Ondernemersloket. - Concurrentie met bedrijventerreinen in de grensregio. - Project ter stimulering van 	Verbetering tevredenheid ondernemers over het ondernemingsklimaat: gemiddeld hogere score dan		

		ondernemen in Enschede (consultatie i.v.m. vergunningen e.a.).	G30 score!		
Woonmilieu	<i>Van belang voor ontwikkeling zijn de culturele en sport sectoren en het woningbestand met het oog op een aantrekkelijk woonmilieu (voor professionals).</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Focus op kansrijke groepen; hogere inkomens en hogeropgeleiden. 	Meer (duurdere) koopwoningen	Lage score op woonaantrekkelijkheid Gemeenteatlas	Wijze van meten Gemeenteatlas
Imago	<i>Van belang voor de economische ontwikkeling is het vergroten van de bekendheid van de gemeente binnen en buiten de regio</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Wisselende labels (sportstad, cultuurstad, studentenstad) - Toerisme en innovatie imago botsen - Veel verschillende doelgroepen imagocampagne - Actieve participatie gemeente Enschede in landelijke fora op gebied van bedrijventerreinen. - Enschede landelijk bekend als stad met innovatieve aanpak bedrijventerreinenbeleid. 	Imagoverbetering door FC Twente?	Geen imago?	
Samenwerking met bedrijfsleven	<i>Van belang voor de economische ontwikkeling is het aangaan van samenwerkingsverbanden met het bedrijfsleven bijvoorbeeld rond veiligheid bedrijventerreinen en winkelcentra.</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Typisch Enschede (Twente) sterke netwerken, vele positieve voorbeelden. 	Innovatieroute, Werkgelegenheidsplannen, Techniekagenda.		

9. Samenvatting en conclusies

Beperkingen van de evaluatie

Er zijn veel gegevens beschikbaar over de Enschedese economische situatie en de resultaten van het Enschedese beleid. Zoveel gegevens dat hier eigenlijk geen recht aan kan worden gedaan in de nominale en kalendertijd (zes weken) die wij beschikbaar hadden deze (beperkte) evaluatie uit te voeren.

Over een periode van tien jaar bekeken, is er veel veranderd in de Enschede. Veel van deze veranderingen hebben met veranderingen in de economie te maken. Alhoewel niet alle veranderingen doelbewust zijn geïnitieerd door het Enschedese beleid, zijn de positieve veranderingen wel allemaal in lijn met de richting van de doelstellingen. In deze evaluatie doen we geen 'harde' uitspraken over effectiviteit. Er zijn veel rivaliserende factoren. Daardoor is het moeilijk om de effectiviteit van het Enschede beleid zonder aanvullend onderzoek vast te kunnen stellen.

Vorm en inhoud van het Enschede beleid

We hebben economisch beleid breed benaderd in deze evaluatie. We hebben niet alleen gekeken naar het beleid dat direct gericht is op de economische bedrijvigheid en de economische structuur, maar ook naar het randvoorwaarden stellende en faciliterende beleid. Deze laatste twee aspecten duiden we hier aan als 'aandachtsgebieden'.

Bij het in beeld brengen van de doelstellingen valt op dat het lastig is om een duidelijke overkoepelende doelboom (doelmiddelenstructuur van een beleid) vast te stellen voor het economische beleid van Enschede voor de gehele periode 2000-2010. Eigenlijk valt het economische beleid uiteen in een aantal los aan elkaar verbonden doelbomen. Als het moeilijk is om een doelboom van een beleid te maken dan is de eindformule onduidelijk. De eindformule is het doel dat een reden geeft waarom het van belang is om de centrale doelstelling van het beleid na te streven. Dit is als het ware de stip op de horizon die volgt uit de probleemanalyse.

Veel ambities (geformuleerde doelen) verschuiven in loop der tijd. Uit het overzicht van de beleidsontwikkeling in bijlage 6 blijkt dat dit niet alleen een kwestie van semantiek is. Daarbij zijn veel doelen ambitieus en (te) weinig beïnvloedbaar door het Enschedese beleid. Wij zijn van mening dat het bereiken (of dichterbij brengen) van de wenselijke situaties (doelbereiking) in wisselende zin gelukt is. Daarbij is het niet zo dat door het niet bereiken van bepaalde doelstellingen de gehele doelboom onderuit gehaald wordt.

Als er heel veel doelstellingen zijn, betekent dit ook dat er veel situaties wenselijk worden geacht die ook bereikbaar (haalbaar) worden geacht. Met andere woorden: de gemeente probeert aan heel veel knoppen tegelijkertijd te draaien. Veel knoppen hebben betrekking op het creëren van de (gepercipieerde) juiste randvoorwaarden voor economische ontwikkeling.

Bereiken van de doelen op de hoofdlijnen van het beleid

We hebben geprobeerd om de hoofdlijnen in het Enschedese beleid te onderscheiden. Deze hoofdlijnen starten bij het beleid om de economie van de stad kansrijker te maken door de bevolking kansrijker te maken, mede door het vergroten van aantrekkingskracht van de stad, naar het benutten van deze kansen (kansrijke (beroeps)bevolking, aantrekkelijke stad) door kansrijke economische

sectoren (vrijtijdseconomie, kennisintensieve bedrijvigheid) te versterken. Dit is verder uitgewerkt in het vergroten van de innovatiecapaciteit van de economie en het versterken van de ruimtelijk-economische economische clusters.

De stap om de stad kansrijker maken door de bevolking kansrijker te maken, is maar deels gelukt. De bevolking is niet echt kansrijker geworden en Enschede scoort in vergelijkingen nog steeds negatief op sociaaleconomische indices. De vraag is of daarmee ook de het vergroten van de aantrekkingskracht van de stad in het algemeen en op deze kansrijke bevolking is mislukt. De aantrekkingskracht van Enschede als stad om te bezoeken is gegroeid. Maar als stad om te wonen scoort Enschede nog steeds slecht in vergelijking met andere gemeenten. Het enige wat echt verbetert in de woonaantrekkelijkheidsindex is het culturele aanbod. Het aantal werkzame personen in Enschede groeit gelijk aan de beroepsbevolking, waardoor kan worden geconcludeerd dat veel nieuwe werkgelegenheid wordt opgevuld van buiten.

Het benutten van kansen door kansrijke economische sectoren te versterken richt zich in eerste instantie op de kennisintensieve- en vrije tijdseconomie. Het aantal arbeidsplaatsen in de vrije tijds economie groeit gedurende de evaluatieperiode. Maar het ambitieniveau voor groei van het aantal banen, totaal en kennisintensief, wordt in de periode 2000-2010 meer niet dan wel gehaald. Twente is innovatiever geworden, maar dit vertaalt zich nog niet in een toename in de werkgelegenheid.

De volgende stap was om de innovatiecapaciteit van de economie vergroten. De meeste indicatoren voor innovatie worden gemeten op de schaal van Twente. Hieruit kan worden geconcludeerd dat Twente als regio innovatiever is geworden. Veel van de genoemde indicatoren waaruit moet blijken dat de regio innovatiever is geworden, zijn echter niet door de gemeente beïnvloed, maar door andere (exogene) factoren.

Of het versterken van de ruimtelijk-economische clusters een succes is geweest, kunnen wij op basis van bestaande gegevens niet zeggen. Alleen over de clusters 'Bouw', 'Materialen & High Tech Systemen' en 'Voeding' kan worden gemeld dat na 2006 weer een stijging is ingezet (in de regio Twente).

Effectiviteitsvraag

Een manier om te kijken naar de effectiviteitsvraag, is de beantwoording van de vraag naar wat er tot stand was gekomen zonder het Enschedese economisch beleid. De effectiviteitsvraag is daarom niet zozeer een discussie bij het realiseren van infrastructurele projecten die zonder overheid niet zouden zijn gerealiseerd, maar tussen gemeentelijk activiteiten en veranderingen in de economie. Daar bestaan lange ketens van oorzaken en gevolgen. Op vele plaatsen in deze keten kunnen andere factoren dan het gemeentelijk beleid de gevolgen weer beïnvloeden.

De aantrekkingskracht van Enschede als stad om te bezoeken, is gegroeid. Hier betalen zich de investeringen in de binnenstad uit. Dit geldt ook voor het culturele aanbod. Ook voor bijvoorbeeld onderdelen van het ondernemersklimaat zou men kunnen zeggen dat daar waar de beleidsprestaties van de gemeente (Ondernemersloket, directe contacten) dicht bij de resultaten (verleende diensten) liggen de effectiviteit niet zozeer ter discussie staat.

We kunnen de effectiviteitsvraag ook benaderen door een vergelijking te maken met andere gemeenten. Als Enschede iets doet wat andere (controle-)gemeenten niet doen, dan kan men in gelijkblijvende omstandigheden, veronderstellen dat de resultaten zijn toe te rekenen aan het Enschedese beleid. Welke verschillen tussen gemeenten anders dan het gevoerde beleid verklaren dat een gemeente het beter doet dan een andere? Wat doet Enschede anders, intensiever of beter dan andere gemeenten? De Enschede kernveronderstellingen geven verschillen met andere gemeenten en waar Enschede denkt aan de knoppen te kunnen draaien. Maar het Enschedese beleid heeft ook typische kenmerken en typische Enschedese acties. In de schets van de doelbereiking en effectiviteit van de aandachtsgebieden is aandacht besteed aan de typische kenmerken van het Enschedese beleid. Deze meta-evaluatie liet echter weinig ruimte voor een vergelijking met andere gemeenten, anders dan bij de vergelijking van indicatoren.

Anderzijds hebben ook de Enschedese bevolking en economie specifieke kenmerken. En juist vanwege deze kenmerken kan de gemeente Enschede een bepaald beleid wel, niet of moeilijk uitvoeren.

Wat weten we niet?

In de meta-evaluatie is expliciet de vraag gesteld *welke kennis ontbreekt over de economische situatie en de effecten van het Enschedese beleid*. Bij de kennislacunes moeten we een onderscheid maken tussen zaken die we niet weten omdat ze (1) niet tot het voorliggende onderzoek behoren, (2) het voorliggende onderzoek of de huidige informatieverzameling te beperkt is of dat (3) de betreffende kennis moeilijk te verkrijgen is.

Parallel aan de meta-evaluatie zijn ter voorbereiding van de economische visie ook de kansen en bedreigingen van de Enschedese economie beschouwd. Daarnaast is in het inspiratiespoor de vergelijking gezocht met andere gemeenten.

In het voorliggende onderzoek was te weinig tijd en capaciteit om de inzet van de gemeenten op de verschillende beleidsdoeleinden in beeld te brengen. Ook bleef de vergelijking met andere gemeenten beperkt tot een aantal vergelijkende indicatoren.

Ook de huidige informatieverzameling op basis van bestaand onderzoeksmateriaal en de indicatoren die hierin vermeld worden waar we gebruik van maken heeft beperkingen. In het rapport is aangegeven dat er veel informatie beschikbaar is over de stand van de Enschedese economie. Echter niet bij alle indicatoren kan een koppeling worden gemaakt met het Enschedese beleid, omdat deze niet of slechts zeer indirect door het Enschedese beleid kunnen worden beïnvloed. Daarnaast hebben de huidige indicatoren zoals aangegeven in paragraaf 4 een aantal beperkingen.

Tenslotte hebben we nog kennislacunes omdat de betreffende kennis moeilijk te verkrijgen is. Dit betreft met name de causaliteits vragen in de evaluatie. Ook al hadden we veel kalender en nominale tijd gehad voor dit onderzoek dan was het nog steeds heel moeilijk geweest om goed inzicht te krijgen in *de keten van oorzaken en gevolgen*.

Lessen

De opdracht tot de meta-evaluatie bevatte geen expliciete opdracht tot het formuleren van beleidsaanbevelingen. De meta-evaluatie is wel verricht vanuit een handelingsperspectief. Bij handelingsperspectief van beleidsevaluatie denkt men aan bijstelling van beleid of zelfs beleidsbeëindiging. Deze meta-evaluatie leidt niet tot duidelijke conclusies welk beleid moet worden beëindigd en welk beleid moet worden voortgezet, dit zijn politieke keuzen

We kunnen wel een aantal lessen trekken ten aanzien van de vorm en inhoud uit de afgelopen tien jaar. Dat de ambities duidelijk moeten zijn en niet voortdurend moeten veranderen, dat de bijstelling van doelen niet eenvoudig moet meebewegen op basis van economische conjunctuur en succes of falen in de voorgaand periode zijn wellicht open deuren. Evenals de opmerkingen dat niet alle doelen (even) belangrijk kunnen zijn en dat hier een hiërarchie of prioritering nodig is.

We hebben reeds aangegeven dat een beleid een eindformule nodig heeft in de zin van het doel dat een reden geeft waarom het van belang is in de centrale doelstelling van het beleid na te streven. Een les voor een nieuwe economische visie is dat een duidelijke eindformule wordt geformuleerd waarin de noodzaak uiteen wordt gezet waarom het economische beleid van belang is, en het creëren van een 'stip aan de horizon' (lange termijn doelstelling). Deze stip zou ook het antwoord kunnen vormen op de problematische continue wisseling van ambities in de door ons onderzochte periode.

Voor een beleidsbijstelling of beleidsbeëindiging moeten wel weten of het Enschedese beleid heeft gefaald en waarom. Als beleid faalt, kan dit een oorzaak hebben in de gehanteerde veronderstellingen en/of falende uitvoering. Het kan zijn dat de gemeente Enschede aan de verkeerde knoppen draait of niet hard genoeg aan de (juiste) knoppen draait? Bijvoorbeeld de gehanteerde veronderstelling in het clusterbeleid. Leidt clustering van gelijksoortige bedrijven werkelijk tot regionale economische groei of biedt juist sectorale variëteit meer kansen? Het achterliggende probleem blijft hier dat het problematisch is om de causaliteit tussen beleid en geconstateerde effecten vast te stellen.

We hebben eerder aangegeven dat het hebben van vele doelen ook betekent dat aan heel veel knoppen tegelijk wordt gedraaid. Maar is dat eigenlijk wel de bedoeling? Gaat het niet juist om het vinden van die ene juiste knop teneinde het gewenste effect te sorteren? Om niet de metafoor van aan alle knopen draaien te willen gebruiken, kiezen we in deze instantie voor een andere metafoor: die van de acupunctuur. Met een naald op de juiste plek in de meridiaan kan immers veel worden bereikt, terwijl een heleboel naalden op de onjuiste plaatsen helemaal niets teweeg brengen.

Een ander punt is de kracht waarmee aan sommige knoppen wordt gedraaid. Daarbij kan tevens de vraag worden gesteld of we niet aan alle knoppen een klein beetje moeten draaien. Hieruit maken we een vertaalslag naar de resultaten van ons onderzoek. Alhoewel we geen afzonderlijk onderzoek naar tijdsbesteding en investeringen per doel hebben kunnen uitvoeren, hebben we wel voorbeelden gevonden van beleidsdoelstellingen waar de hoeveelheid beschikbaar budget en het aantal manuren

niet in verhouding staan met de geformuleerde ambitie(s). Helaas was er geen kalender of nominale tijd beschikbaar om deze extra slag te maken.

Een laatste les is de vraag of Enschede zelf aan de knoppen moet draaien of meer samen met anderen door het economische beleid meer in afstemming en samenspraak met partners uit de regio te formuleren en uit te voeren? Bij veel economisch beleid heeft Enschede de keuze om iets uit te voeren als eigen beleid, in haar rol als centrumgemeente voor de hele regio of regionaal met partners. Veel taken kunnen niet anders dan eigen gemeentelijk beleid zijn, zoals het beleid gericht op de ondernemers in de eigen binnenstad. Maar andere voorbeelden laten zien dat regionale samenwerking een meerwaarde kan hebben en soms noodzakelijk is voor het effectief aan knoppen draaien. Een voorbeeld van beleid dat noodzakelijkerwijs regionaal moet zijn is het beleid ten aanzien van de regionale innovatiecapaciteit. Een voorbeeld van beleid dat nu als eigen Enschedese beleid wordt uitgevoerd is het beleid ten aanzien van het aantrekken van hoger opgeleiden. Dit beleid zou heel goed regionaal kunnen worden uitgevoerd.

We nemen hier het voorbeeld van het bedrijventerreinenbeleid. Als de gemeente Enschede zelf te weinig uitgeefbare hectaren bedrijventerrein heeft, dan heeft het wellicht zin bedrijventerreinenbeleid meer op regionaal niveau te formuleren en uit te voeren. Er zijn al een reeks goede voorbeelden te noemen op dit terrein. Zo is er het intergemeentelijke Business Park XL een regionaal bedrijventerrein. Daarnaast werken de steden Enschede, Hengelo, Borne, Almelo, de Regio Twente en de provincie Overijssel al samen op het gebied van regionaal bedrijventerreinenbeleid. Zo hebben zij afspraken gemaakt over een (vaste) grondprijs, wordt kennis uitgewisseld en houden de gemeenten elkaar op de hoogte van ontwikkelingen in de vraag naar bedrijventerrein (en over bedrijven die aangeven te willen verhuizen of zich willen vestigen). Ook zullen behoefteprognoses voor de vraag naar bedrijfskavels in regionaal verband worden uitgevoerd. Een ander voorbeeld in regionaal verband betreft de strategische samenwerking in het kader van de Innovatiedriehoek met de doelstelling om hoogwaardige kennisproductie te genereren en te valoriseren (vooral op de gebieden van nanotechnologie en zorg). Hiermee wordt de kiem gelegd voor toekomstige bedrijvigheid en werkgelegenheid in en rondom Enschede.

Voor het actief draaien aan knoppen door de gemeente Enschede en haar regionale partners is een periodieke monitoring, evaluatie en bijstelling van het economische en aanpalende beleid een noodzakelijke voorwaarde. Hier liggen mogelijkheden tot verbetering maar ook tot samenwerking met de Twente Index, Regio Twente en provinciale monitoring en kennisinstellingen (regional observatory functie UT/Saxion.)

Bijlage 1 Indicatoren voor de Programmabegrotingen

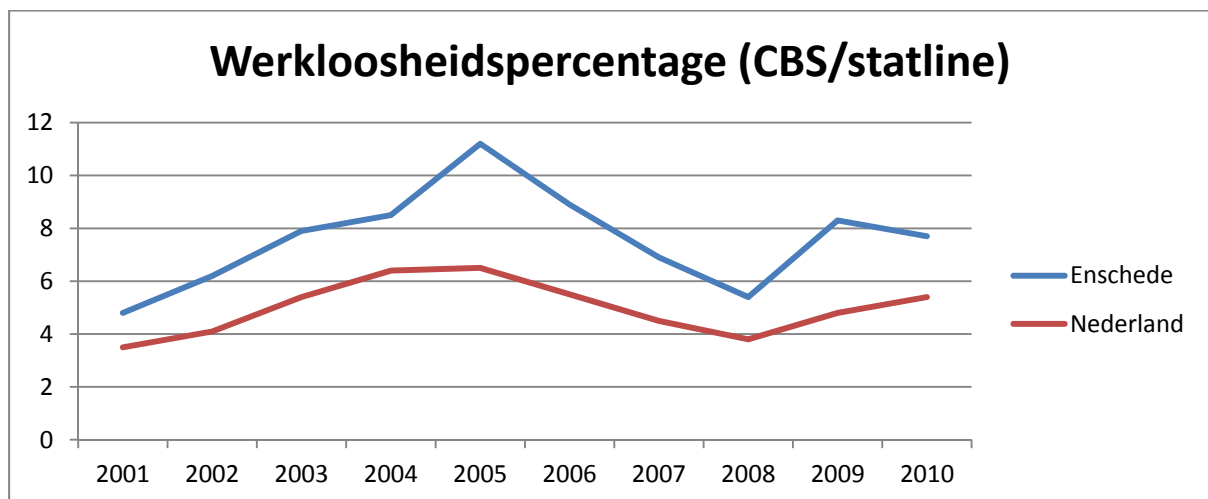
Werk en Inkomen

Doelstellingen met betrekking tot werk en inkomen zijn in te delen in twee perioden: de periode 2003-2004 en de periode 2005 en verder. In de eerste periode ligt de nadruk op het verhogen van de arbeidsparticipatie in Enschede en met name die van kwetsbare groepen als vrouwen en etnische minderheden.

Periode 2003-2004

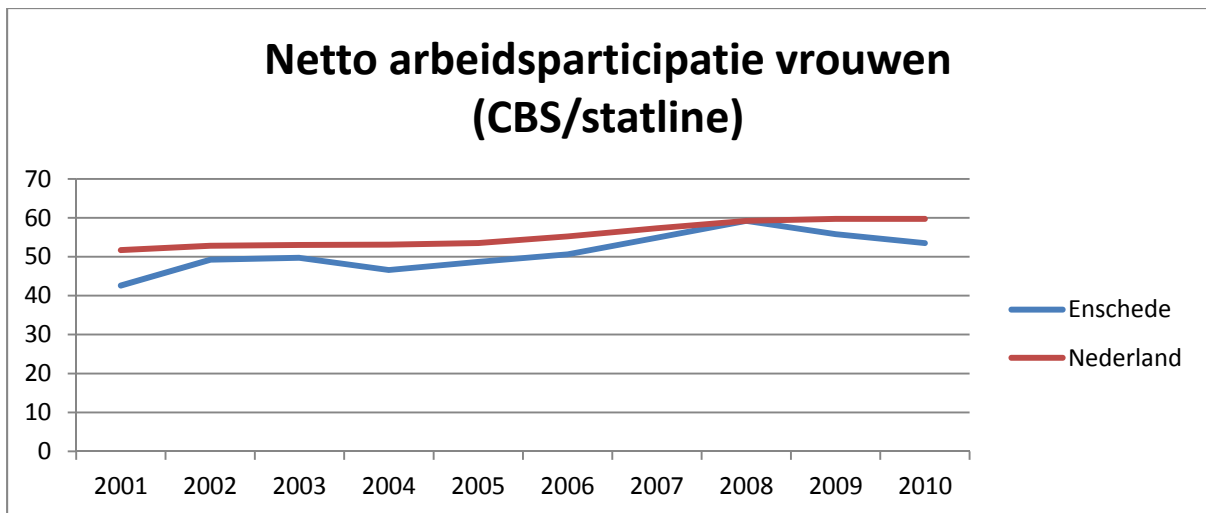
Doelstelling: De afname van de werkloosheid in Enschede komt op hetzelfde niveau als de landelijke afname. Eerste vindplaats doelstelling is PB 2003-2006, komt vanaf PB 2005-2008 niet meer terug.

Resultaat: De werkloosheidsontwikkeling in Enschede vertoont dezelfde trend als het landelijk gemiddelde, het verschil in percentage blijft ook redelijk constant voor de periode 2000-2010.

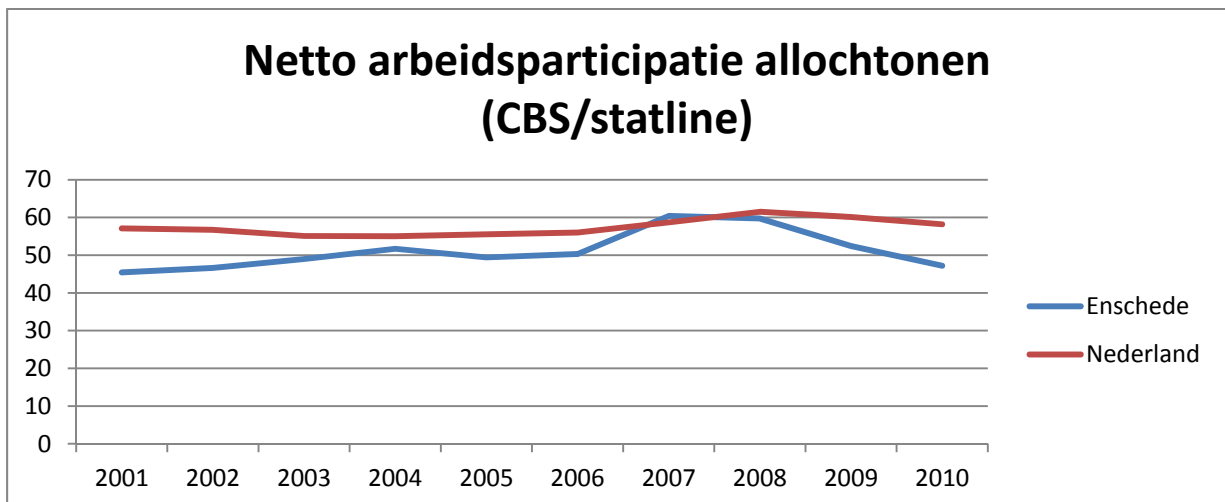
Doelstelling: Het verschil in participatiegraad van vrouwen in het arbeidsproces tussen Enschede en het landelijk gemiddelde wordt gehalveerd. Eerste vindplaats doelstelling is PB 2003-2006, komt vanaf PB 2005-2008 niet meer terug.

Resultaat: In 2008 werd naar jaren van positieve ontwikkeling een zelfde participatiegraad van vrouwen bereikt in Enschede als het landelijk gemiddelde, daarna werd het verschil echter weer snel groter tot een vergelijkbaar niveau als in 2004.

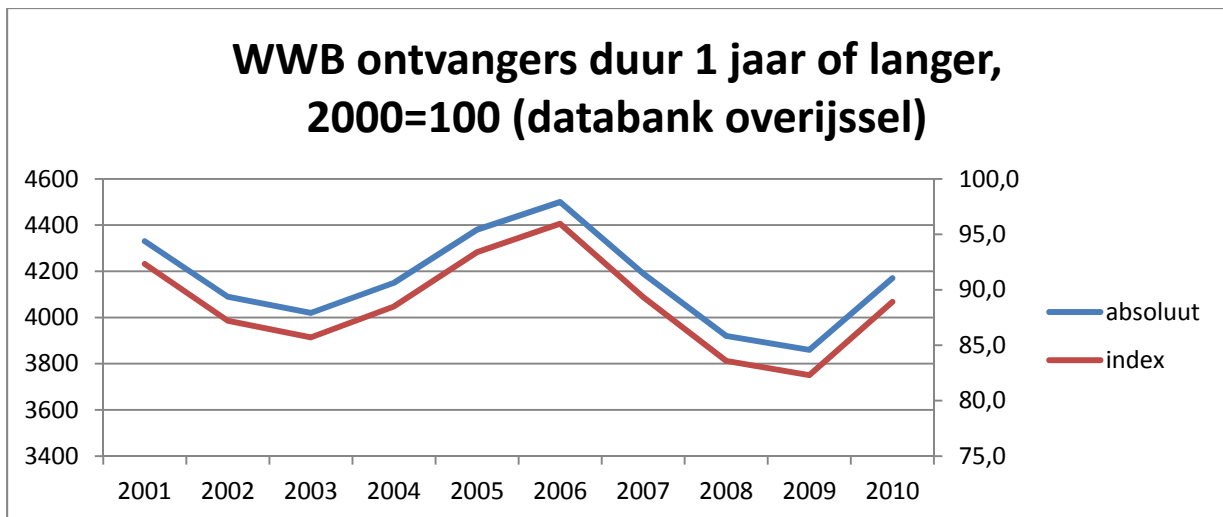
Doelstelling: Het verschil in werkloosheid onder etnische minderheden t.a.v. het stedelijk gemiddelde wordt gehalveerd. Eerste vindplaats doelstelling is PB 2003-2006, komt vanaf PB 2005-2008 niet meer terug.

Resultaat: De prestatie van Enschede t.o.v. het stedelijk gemiddelde is niet eenvoudig te achterhalen met de beschikbare gegevens. De trend in het verschil in participatie van allochtonen in Enschede t.o.v. het landelijk gemiddelde in dezelfde als die voor vrouwen: in 2008 is het verschil met landelijk helemaal weggewerkt, maar daarna wordt het verschil snel groter.

Doelstelling: Het aantal mensen dat langer dan drie jaar een uitkering in het kader van de ABW krijgt, wordt met 14% verminderd. Eerste vindplaats doelstelling is PB 2003-2006, vanaf PB 2005-2008 niet meer terug ligt de nadruk niet meer op langdurige werkloosheid.

Resultaat: Wij hebben alleen cijfers beschikbaar voor mensen die 1 jaar of langer in de bijstand zitten, niet voor drie jaar of langer. In 2003, 2008 en 2009 werden de laagste niveaus in langdurige werkloosheid bereikt t.o.v. referentiejaar 2000.

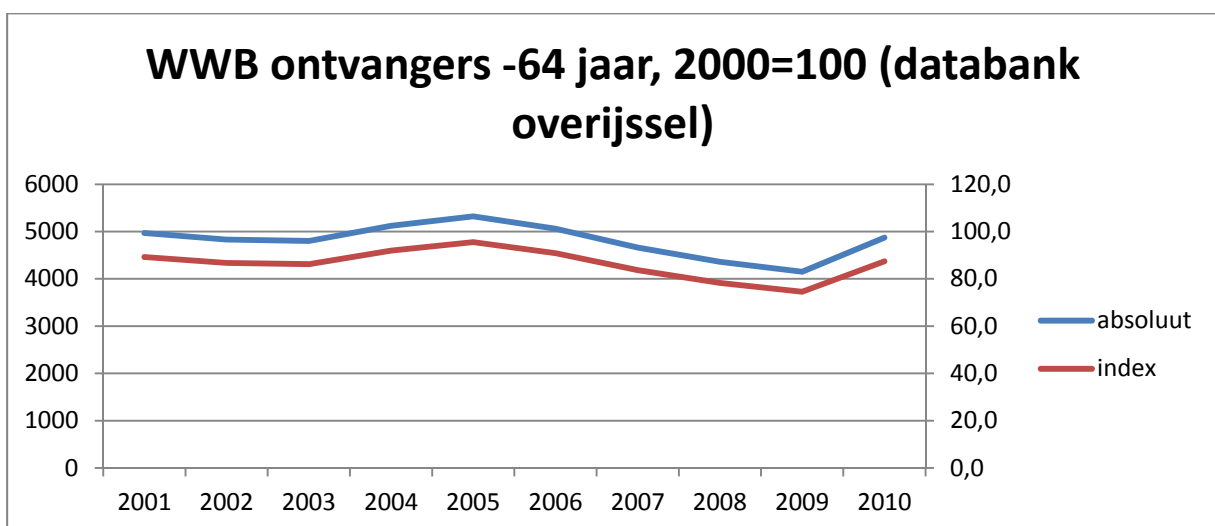
Doelstelling: Het aantal mensen in sociaal isolement wordt terug gebracht, doordat 300 mensen via projecten sociale activering gaan participeren in de samenleving. Eerste vindplaats doelstelling is PB 2003-2006, komt vanaf PB 2005-2008 niet meer terug.

Resultaat: Voor deze doelstelling zijn geen indicatoren gevonden in de verstrekte gegevens.

Periode 2005-2010

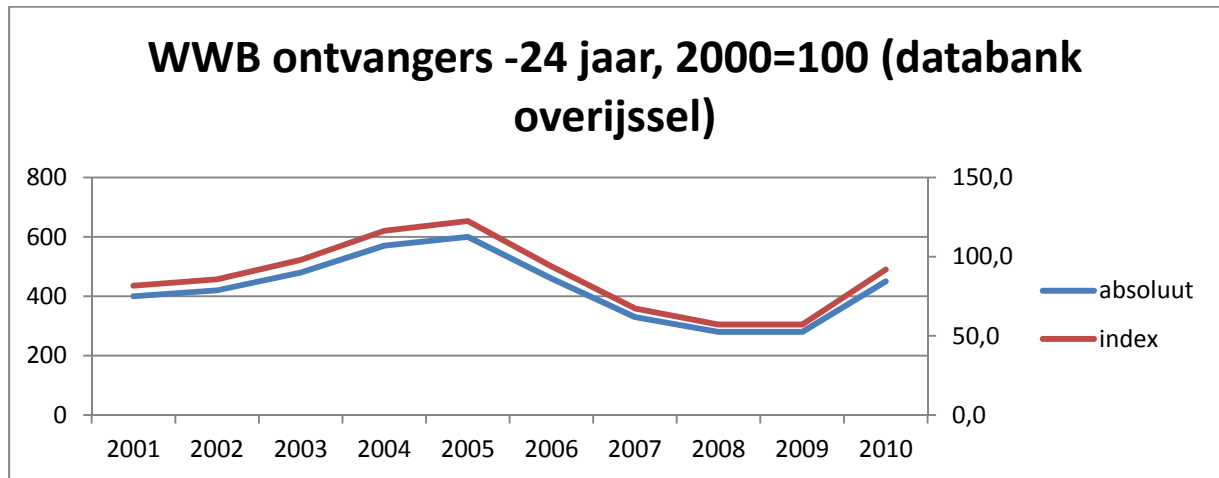
Doelstelling: Vermindering van het aantal bijstandsgerechtigden. Komt voor in de PB's vanaf 2005, in dat jaar zijn verminderen instroom en bevorderen uitstroom uit de bijstand nog aparte doelstellingen, in latere jaren worden deze samen genoemd.

Resultaat: Tussen 2000 en 2003 en tussen 2005 en 2009 is er sprake van een dalende trend in het aantal bijstandsgerechtigden, waarna er steeds weer een stijging volgt. Over de hele periode 2000-2010 is het niveau bijstandsgerechtigden lager dan in referentiejaar 2000.

Doelstelling: Het terugbrengen van het aantal jongeren jonger dan 27 die in de uitkering zitten. De doelstelling verschijnt voor het eerst in PB 2010-2013.

Resultaat: De tendens van jongeren onder de 24 jaar die in de bijstand zitten is hetzelfde als de algemene trend. Cijfers voor jongeren onder de 27 zijn niet beschikbaar in verstrekte gegevens.

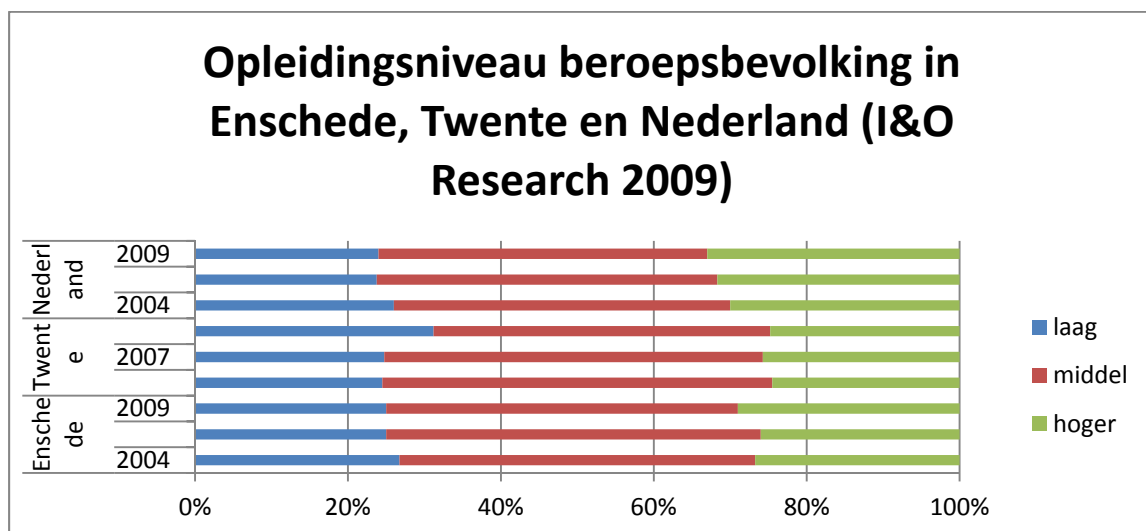

Doelstelling: Het vergroten van de arbeidsparticipatie van niet-werkenden in Enschede, in het bijzonder van uitkeringsgerechtigden, door middel van een aantal activiteiten: re-integratietrajecten, taskforce banen, vakscholing, maatschappelijke participatie, startersbegeleiding, uitvoering ID/WIW/WSW. Dit zijn concrete doelstellingen voor de verschillende programmalijnen die gestart zijn om het aantal mensen in de bijstand te verlagen, ze wisselen van jaar op jaar maar de tendens van de afgelopen jaren is om het aantal gesubsidieerde arbeidsplaatsen af te bouwen.

Resultaat: Outputindicatoren zijn in beperkte mate beschikbaar per project en per jaartal in de programmabegrotingen, geen algemene cijfers of cijfers voor trends over 3 of meer jaar.

Doelstelling: Het verhogen van het opleidingsniveau. Deze doelstelling komt voor vanaf PB 2008-2011 in het kader van de strategische opgave 'Enschede werkt!'

Resultaat: Het aandeel hoger opgeleiden in de beroepsbevolking Enschede blijft nog iets achter bij het landelijk gemiddelde, maar vertoont tussen 2007 en 2009 een behoorlijke stijging.

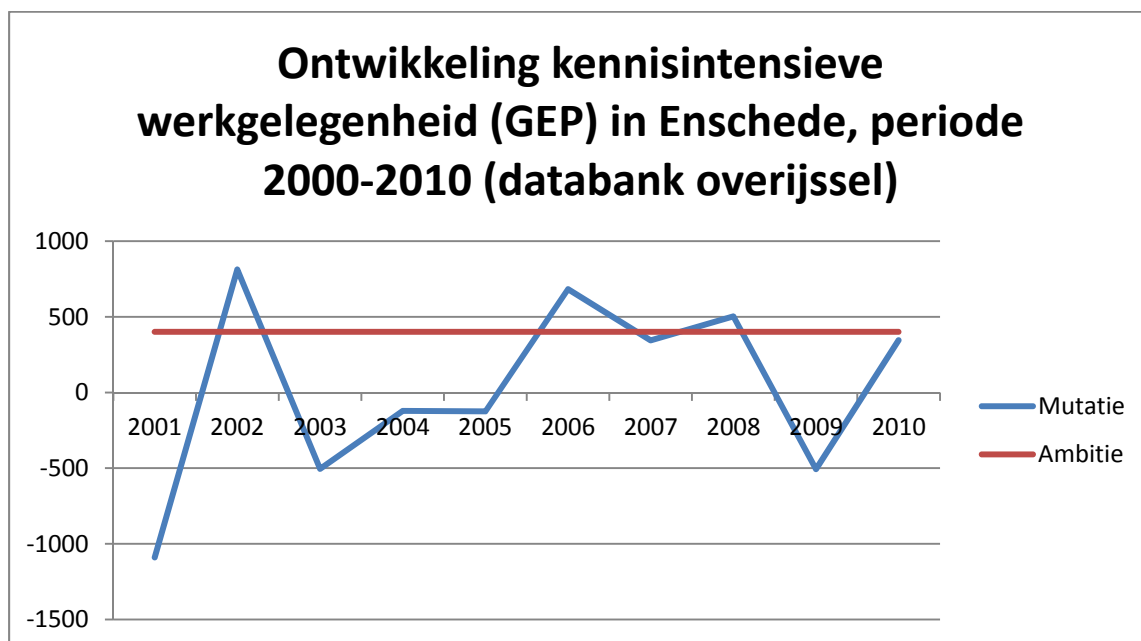
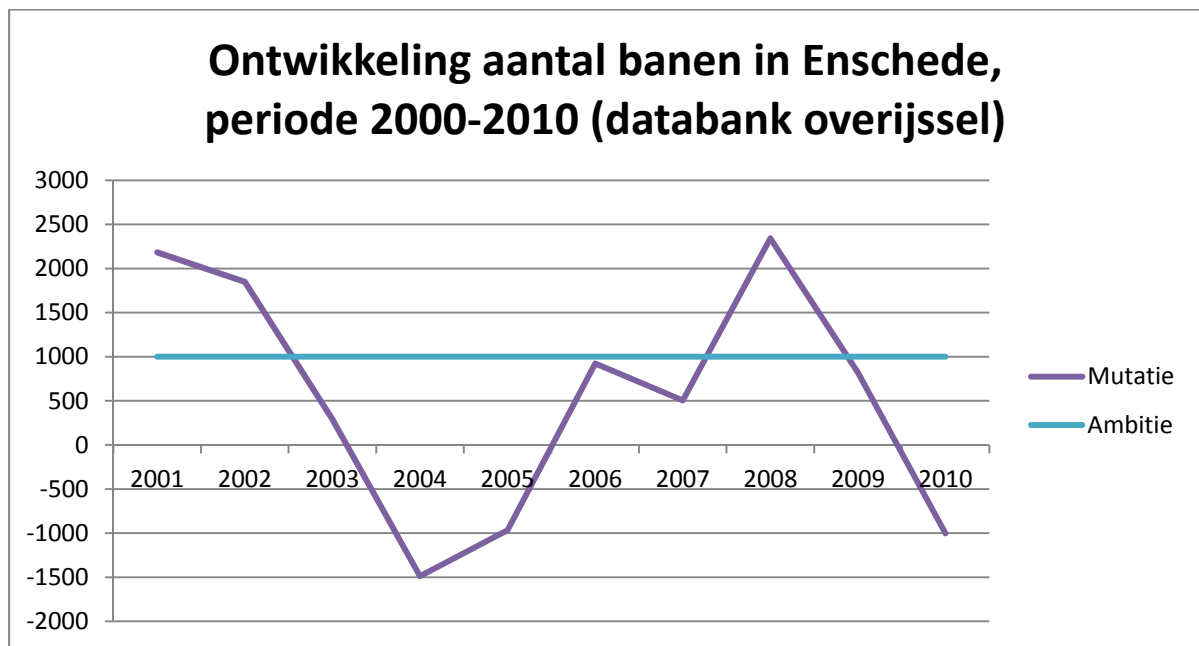

Economische structuur

In de programmabegroting Economische Ontwikkeling wordt vrij gedetailleerd ingegaan op doelen en instrumenten. In sommige gevallen is de specificatie dusdanig dat doelen en instrumenten gebruikt kunnen worden in een evaluatieonderzoek:

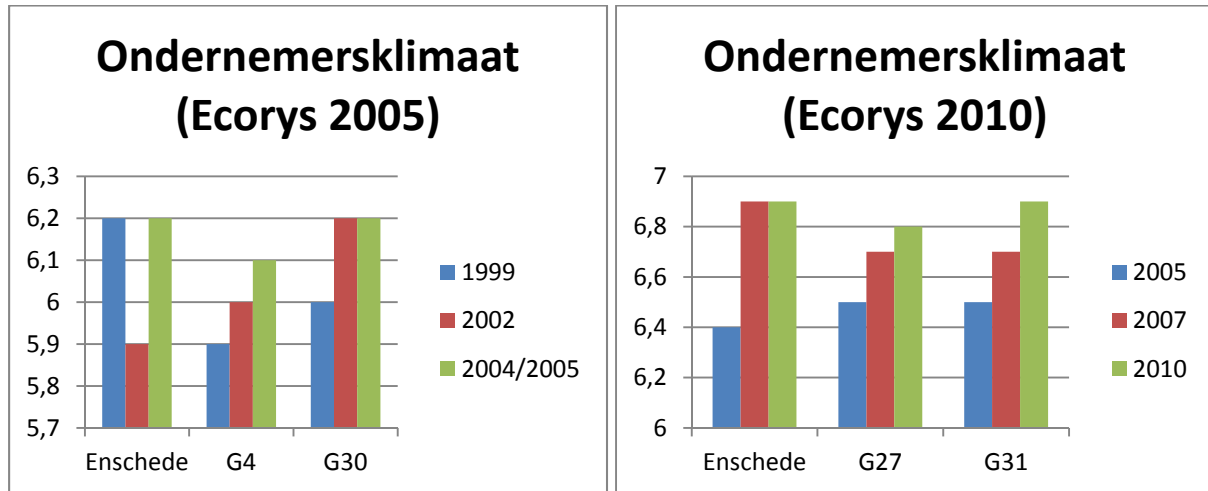
Doelstelling 1: Absolute groei werkgelegenheid 1000 banen per jaar, waarvan 40% kennisintensief, relatief minimaal gelijk aan gemiddelde G30. Banengroei is de hoofddoelstelling in alle PB's economische ontwikkeling, kwantitatieve invulling van de doelstelling komt vanaf PB 2008-2011.

Resultaat: Het ambitieniveau voor groei van het aantal banen, totaal en kennisintensief, wordt in de periode 2000-2010 meer niet dan wel gehaald. Cijfers over de gemiddelde prestatie van de G30 zijn niet beschikbaar in de verstrekte gegevens.

Doelstelling 2: Verbetering tevredenheid ondernemers over het ondernemersklimaat, gemeten met de benchmark van EZ, gemiddeld hogere score dan G30 score. Ondernemersklimaat is een andere pijler van het beleid en komt voor in alle programmabegrotingen.

Resultaat: Tussen 1999 en 2010 is het ondernemersklimaat aanzienlijk verbeterd, over de hele periode gezien scoort Enschede echter niet beter dan het gemiddelde van grote- en middelgrote steden (2 keer beter, 2 keer slechter en 2 keer gelijk).

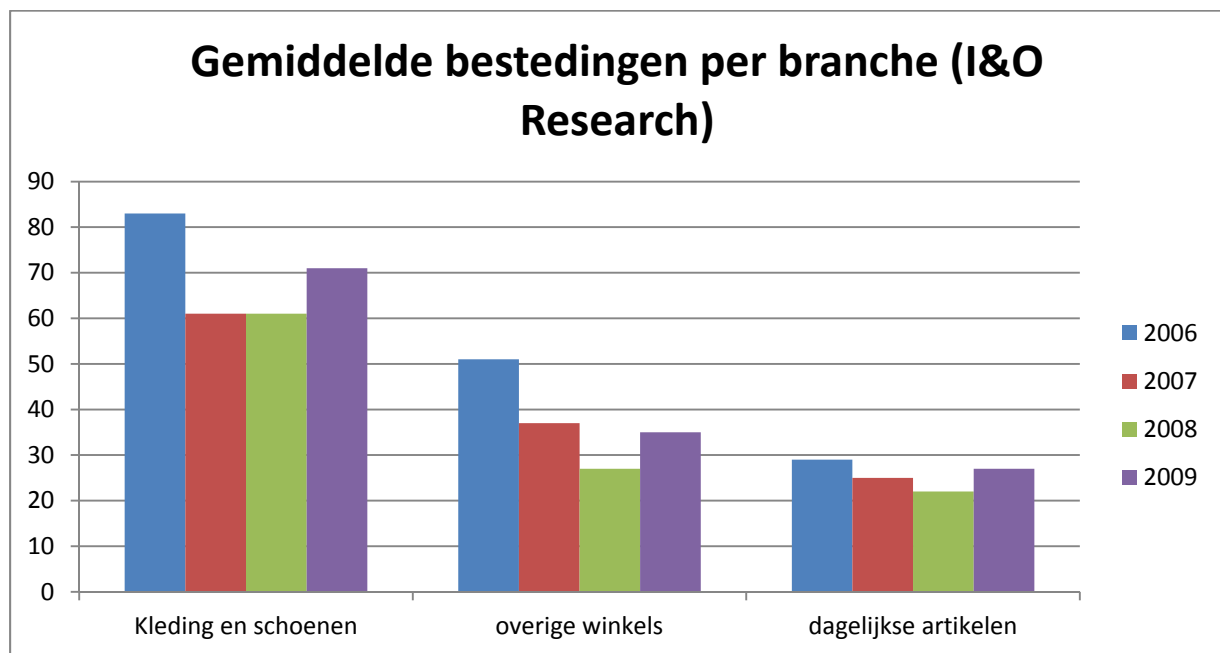
Doelstelling 3.1: Bezoekersaantallen moeten stijgen van 217.050 per week in 2004 naar 234.000 per week in 2006 (4% per jaar) Daarna een groei van 1% per jaar. Aantrekkelijk maken van de binnenstad komt reeds voor in PB 2003-2006, maar toename bezoekersaantallen als specifiek doel verschijnt pas in PB 2004-2007.

Resultaat: Cijfers van bezoekersaantallen over de gehele week worden gebaseerd op een cordontelling uit 2004 en zijn derhalve minder betrouwbaar dan de cijfers voor bezoekers op zaterdag, vandaar dat deze laatste indicator is gebruikt. Ontwikkeling van de bezoekersaantallen verloopt totaal anders dan ambitie, met een gemiddelde krimp in de periode waarin op de meeste groei was gerekend en een behoorlijke stijging in de periode erna.

Doelstelling 3.2: Toename van de bestedingen moet sneller stijgen dan de inflatie. Deze doelstelling verschijnt vanaf PB 2005-2008 en is dan gekoppeld aan de doelstelling voor bezoekersaantallen, vanaf PB 2008 valt het onder programmaliijn 3: versterken van de vrijetijdseconomie.

Resultaat: Totaalcijfers voor bestedingen in de binnenstad zijn alleen beschikbaar voor 2007-2008, waar een stijging van 3% werd genoteerd tegenover een inflatie van 2.5% voor dat jaar. Gemiddelde bestedingen per bezoeker nemen af in de meeste branches in de periode 2006-2009, hoewel 2009 weer een lichte stijging laat zien.

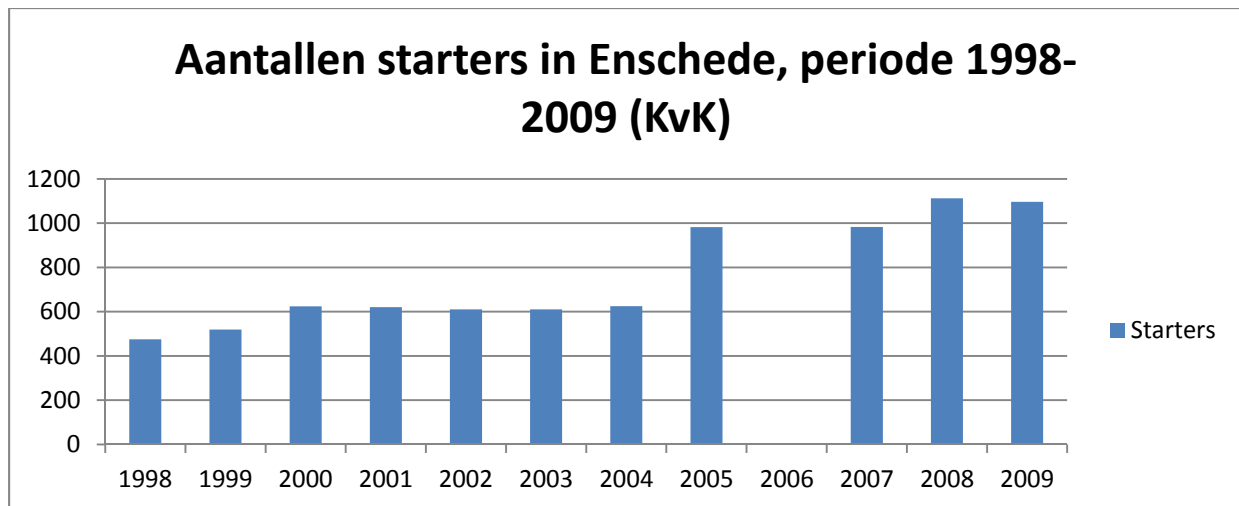

Programmaliijn 1.

- Vergroten aantal (semi) publieke instellingen dat op breedband is aangesloten van 38 in 2004, naar 766 in 2009.
- Verbeteren innovatief vermogen van het bedrijfsleven, gemeten door het aantal start-ups en/of spin-offs. Doel: 35 start-ups op het kennispark in 2009.

Resultaat.

- Bij de midterm review in 2007 is een nieuwe 0-meting gehouden voor (semi)publieke instellingen in de onderwijs en zorg sector, voor welke een nieuwe doelstelling geldt.
- Het aantal bedrijven op het kennispark is in 2009 juist gekrompen met 32 t.o.v. het jaar ervoor (jaarverslag stichting kennispark 2009). Als het gaat om starters in het algemeen is het beeld van het afgelopen decennium juist positief.

Programmalijn 2.

- Groei van het aantal winkels en horecapanden in een aantal gespecificeerde straten van 26 in 2004 naar 36 in 2009.
- Stijging van het waarderingcijfer binnenstad van 6.9 in 2003 naar 7.2 vanaf 2004.
- Stijging bezoekersaantallen voor evenementen, gemeten door het aantal bezoekers voor het Enschede Muziek Festival. Groei van 12.000 in 2002 naar meer dan 100.000 in 2009.

Resultaat.

- Er wordt in de binnenstadsmonitor alleen bijgehouden hoeveel winkels er zijn, horeca is niet bekend. Totaal aantal winkels in de Enschedese binnenstad is gedaald tussen 2005 en 2009.
- Waardering Enschedese binnenstad is tussen 2006 en 2009 consequent 7.2 of hoger.
- Enschede Muziekfestival trok 35.500 bezoekers in 2005, geen gegevens beschikbaar voor andere jaren. Dit probleem speelt bij meerdere evenementen: bezoekersaantallen worden niet altijd geïnventariseerd.

Programmalijn 3.

- Verminderen aantal verouderde bedrijventerreinen, vergroten aantal nieuwe bedrijventerreinen. Gemeten door aantal ha. Netto geherstructureerde bedrijventerreinen.

Resultaat.

- Aantal ha. Geherstructureerde bedrijventerrein is slechts van enkele jaren beschikbaar uit werkplannen EZ en programmabegrotingen: in 2006 1.5 ha. Grolsch-terrein, in 2009 7 ha. Havengebied

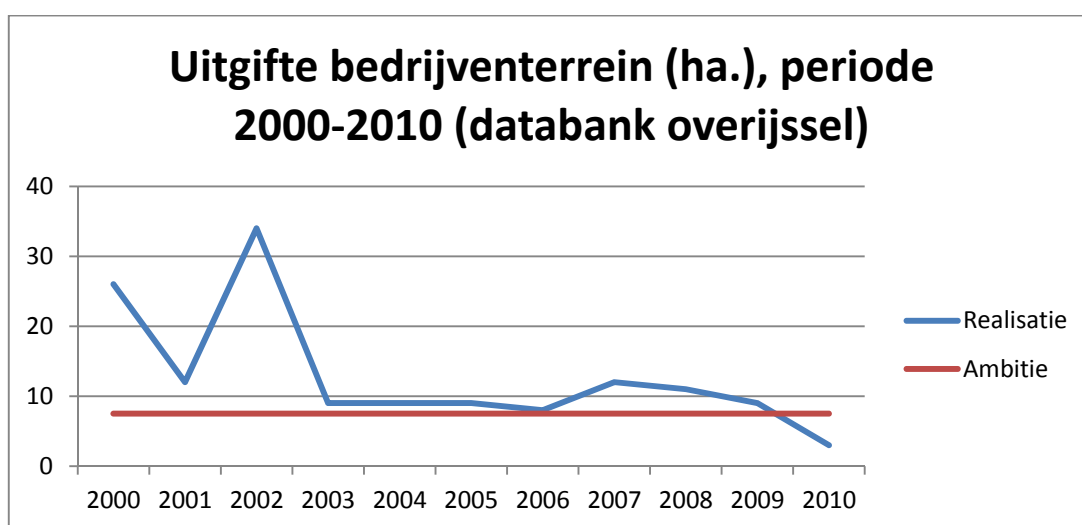
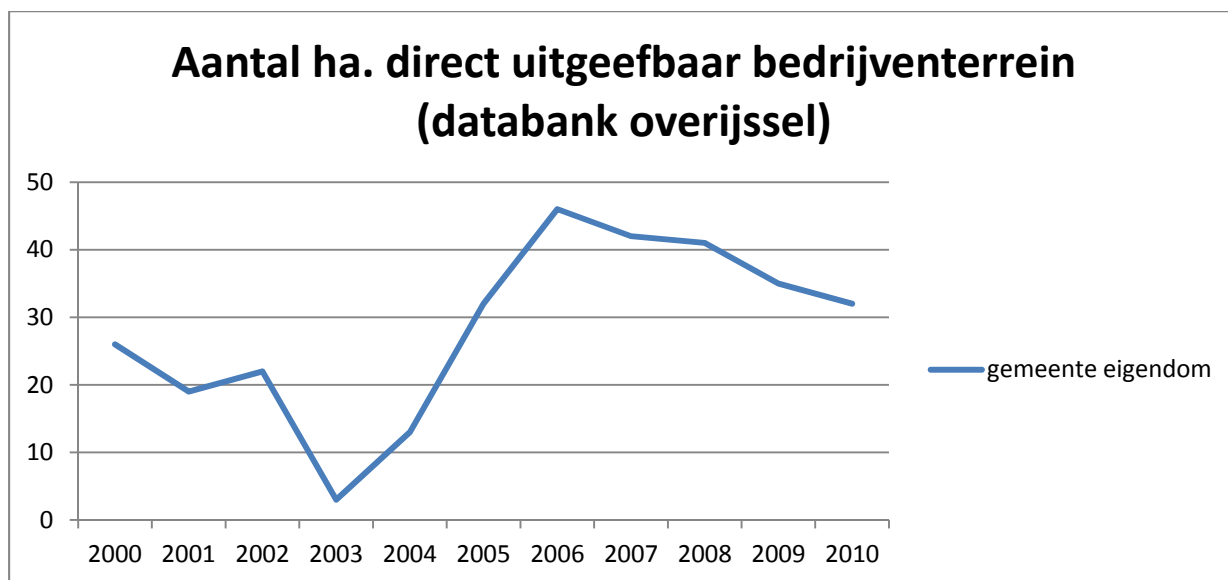
Programmalijn 4.

- Aansluiting bij nationaal bedrijvenloket, gerealiseerd in 2006.
- Het aantal bezoeken van het digitaal loket moet van 7500 in 2003, naar 25.000 in 2009.

- Tevredenheid over de lokale dienstverlening van 5.3 naar 7 in 2009.
- Kaveluitgifte werklocaties, beschikbaarheid uitgifbaar terrein van 5 ha in 2003 naar 8 ha vanaf 2004.
- Jaarlijkse gemiddelde uitgifte werklocaties van 0.3 ha naar 7.5 ha vanaf 2006.

Resultaat.

- Het aantal bezoeken digitaal loket in 2006 was 12.500, daarna is dit niet meer gerapporteerd.
- Tevredenheid over de gemeentelijke dienstverlening is in 2010 gestegen tot 6.6.
- Beschikbaarheid direct uitgifbaar bedrijventerrein is over de gehele periode na 2003 hoger dan de beoogde 8 ha.
- Jaarlijkse uitgifte van bedrijventerrein is over de gehele periode 2000-2010 (uitgezonderd 2010) hoger dan het beoogde gemiddelde van 7.5 voor 2006 en verder, wellicht zit er hier een verschil in definitie.

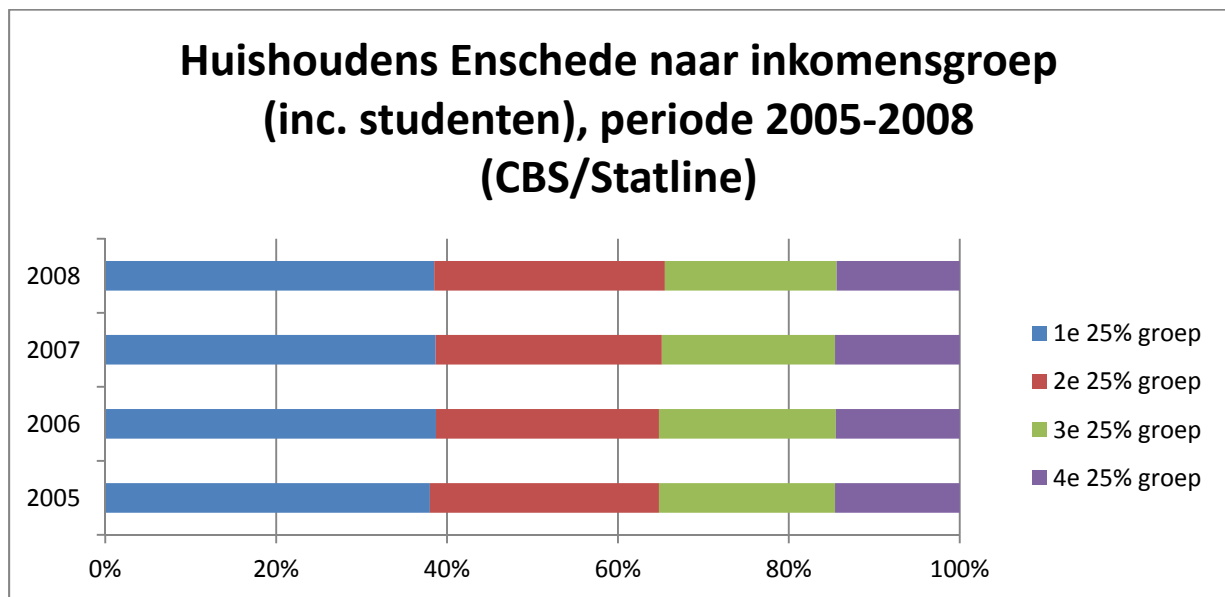

Wonen

Het beleid van de gemeente Enschede met betrekking tot het thema wonen is er sinds jaar en dag op gericht om het aandeel huishoudens met midden- en hogere inkomens in de gemeente te vergroten. De doelstellingen voor het beleid zijn voor de periode 2000-2010 worden dan ook steeds uitgedrukt in dezelfde indicatoren.

Doelstelling 1. Het vergroten van het aandeel midden- en hogere inkomensgroepen in immigratie. Aandeel midden- en hogere inkomens van 49% in 1999 naar 52% in 2003 en toename hogere inkomens op nieuwe locaties van 25% in 1999 tot 45% in 2003. In PB 2004-2007 zijn deze doelen allemaal 4 jaar naar achteren gelegd.

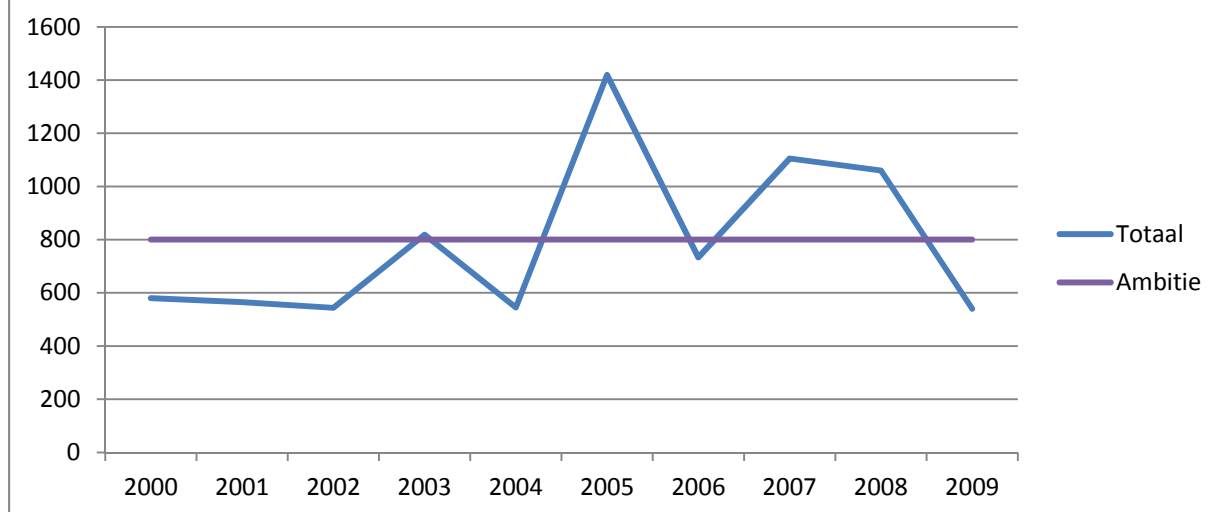
Resultaat. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door I&O Research onder huishoudens die zich vestigen in de gemeente of die de gemeente verlaten, de gegevens bevinden zich echter niet in de documenten die ons zijn verstrekt. Algemene cijfers voor het aandeel huishoudens binnen een bepaalde inkomensgroep in de gemeente worden wel bijgehouden door het CBS. Hieruit blijkt dat er tussen 2005 en 2008 nauwelijks veranderingen zijn opgetreden, wel is het zo dat de indeling in 25% groepen van het CBS niet overeen komt met de definitie van inkomens voor de gemeente Enschede, welke mij onbekend is.

Doelstelling 2. Totaal aantal toe te voegen nieuwbouwwoningen: jaarlijks 800 (vanaf PB 2003-2006), waarvan 150 vrije kavels (vanaf PB 2005-2008).

Resultaat. Cijfers over de uitgifte van vrije kavels zijn niet terug te vinden in de verstrekte gegevens. De doelstellingen voor totaal aantal nieuwbouwwoningen worden gemiddeld genomen gehaald voor de periode 2003 en verder, waarvoor de doelstelling precies geformuleerd was. Voor na 2009 is een terugval in nieuwbouw voorzien en worden de doelstellingen naar beneden bijgesteld.

Aantal nieuwbouwwoningen in Enschede, periode 2000-2009 (databank overijssel)

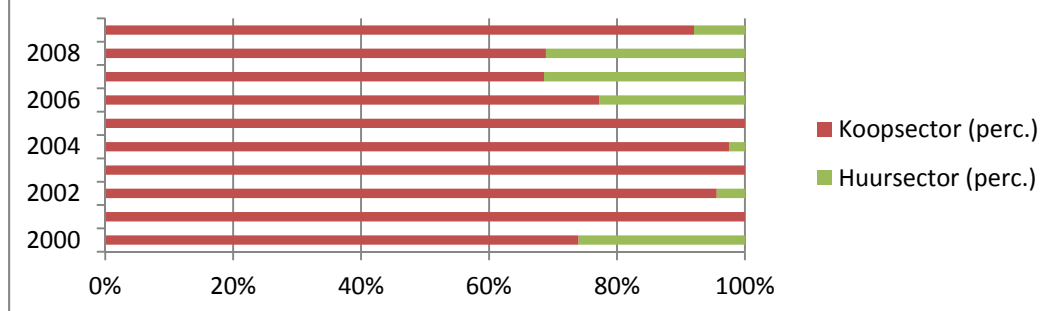

Doelstelling 3. Vergroten van het aantal toe te voegen woningen in middeldure en dure segment. In PB 2003-2006 was de doelstelling 15-20% goedkoop, 20-25% middelduur en 55-65% duur, in PB 2004-2007 en verder is dit afgezwakt tot 30% middelduur en minimaal 50% duur.

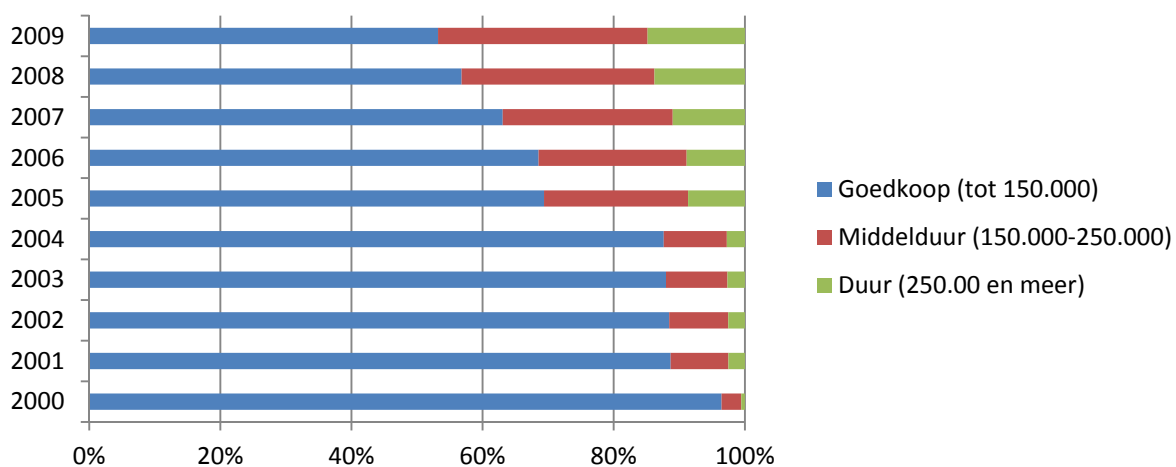
Resultaat. De segment-indeling van de gemeente Enschede is niet helemaal duidelijk, zoeken heeft een indeling opgeleverd van goedkoop (-160.000), middelduur (160.000-210.000) en duur (210.000+) die niet overeenkomt met de standaard indeling van woningen naar WOZ-waarde door het CBS. Cijfers over de WOZ-waarde, of segment-indeling, van nieuwbouwwoningen in de gemeente Enschede zijn niet beschikbaar in verstrekte gegevens. Wel bekend zijn aandeel huur- en koopwoningen in de nieuwbouw, opbouw woningvoorraad naar WOZ-waarde en naar type eigendom: koop of (sociale-)huur.

Het beeld dat deze cijfers laten zien is dat er in de gemeente Enschede voornamelijk koopwoningen zijn gebouwd waardoor het aandeel koopwoningen in de woningvoorraad is gestegen, en dat huizenprijzen in de afgelopen 10 jaar zijn gestegen.

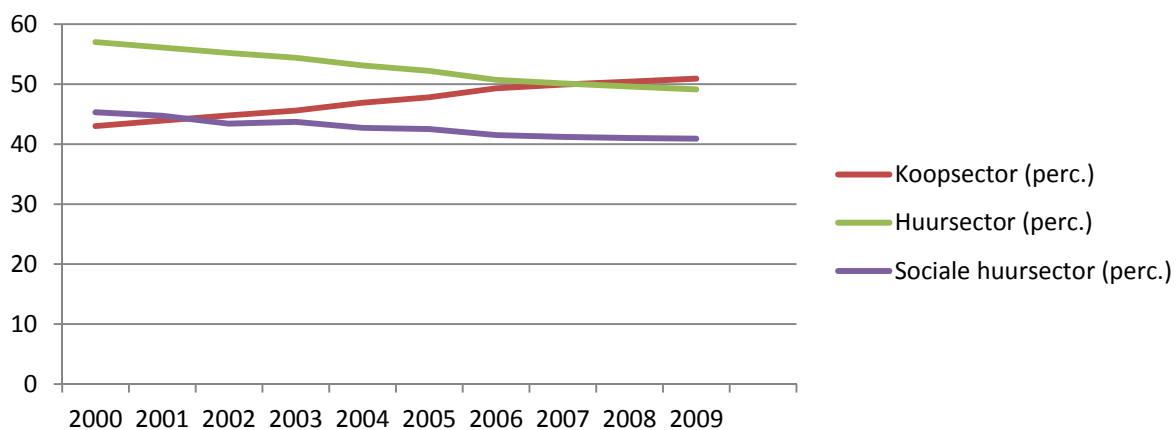
Nieuwbouw naar eigendom (databank overijssel)

Voorraad woningen naar WOZ-waarde, periode 2000-2009 (CBS/Statline)

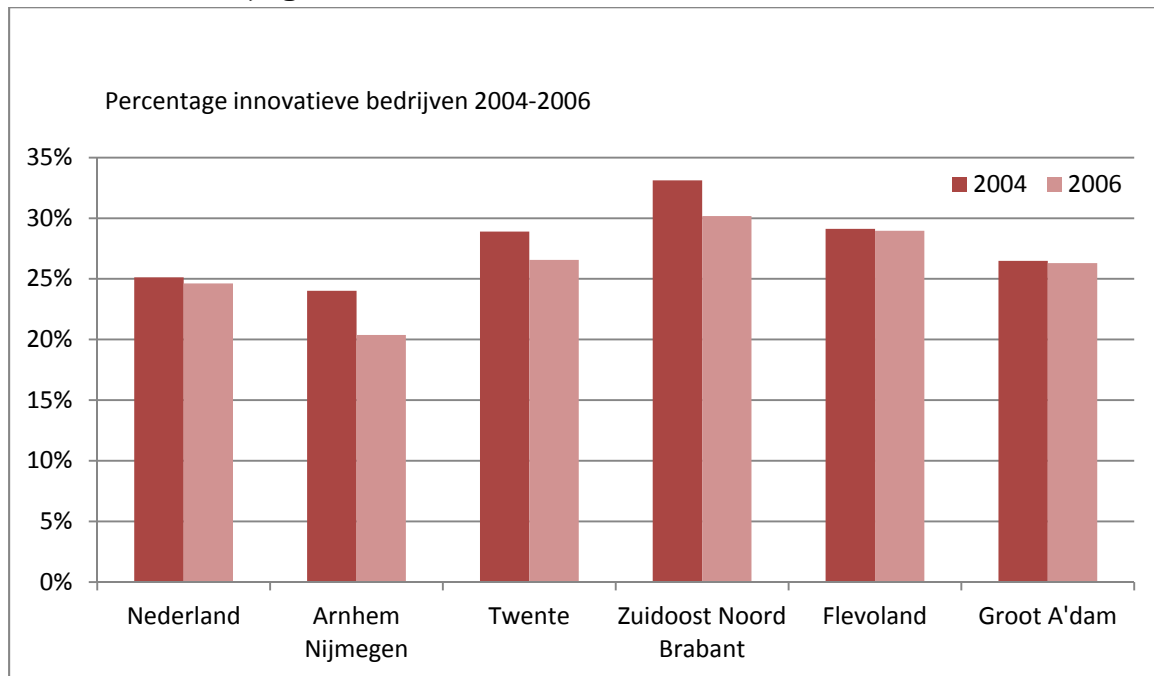
Voorraad woningen naar type eigendom, periode 2000-2009 (databank overijssel)

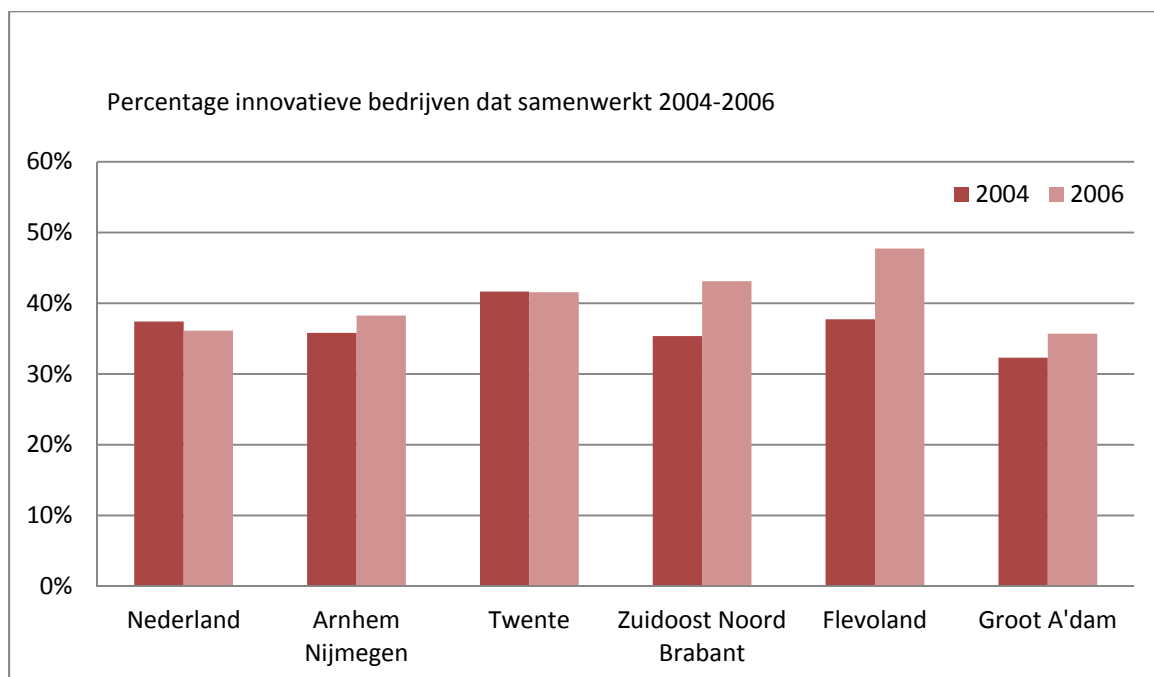
Twente Index 2010

Innovatie in Twente

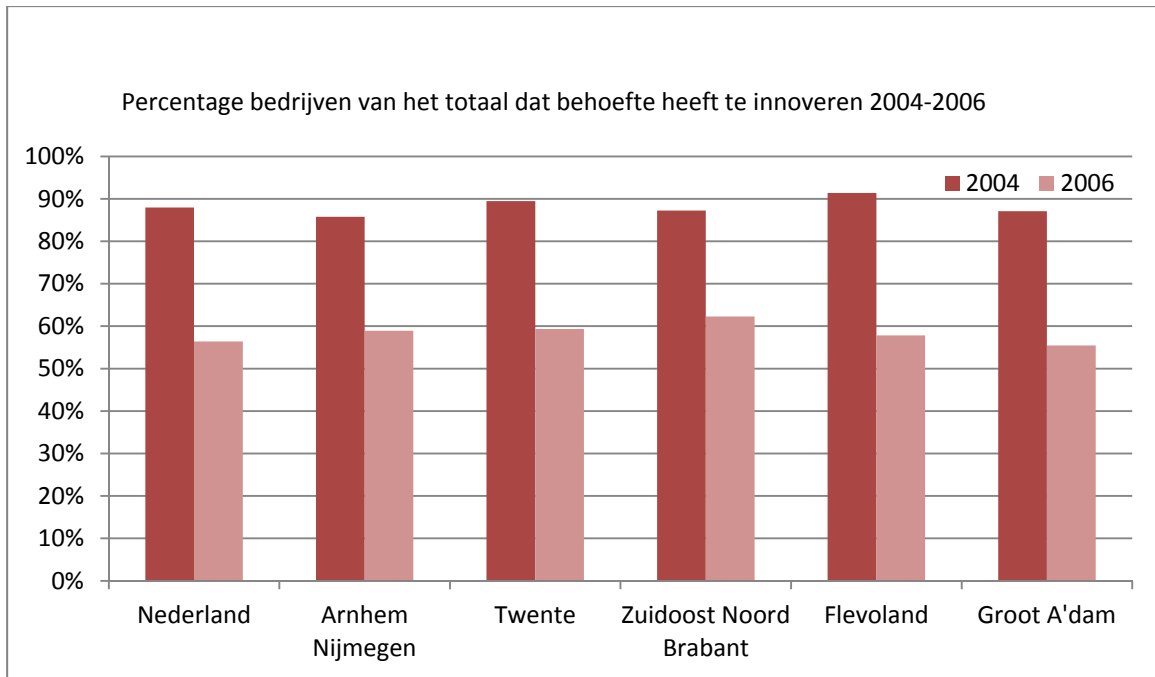
Innovatieve bedrijvigheid

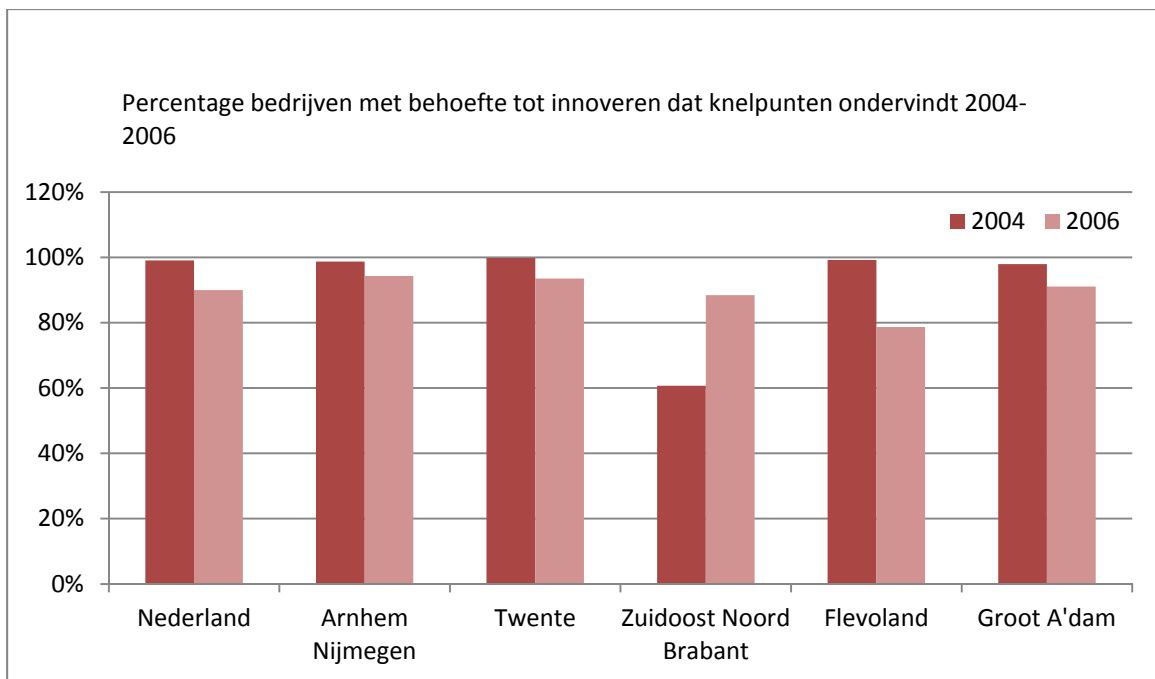
Bron: CBS/CVB, Regionale innovatie in Nederland (2010), CvB nr. 208230, in Twente-Index 2010

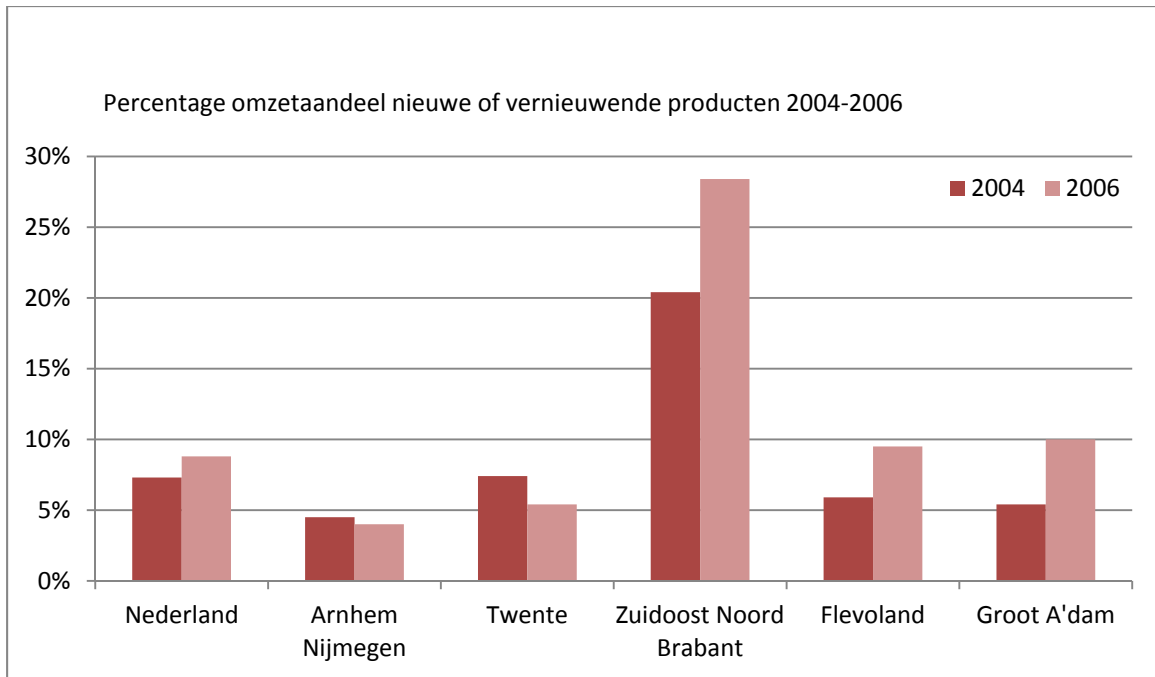
Bron: CBS/CVB, Regionale innovatie in Nederland (2010), CvB nr. 208230, in Twente-Index 2010

Bron: CBS/CVB, Regionale innovatie in Nederland (2010), CvB nr. 208230, in Twente-Index 2010

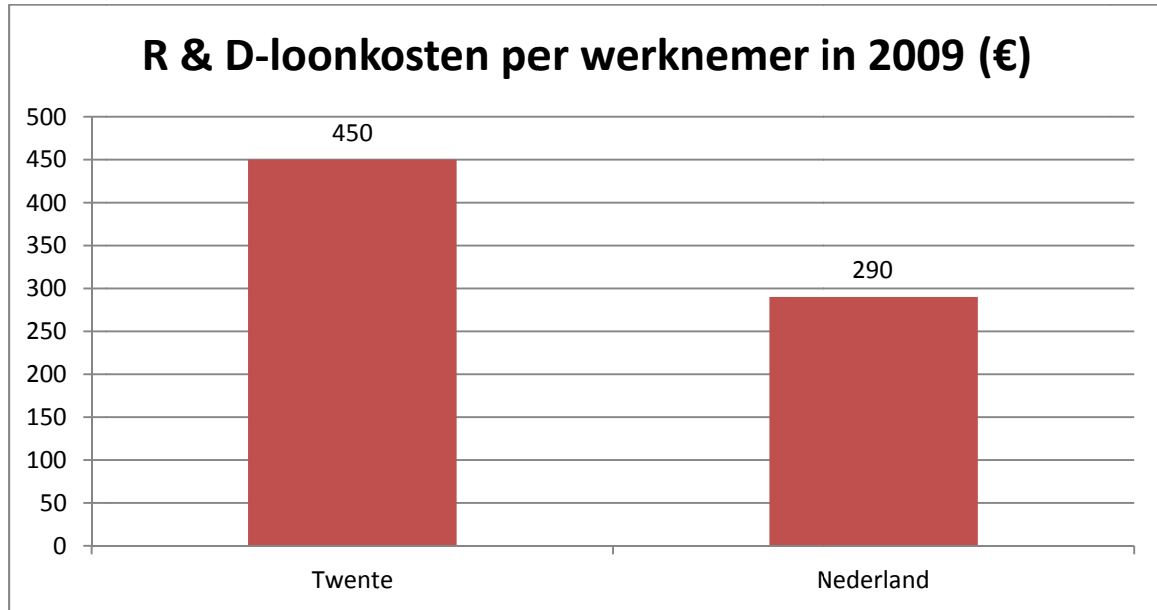

Bron: CBS/CVB, Regionale innovatie in Nederland (2010), CvB nr. 208230, in Twente-Index 2010

Bron: CBS/CVB, Regionale innovatie in Nederland (2010), CvB nr. 208230, in Twente-Index 2010

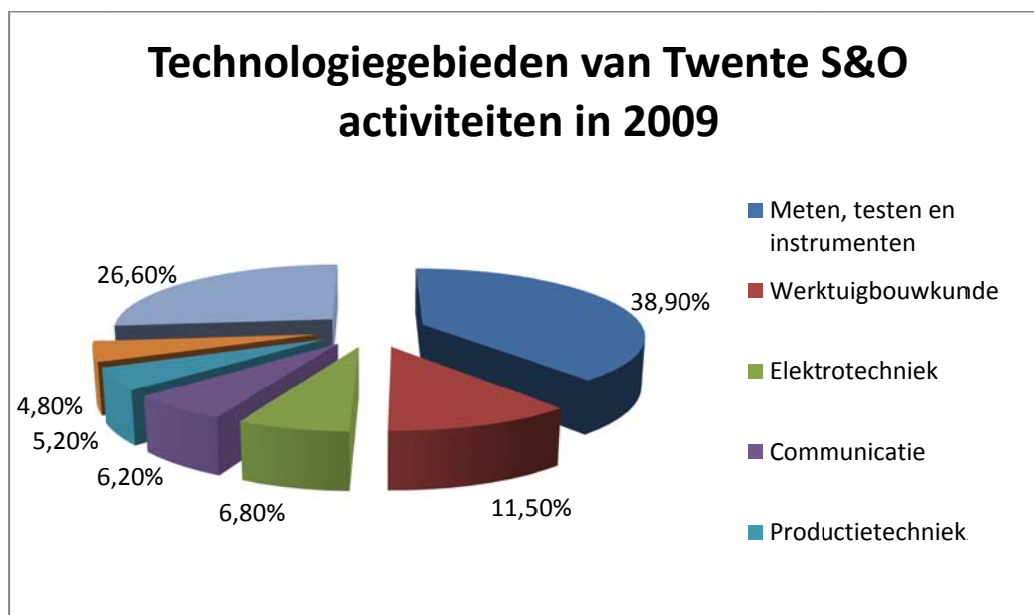
Onderzoek & Ontwikkeling

Bron: Agentschap NL, in Twente-Index 2010

Zes belangrijke sectoren in Twente waarin de R&D-activiteiten werden verricht			
Technologiegebied	Aandeel 2007 (%)	Aandeel 2008 (%)	Aandeel 2009 (%)
Meten, testen en instrumenten	41	37,8	38,9
Werktuigbouwkunde	11,2	11,7	11,5
Elektrotechniek	7,4	7,8	6,8
Communicatie	4,5	6,1	6,2
Productietechniek	4,6	4,7	5,2
Chemische technologie	4,5	4,5	4,8

Bron: Agentschap NL, in Twente-Index 2010

Bron: Agentschap NL, in Twente-Index 2010

Aantal WBSO-aanvragen, Twente en NL gemiddelde per COROP-gebied (niet te reproduceren)
 Toegekende loonkosten R&D, Twente en NL gemiddelde per COROP-gebied (niet te reproduceren)

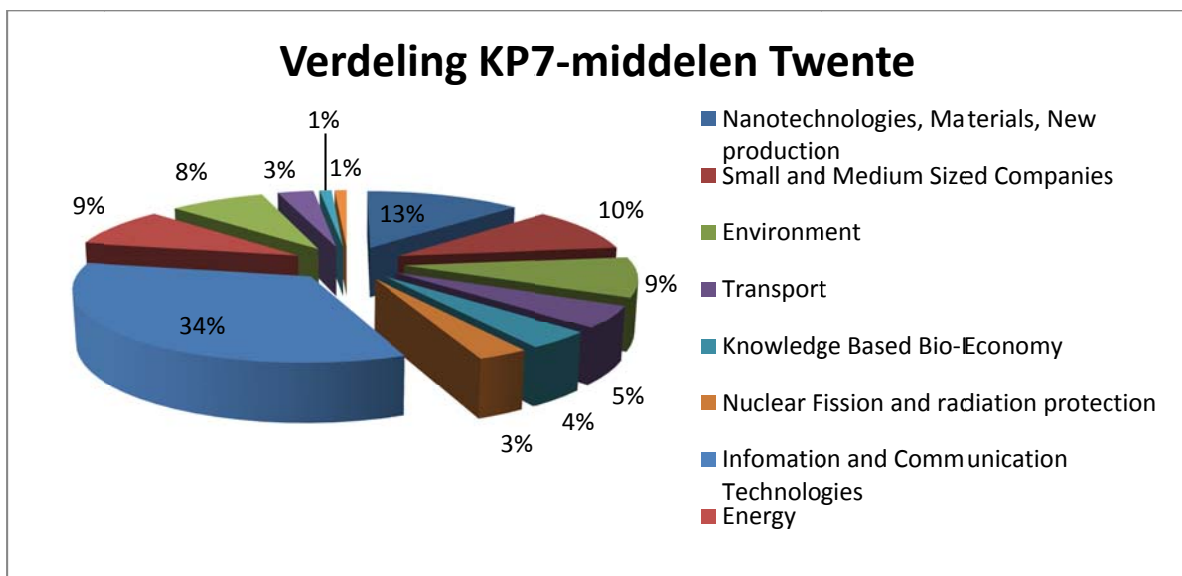
Subsidies tender innovatieprogramma's (programmatisch innovatiebeleid)	
	€ miljoen
Totaal Nederland	129
Totaal Twente	8
Twentse bedrijven en organisaties nemen deel aan vier van de tien programma's:	
Point-One (Nano-elektronica en Embedded systems)	11 projecten
Food & Nutrition Delta	2 projecten
Watertechnologie	3 projecten
Chemie	3 projecten

Bron: Agentschap NL, in Twente-Index 2010

Aandeel regio Twente in BMKB (2004-2009)						
Jaar	Nederland Aantal	Twente Aantal	Twente %	Nederland Borgstelling	Twente Borgstelling	Twente %
2004	2.388	87	3,64%	362 mln.	10 mln.	2,80%
2005	2.851	76	2,67%	472 mln.	11 mln.	2,43%
2006	3.275	102	3,11%	572 mln.	18 mln.	3,12%
2007	3.376	74	2,19%	614 mln.	15 mln.	2,39%
2008	2.902	90	3,10%	599 mln.	14 mln.	2,41%
2009	2.442	80	3,28%	555 mln.	17 mln.	3,16%

Bron: Agentschap NL, in Twente-Index 2010

BBMKB = Besluit Borgstelling MKB kredieten

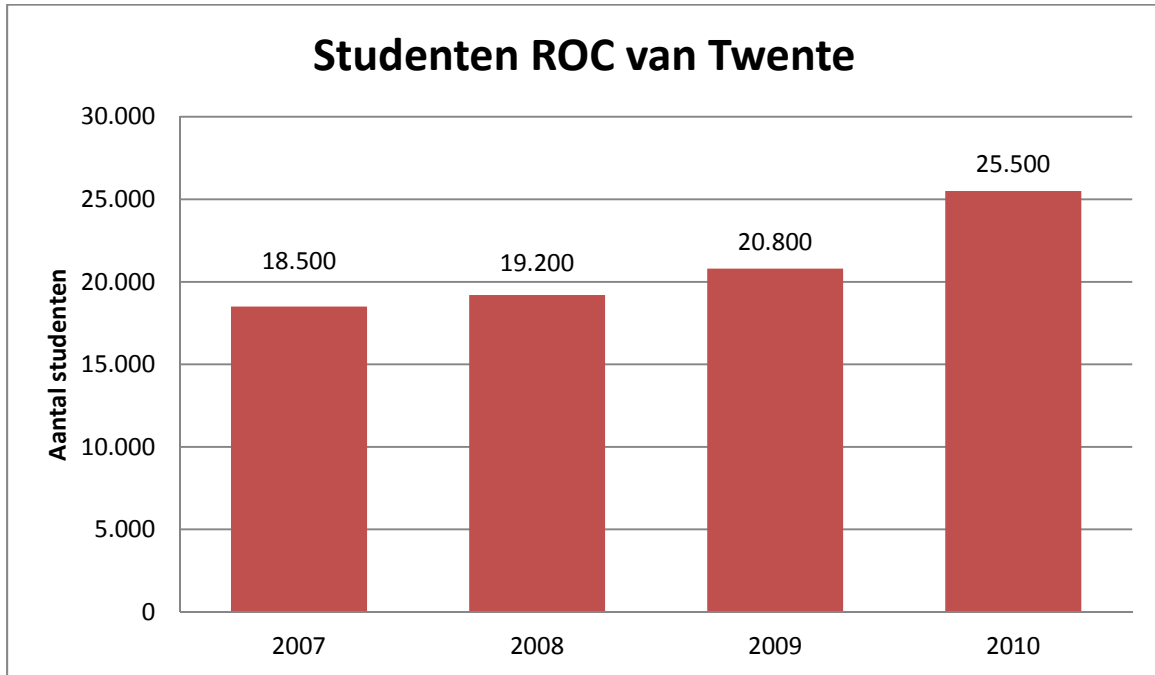

Aandeel Twente in innovatieprogramma's

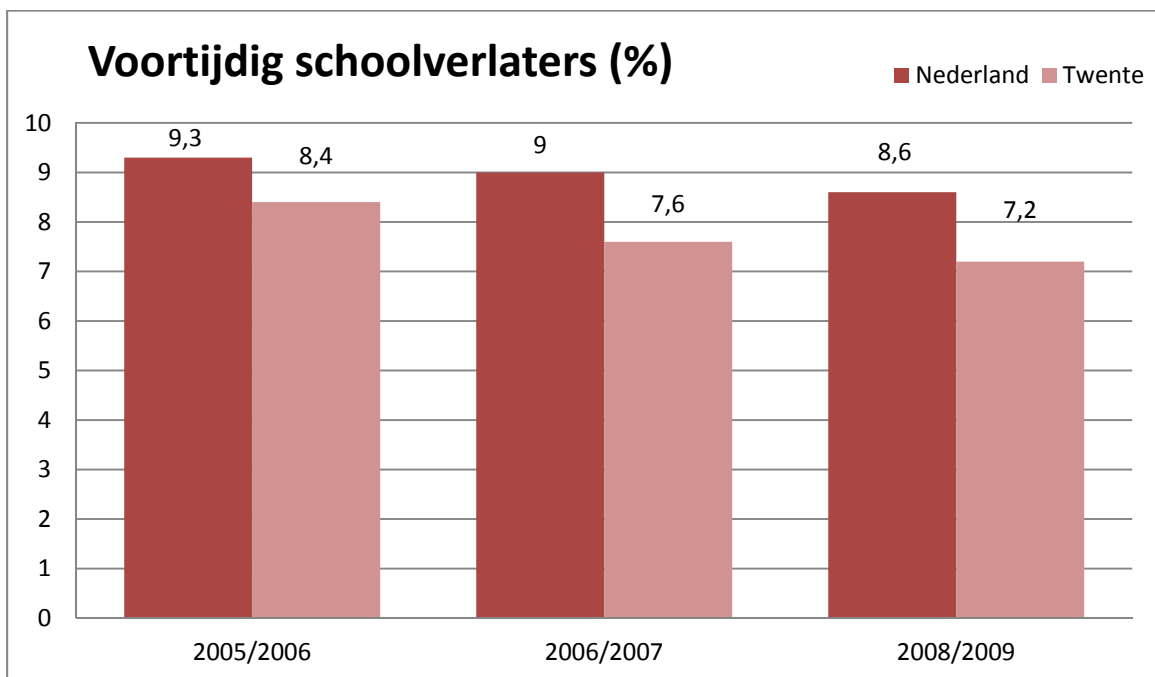
MKB Innovatie top 100			
Positie	Naam	Plaats	Innovatie
19	Olde Hanter Bouwconstructies	Oldenzaal	IVO anker
22	Asbest Denaturering Zwolle	Hengelo	Asbest denaturering
27	I-Real	Hengelo	RealM2M
31	Steray	Enschede	I-Sniff detectietechnologie
46	Blue Mind IT	Hengelo	De Digitale Pen
50	Vipsnet	Hengelo	Vipsnet
71	HydroSystems,	Oldenzaal	HSH-Fiwihex® ALPHA 24 Delta 16, Delta 32

Bron: www.syntens.nl 2010, in Twente-Index 2010

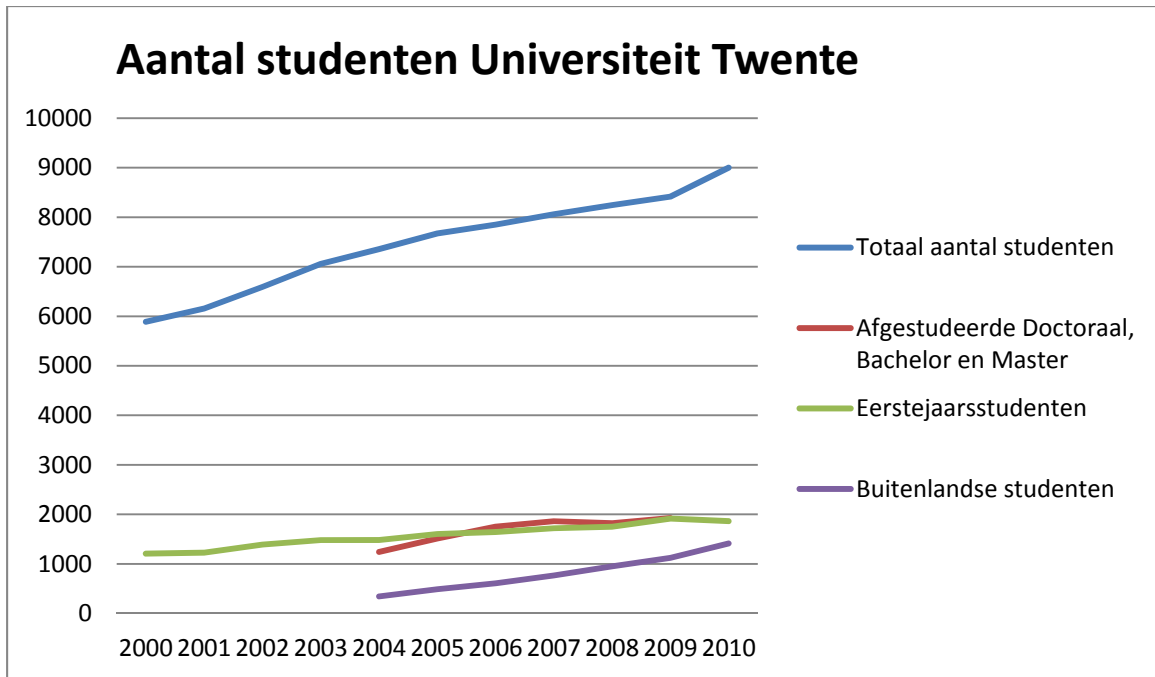
Onderwijs

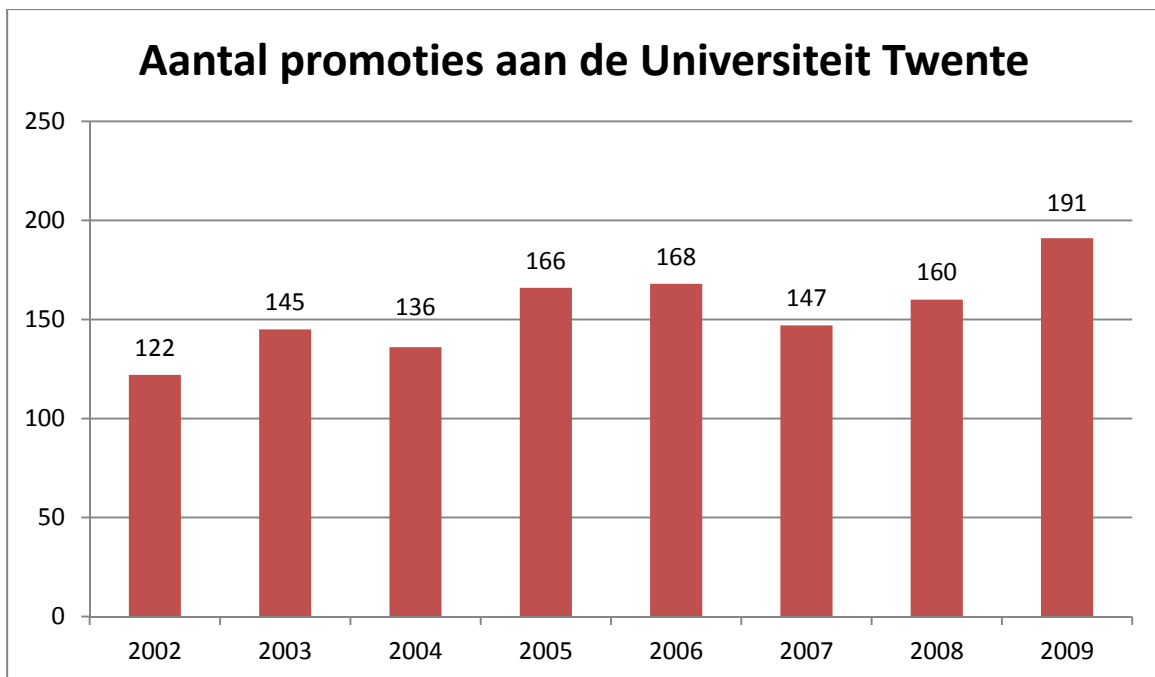
Bron: Ministerie OCW, in Twente-Index 2010

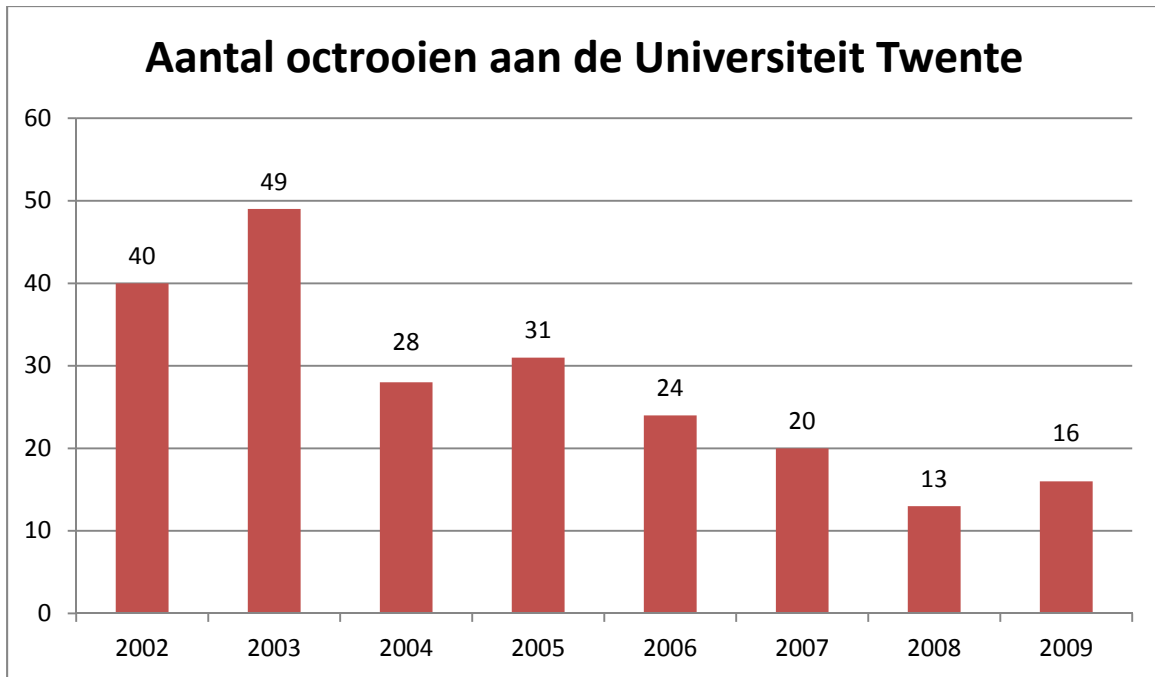
Bron: Ministerie OCW, in Twente-Index 2010

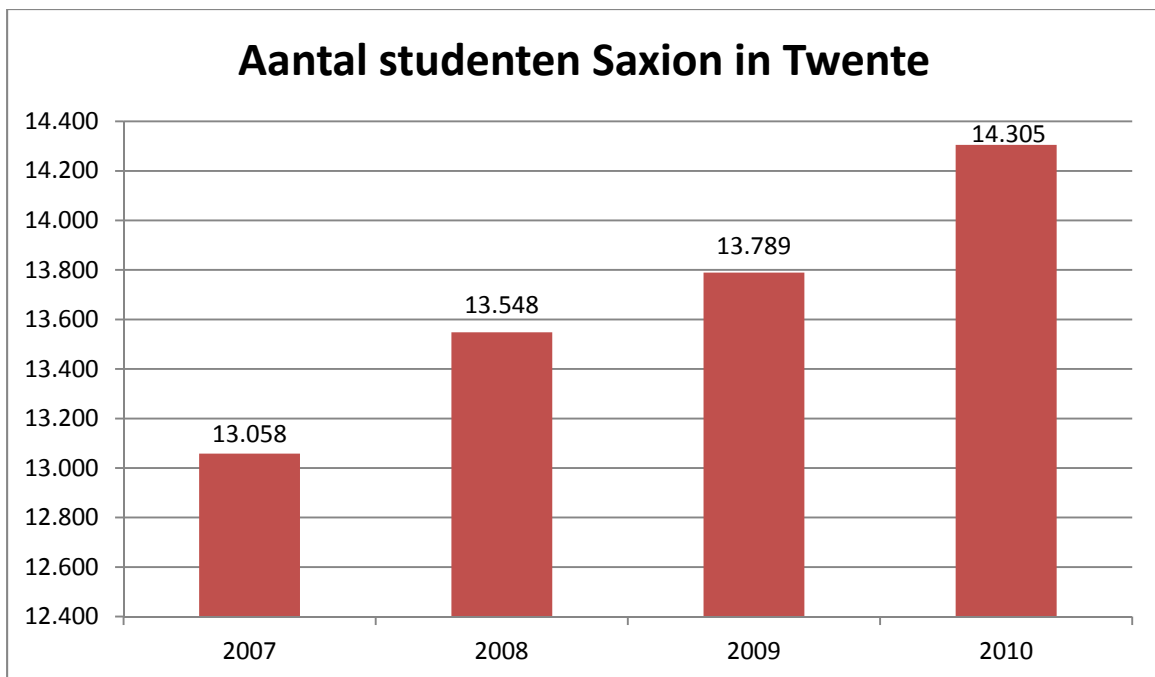
Bron: Universiteit Twente

Bron: Universiteit Twente/Metis, in Twente-Index 2010

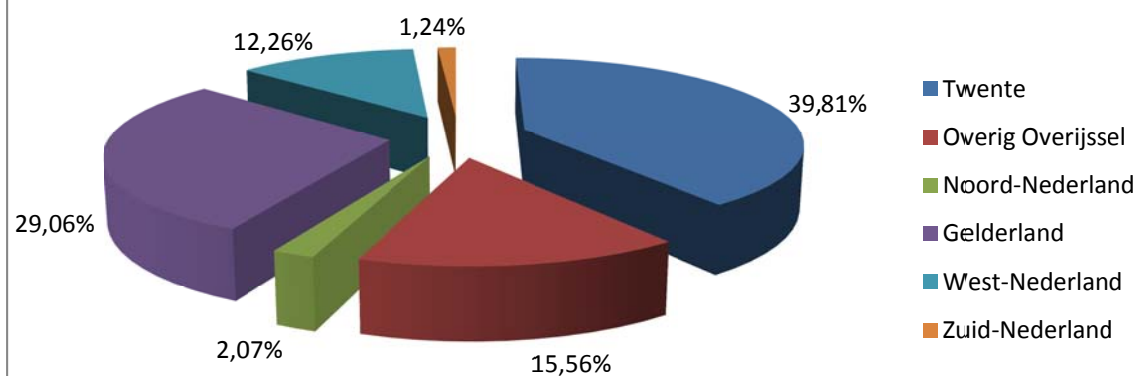

Bron: Universiteit Twente/Metis, in Twente-Index 2010

Bron: Saxion, in Twente-Index 2010

Bestemming alumni Saxion

Bron: Kenniscentrum Leefomgeving Saxion, in Twente-Index 2010

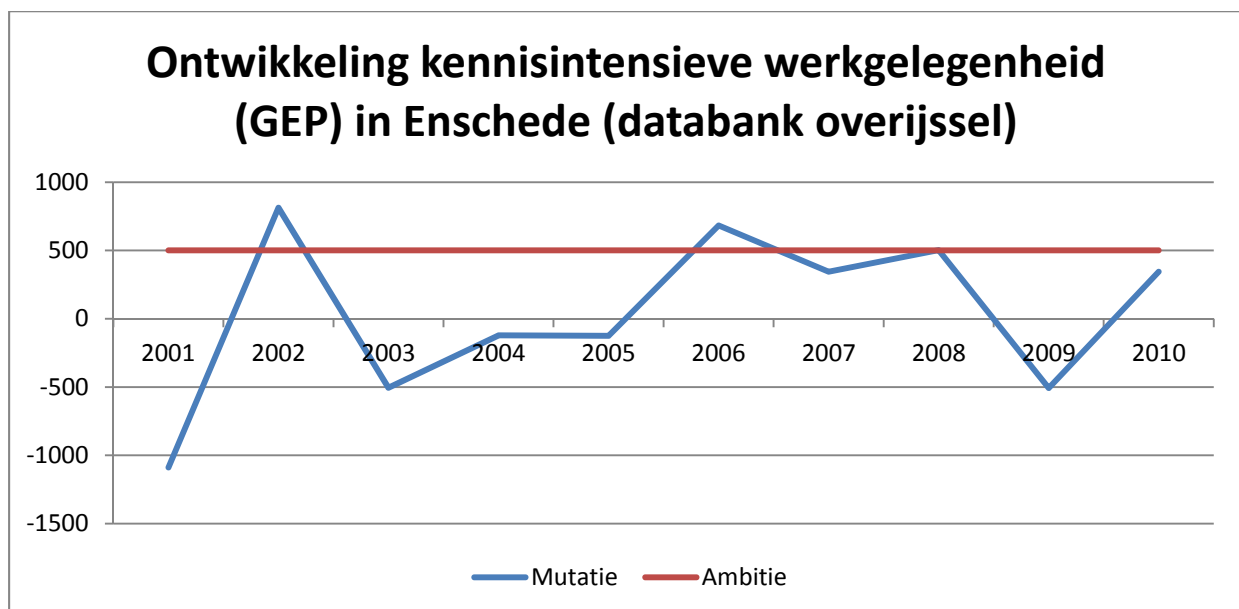
Bijlage 2 Indicatoren voor de aandachtsgebieden

Ontwikkelingsvoorwaarden (zachte infrastructuur)

1. Kennis en innovatiestructuur

Hoofddoelstelling op dit gebied is de groei van kennisintensieve bedrijvigheid in Enschede. Relatief dient Enschede toe te werken naar een aandeel kennisintensieve bedrijvigheid op hetzelfde niveau als het gemiddelde van de G31 en absoluut wordt er ingezet op 500 banen per jaar (PB 2008-2011).

Lastig punt blijft de definitie van kennisintensieve bedrijvigheid, welke bedrijven en sectoren noem je kennisintensief en welke niet? Hieronder wordt gebruik gemaakt van de GEP indeling (Gebiedsgerichte Economische Prioriteiten, uit rapport Min. Ez. Pieken in de Delta). De cijfers zijn een optelsom van ontwikkeling in kennisintensieve industrie en kennisintensieve diensten. Vergelijking met G31 is voor deze cijfers niet mogelijk aangezien ze slechts verzameld worden voor de provincie Overijssel.

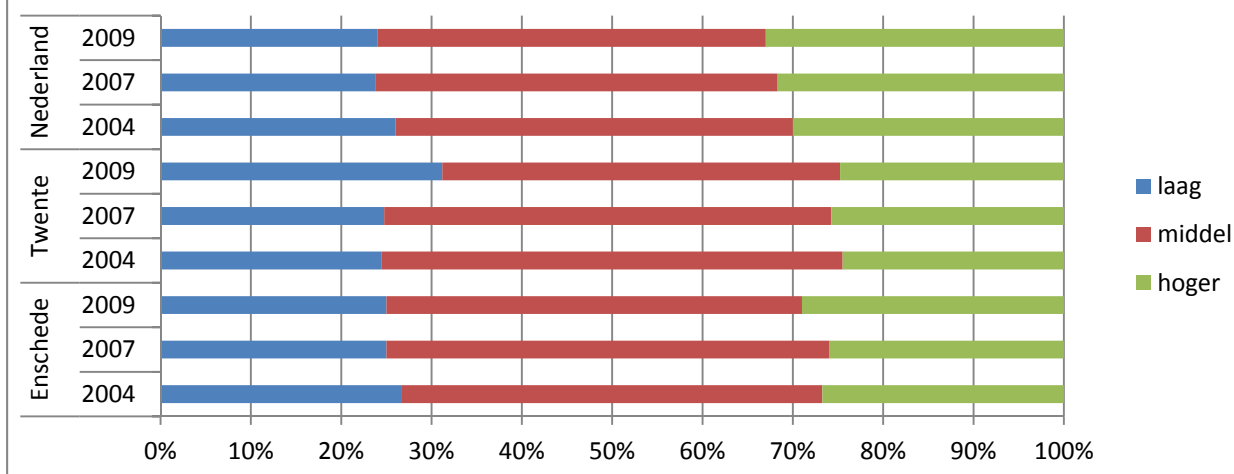

2. Evenwichtige arbeidsmarkt en onderwijs (verhogen opleidingsniveau)

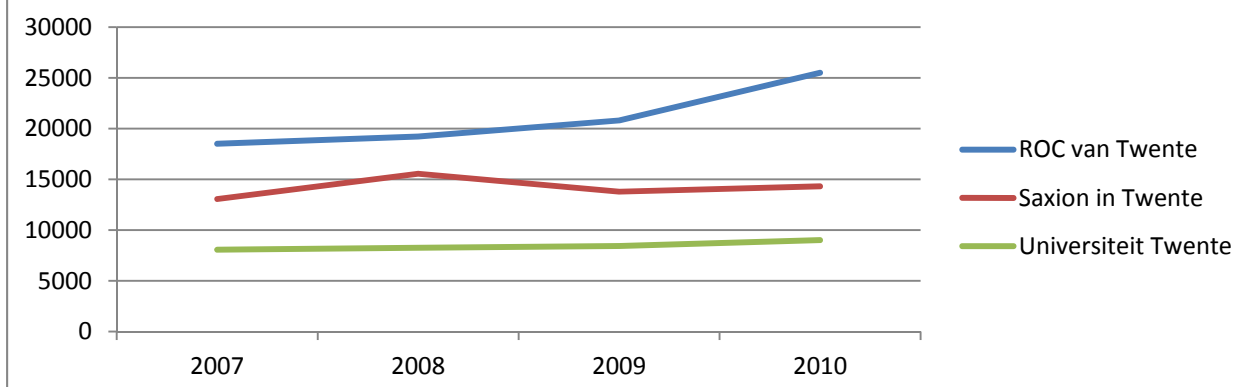
Het verhogen van het opleidingsniveau is een van de doelstellingen die in 2008 geformuleerd is voor het programma Werk en Inkomen in het kader van de strategische opgave 'Enschede werkt!' Het beleid richt zich daarbij op het aantal voortijdige schoolverlaters, het aandeel jongeren met een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt, het aandeel hoogopgeleiden van de beroepsbevolking en het aandeel scholieren naar onderwijsniveau in het 3^e leerjaar voortgezet onderwijs (PB 2009-2012).

Cijfers over het aandeel hoger opgeleiden in de beroepsbevolking komen uit de Monitor Economische Ontwikkeling Enschede 2009. De bronnen voor de overige indicatoren, hoewel genoemd in de programmabegroting 2010-2013, hebben wij niet beschikbaar. Cijfers over de studentenaantallen op de hoger onderwijsinstellingen in Enschede zijn echter wel beschikbaar.

Opleidingsniveau beroepsbevolking in Enschede, Twente en Nederland (I&O Research 2009)

Aantallen studenten aan de hoger onderwijsinstellingen in Enschede

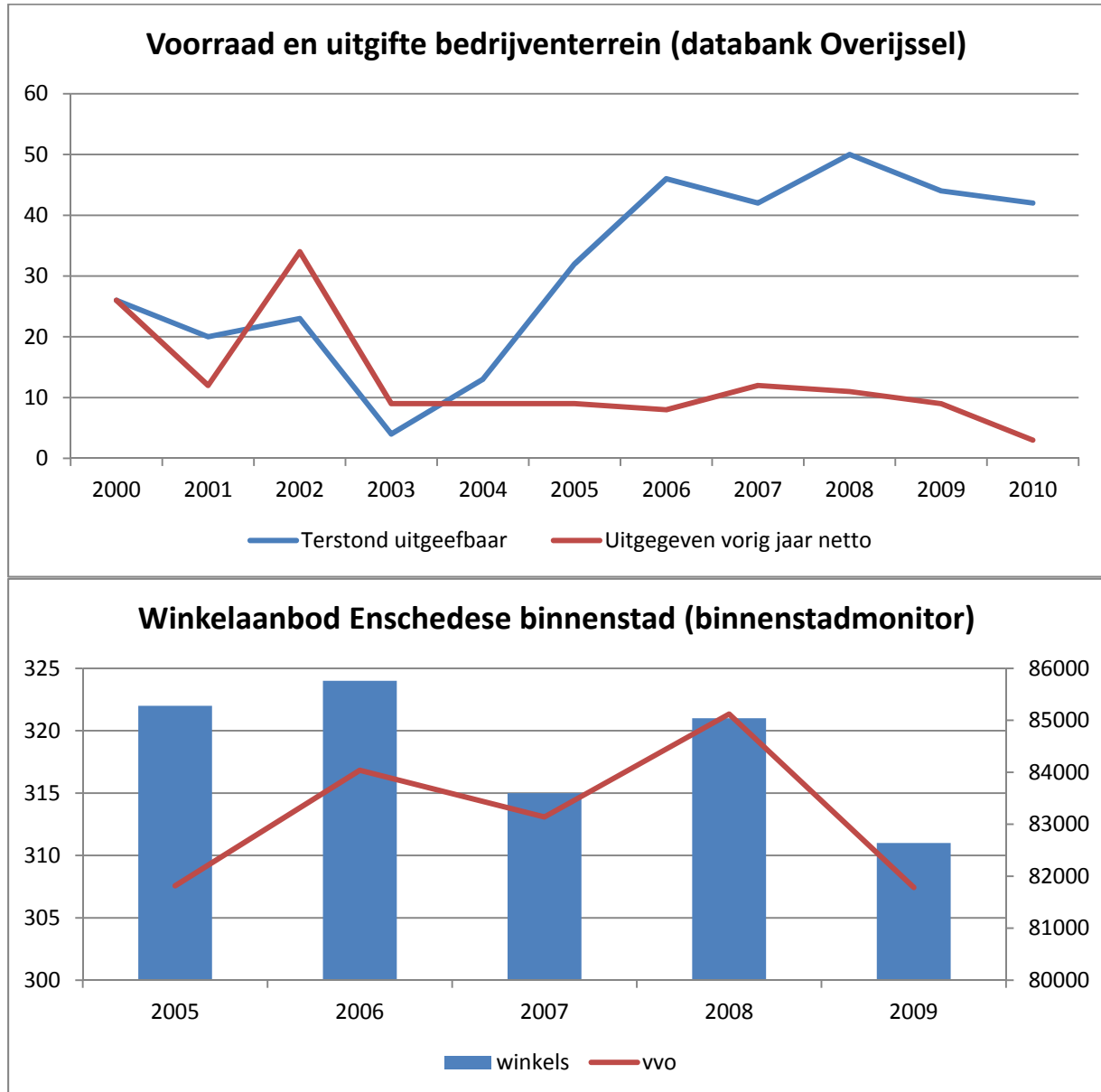

Harde infrastructuur

3. Bedrijventerreinen en winkelpanden

Van rijkswege wordt voor de ontwikkeling van bedrijventerreinen gestuurd op gebruik van de SER-ladder, die stelt dat er altijd eerst moet worden gekeken naar de mogelijkheden voor ruimtewinst door herstructurering van bestaande (verouderde) bedrijventerreinen. Dit komt naar voren in de programmabegrotingen voor 2009 en 2010 waarin wordt verwezen naar deze SER-ladder. Beleidsdoelstellingen zijn dan ook het realiseren van geherstructureerde bedrijventerreinen, aansluiting van alle bedrijventerreinen op glasvezel en de ambitie dat in 2012 alle bedrijventerreinen en winkellocaties zijn voorzien van het keurmerk veilig ondernemen (KVO). Voor het aanbod aan winkelpanden is het beleid van de gemeente er op gericht om een aantrekkelijk winkel en horeca aanbod te ontwikkelen in een aantal aanloopstraten (walstraat, zuiderhagen en pijpenstraat).

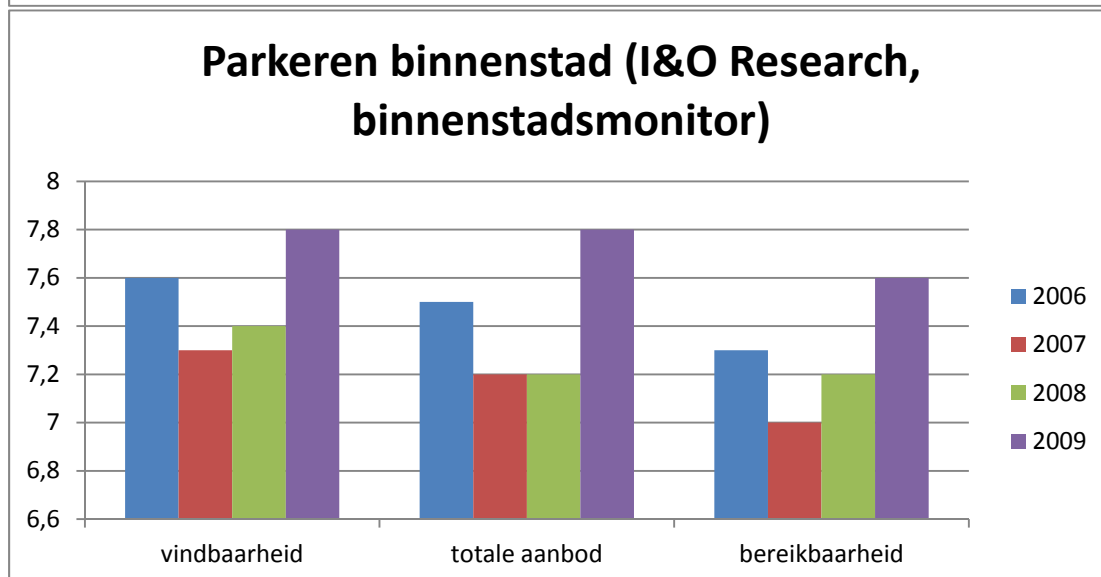
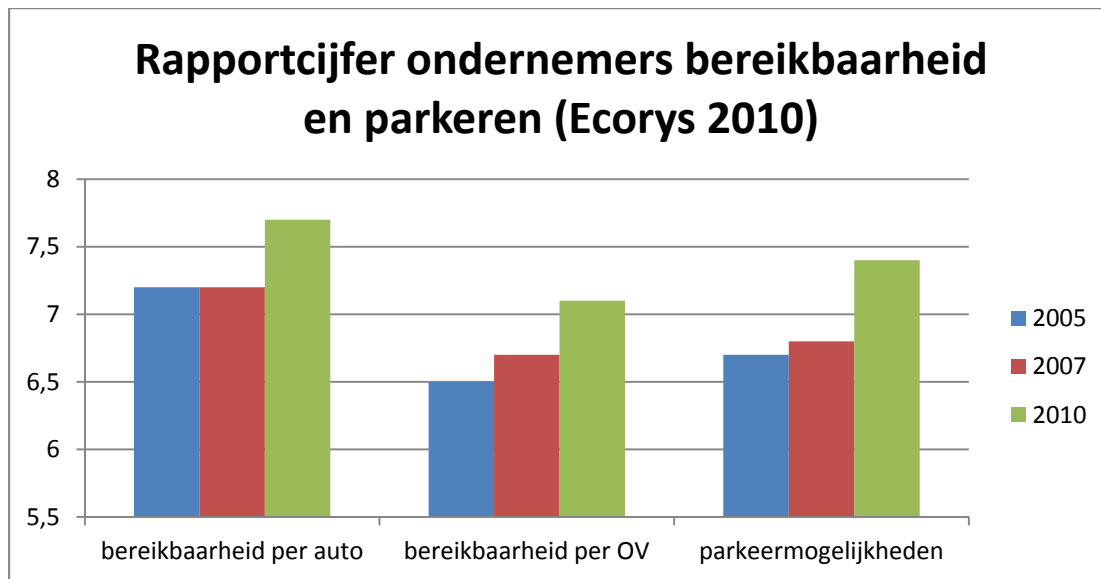
Uit de cijfers van het CBS en de databank van de provincie Overijssel komt helaas niet naar voren of het bij beschikbaar en uitgegeven bedrijventerrein gaat om nieuwe ontwikkeling of herstructurering. Cijfers over horecapanden per winkelstraat zijn helaas ook niet beschikbaar. Gepresenteerd worden daarom cijfers over de ontwikkeling van de totale voorraad en uitgifte van bedrijventerrein, en de ontwikkeling in aantal winkelpanden en vloeroppervlak in de Enschedese binnenstad.

4. Bereikbaarheid

De belangrijkste doelstellingen van het programma bereikbaarheid en mobiliteit zijn het op peil houden en de bereikbaarheid van Enschede-Centrum (werken en winkelen) en Enschede-West (zakelijke dienstverlening en recreatie). Deze doelstellingen horen bij het mobiliteitsplan 2004-2015 en bijbehorende effectindicatoren worden jaarlijks bijgehouden (daadwerkelijke en beleefde reistijd).

De rapportage van deze indicatoren hebben wij echter niet tot onze beschikking, vandaar dat wij hier gebruik maken van cijfers uit de benchmark gemeentelijk ondernemingsklimaat 2010 en de binnenstadmonitor 2008 en 2009-2010.

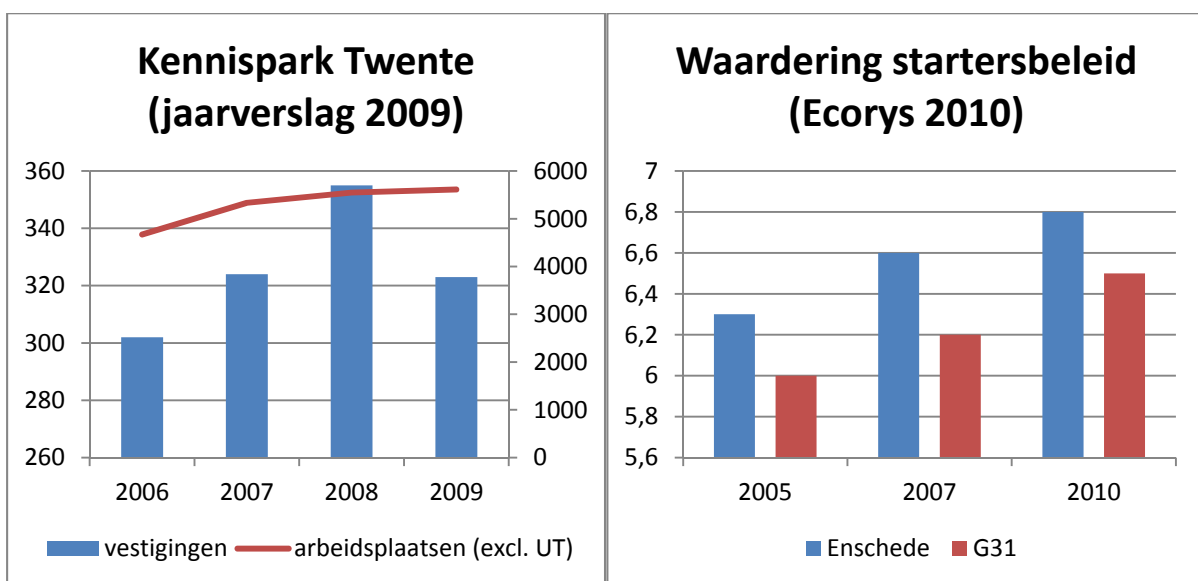
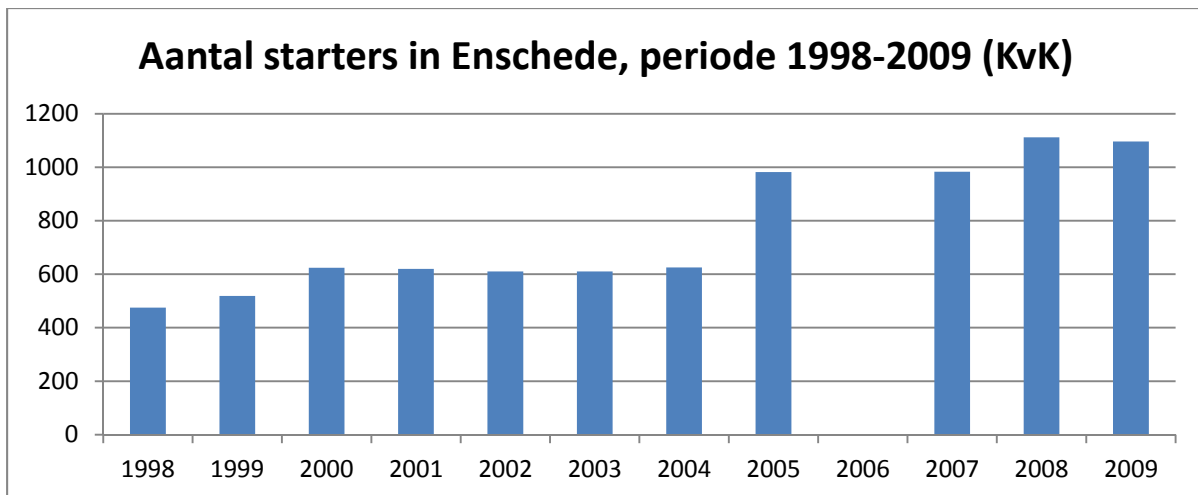

Klimaat voor economische bedrijvigheid

5. Starters

Het startersbeleid in de gemeente Enschede bestaat uit startersbegeleiding en het aanbieden van ruimte voor startende ondernemers op locaties als kennispark Twente. Ondersteuning van starters vind plaats sinds 2003 en is uitbesteed aan het regionaal orgaan zelfstandigen (ROZ).

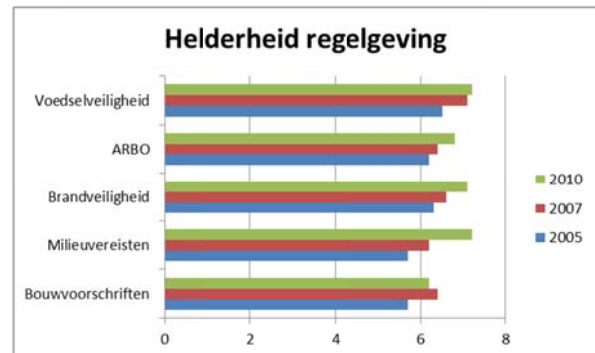
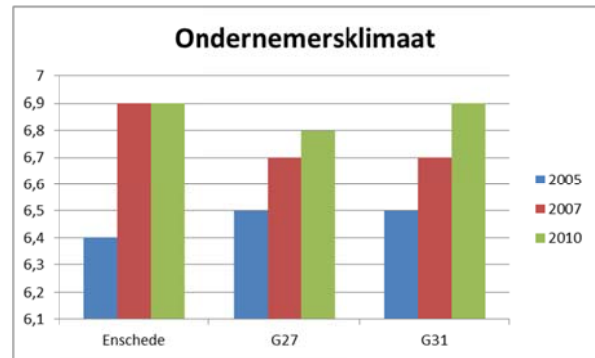
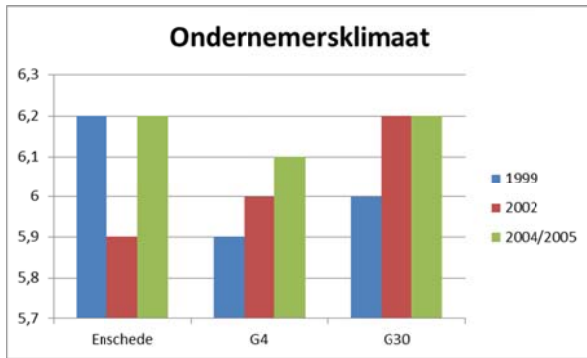
Cijfers over het aantal starters dat ondersteuning vanuit het ROZ heeft gekregen zijn niet beschikbaar. Uit verschillende documenten hebben wij wel de ontwikkeling van het totaal aantal starters in de gemeente Enschede in beeld kunnen brengen. Daarnaast zijn er cijfers bekend over de bedrijvigheid op het Kennispark Twente uit het jaarverslag van de stichting, en de waardering van het startersbeleid in de gemeente Enschede uit de benchmark gemeentelijk ondernemingsklimaat 2010.

6. Administratieve lasten en ondernemersklimaat

Verbeteren van het ondernemingsklimaat heeft een centrale plaats in de programmabegroting voor economische ontwikkeling. Het wordt gezien als middel voor de centrale doelstelling groei van de werkgelegenheid. Naast fysieke infrastructuur stuurt de gemeente Enschede hiervoor op het verbeteren van de gemeentelijke dienstverlening aan ondernemers en vermindering van de administratieve lasten. Dit moet lijden tot een verbetering van de tevredenheid van ondernemers over het ondernemersklimaat, met een gemiddeld hogere score dan de G31.

De rapporten over de benchmarks voor het gemeentelijk ondernemingsklimaat uit 2005 en 2010 bevatten indicatoren voor vele facetten van het ondernemersklimaat waar de gemeente Enschede verbetering in wil boeken.

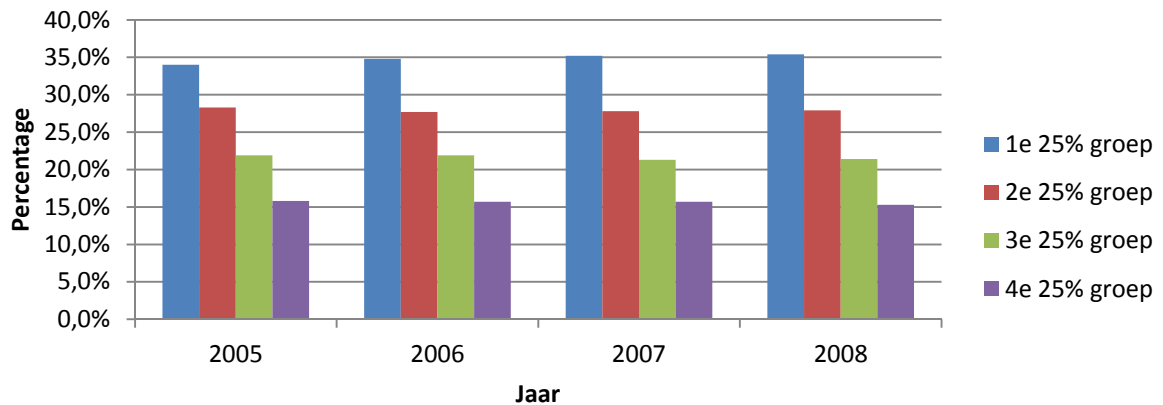
7. Woonmilieu

Het beleid van de gemeente Enschede ten aanzien van het woonmilieu is er op gericht om het aandeel midden- en hogere inkomens te vergroten. Om dit te bereiken heeft de gemeente doelstellingen gesteld voor het aandeel middeldure en dure woningen dat gebouwd dient te worden. Daarnaast probeert de gemeente de aantrekkelijkheid van de stad te vergroten voor professionals met een uitgebreid en gevarieerd sport- en cultuuraanbod in de stad.

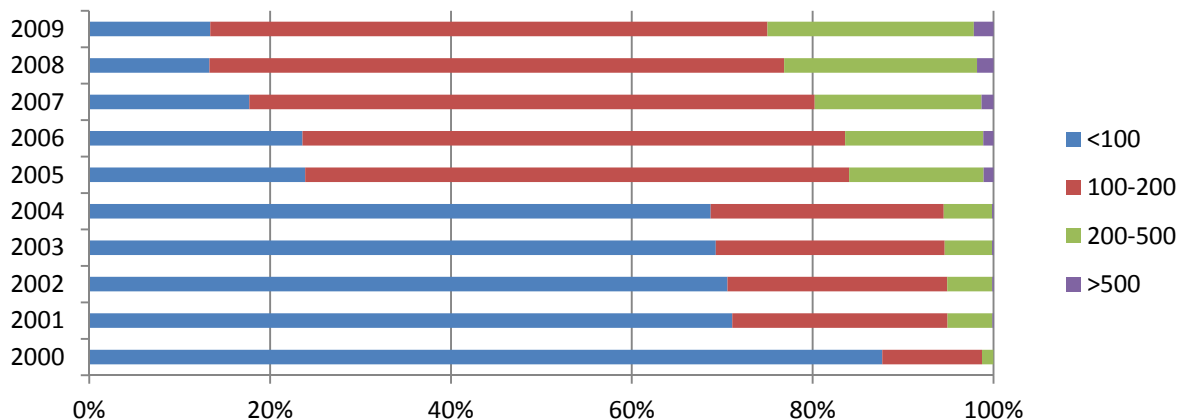
Gegevens over het aandeel midden- en hogere inkomens in de immigratie komen van een onderzoek uitgevoerd door I&O Research waar wij geen beschikking over hebben, CBS heeft alleen beperkte informatie over aandelen huishouden naar inkomensgroep per gemeente. Informatie over woningwaarde hebben wij verder alleen voor de totale woningvoorraad, gegevens over nieuwbouw kunnen wij alleen uitsplitsen naar eigendomstype.

Daarnaast spelen dus waardering en gebruik van voorzieningen een rol in de aantrekkelijkheid van Enschede als woonplaats. Gegevens hierover komen uit de binnenstadsmonitor en de toerisme- en recreatiemonitor van I&O Research.

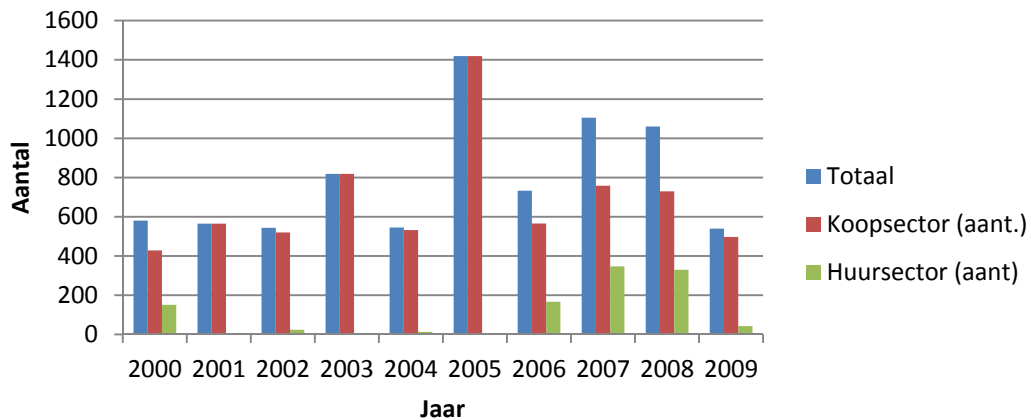
Huishoudens naar inkomensgroep, exc. studenten (CBS/Statline)

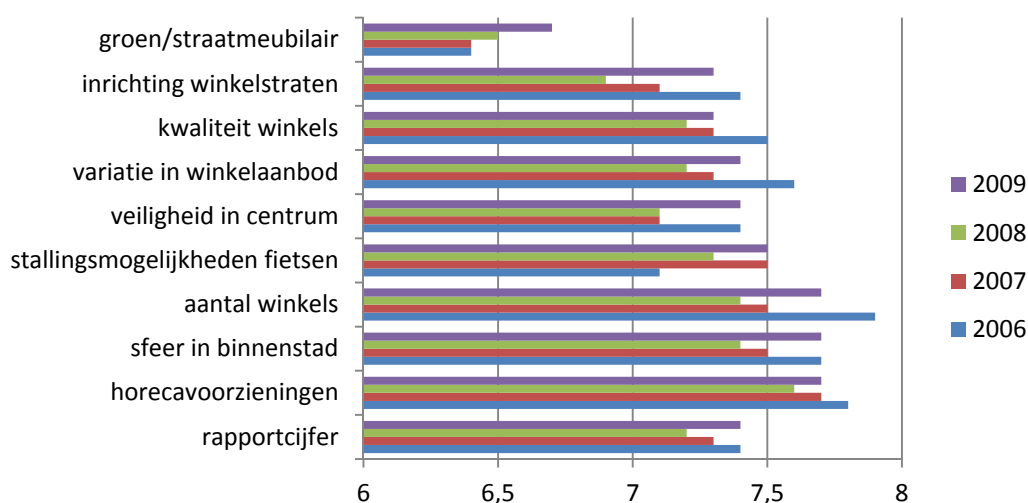
Voorraad woningen naar WOZ waarde (CBS/Statline)

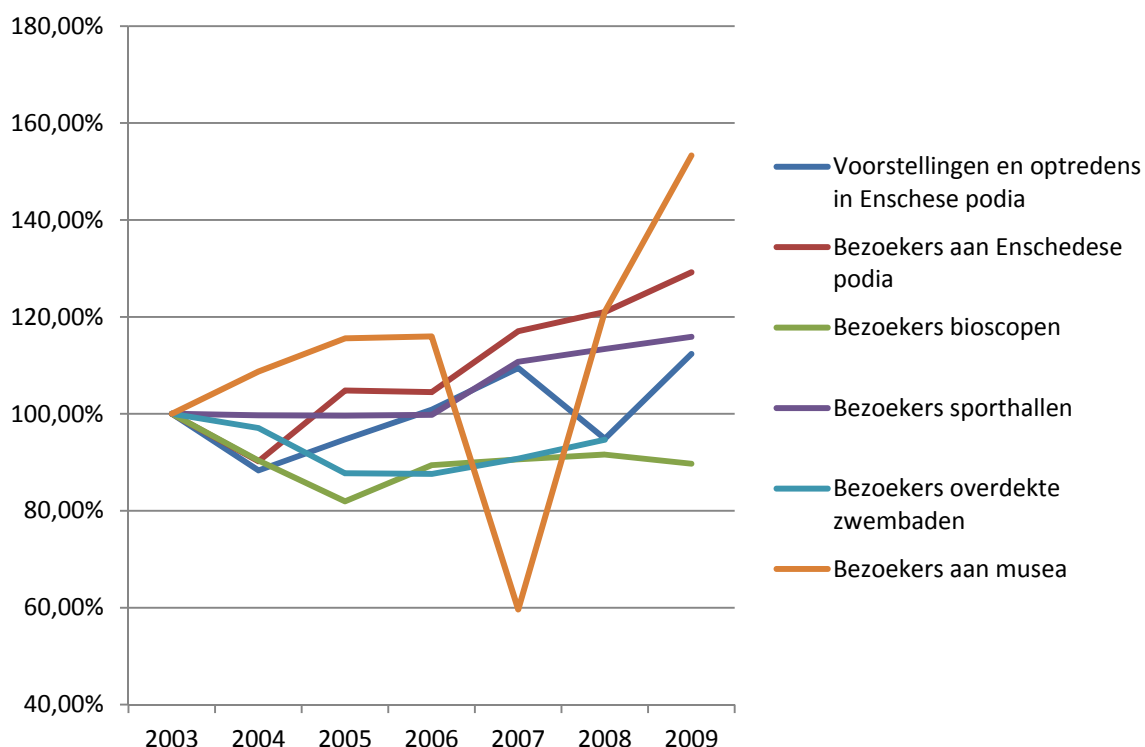
Nieuwbouw (databank overijssel)

Waardering Enschedese binnenstad (I&O Research)

Aanbod en gebruik toeristisch-recreatieve voorzieningen, 2003=100% (I&O Research)

Bijlage 3 Doelstellingen gemeente Enschede 2003-2010

Werk en inkomen

Ontwikkeling werkloosheid als percentage van arbeidsmarkt

2008. 15% (score 2006), daling gelijk aan G-50 (ambitie 2007), 14% (2008), 12,5% (2011)
 2009. 13,4% (score 2007), 14% (ambitie 2008), 13% (2009), 12,5% (2012)
 2010. 13,4% (score 2007), 10,6% (2008), 13% (ambitie 2009), 14% (2011), 12,5% (2013)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
2008	15	=G50	14			12.5		
2009		13.4	14	13			12.5	
2010		13.4	10.6	13		14		12.5

Vershil ontwikkeling werkloosheid t.o.v. G31

2008. 0% (ambitie 2008, 2011)
 2009. 0% (score 2007), 0% (ambitie 2008), 1% (ambitie 2009), 0% (ambitie 2012)
 2010. 0.2% (score 2008), 0% (ambitie 2010, 2013)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
2008			0%			0%		
2009		0%	0%	1%			0%	
2010			0.2%		0%			0%

Aantal WWB-ers jonger dan 65 jaar

2006. 5100 (score 2004), 5750 (2006)
 2007. 5150 (2006), 4950 (2007), 4500 (2010)
 2008. 4600 (score 2006), 4150 (2008), 4350 (2011)
 2009. 4371 (score 2007), 4150 (2008), 3725 (2009), 3100 (2012)
 2010. 4225 (score 2008), 3725 (2009), 4250 (2010), 3450 (2013)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
2006		5100		5750							
2007				5150	4950			4500			
2008				4600		4150			4350		
2009					4371	4150	3725			3100	
2010						4225	3725	4250			3450

Armoede: percentage huishoudens met inkomen <105% van het sociaal minimum

2008. =landelijk (ambitie 2008, 2011)
 2009. =landelijk (ambitie 2008, 2009, 2012)
 2010. 12% (score 2008), =landelijk (ambitie 2010, 2013)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
2008	=landelijk			=landelijk		
2009	=landelijk	=landelijk			=landelijk	
2010	12%		=landelijk			=landelijk

Uitstroom naar werk vanuit een gemeentelijk reïntegratietraject

2005. 40% (ambitie 2007)
 2006. 13% (score 2004), 30% (ambitie 2006, 2009)
 2007. 20% (score 2006), 25% (ambitie 2007), 30% (ambitie 2010)
 2008. 25% (ambitie 2008), 30% (ambitie 2011)
 2009. 30% (score 2007, ambitie 2008, 2009, 2012)
 2010. 30% (score 2008, ambitie 2009), 25% (ambitie 2010, 2013)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
2005					40%						
2006		13%		30%			30%				
2007				20%	25%			30%			
2008						25%			30%		
2009					30%	30%	30%			30%	
2010						30%	30%	25%			25%

Percentage regulier werkenden SW

2007. 35% (2006), 40% (2007), 42% (2010)
 2008. 37% (ambitie 2008), 45% (ambitie 2011)
 2009. 33,2% (score 2007), 37% (ambitie 2008), 43% (2009), 50% (2012)
 2010. 38,3% (score 2008), 55% (ambitie 2009), 55% (2010), 65% (2013)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
2007	35%	40%			42%			
2008			37%			45%		
2009		33,2%	37%	43%			50%	
2010			38,3%	55%	55%			65%

Bijlage 4 Verschuiving indicatoren in definitie en of bron

Het is pas vanaf de programmabegroting 2010-2013 dat er een lijst met definitie, bron en frequentie van effectindicatoren bij de stukken zit. In de programmabegroting 2011-2014 is deze lijst nog uitgebreid met informatie over relevantie, beïnvloedbaarheid en de beschikbaarheid van een benchmark, maar exacte definitie wordt niet meer gegeven. In de programmabegrotingen van voor 2010 is deze informatie slechts sporadisch terug te vinden tussen de regels door. Het laten zien van verschuivingen binnen indicatoren over de jaren heen is hierdoor nagenoeg onmogelijk. Verschuivingen in probleemdefinities zijn ook lastig weer te geven aangezien de programmaplannen vooral beschrijven wat de gemeente wil bereiken, wat ze ervoor gaat doen en wat het mag kosten. Positieve uitzondering is de problematiek van het WWB bestand.

Werk en Inkomen

De Enschedese arbeidsmarktprobleem

In de programmabegroting van 2006 wordt de problematische situatie van de Enschedese arbeidsmarkt als volgt geschetst.

- Aanbodoverschot in relatie tot het WWB bestand (veel WWB-ers met een profiel waarbij zelfs in tijden van arbeidsmarktcrisis sprake is van een aanbodoverschot)
- De opbouw van de fasestructuur van het WWB bestand (ruim 90% behoort tot fase 4)
- Het feit dat reguliere werkgevers in tijden van laagconjunctuur vaak gebruik maken van de volgende keuzevolgorde: baanwisselaars, schoolverlaters, WW-ers, WWB-ers en ten slotte WSW-ers
- Het feit dat de lange termijnontwikkeling aangeven dat de vraag naar hooggeschoolde werknemers toeneemt en de vraag naar laaggeschoolde werknemers (waarvan Enschede er relatief veel heeft) stagneert/afneemt.

Programmabegrotingen van latere jaren geven geen complete probleemschets meer. Wel wordt er een nieuw probleem gesignaleerd voor het WWB bestand van Enschede: immigratie van werklozen.

- In PB 2008 wordt gesignaleerd dat Enschede last heeft van bovenmatig veel instroom (150-200) van mensen van buiten de gemeentegrenzen die bij vestiging meteen een uitkering aanvragen.
- In PB 2009 wordt dit probleem iets anders gedefinieerd, de probleemgroep is nu 'personen (600-800) die zich vestigen in het lagere woonsegment' waarvan een deel meteen in aanmerking komt voor een uitkering. Het belang van tijdige herkenning van deze groep wordt genoemd in het PB.
- In PB 2010 is de aandachtgroep weer verschoven, nu naar potentiële inwoners van Enschede die zich via een woningcorporatie willen vestigen. Deze moeten zich nu melden bij de gemeente en een verklaring ondertekenen dat zij actief zullen meewerken aan de verplichtingen van de WWB. Het PB meldt dat deze aanpak succesvol lijkt in het werven van personen uit deze groep.

Economische ontwikkeling

Kennisintensieve bedrijvigheid

In de programmabegroting van 2006 is er sprake van de volgende definitie van kennisintensieve bedrijvigheid. Een bedrijf is kennisintensief als het aan ten minste twee van de drie navolgende criteria voldoet:

- Meer dan 20% van de extern (= buiten het eigen bedrijf) te factureren omzet is afkomstig uit opleiding of Research & Development;
- Meer dan 50% van het personeel bestaat uit hoger opgeleiden;
- Er is sprake van een onderzoeksrelatie met de UT of met andere kennisinstellingen.

In 2007 en 2008 wordt er in de programmabegrotingen geen definitie van kennisintensieve bedrijvigheid gegeven, voor het beleid maakt de gemeente nu gebruik van het begrip 'innovatie': het toepassen van kennis in nieuwe producten en markten, en dit wordt op alle economische sectoren van toepassing geacht. De monitor economische ontwikkeling Enschede geeft echter nog wel invulling aan het begrip kennisintensieve bedrijvigheid met de typologie 'kennisaanwenders' en 'kennisontwikkelaars', waarvan de laatste verder kunnen worden ingedeeld volgens het criterium 'kleren maken de man' in witte jassen, overalls, slobbertruien, maatpakken en spencers.

In 2009 stapt I&O Research voor de monitor economische ontwikkeling Enschede over op een clustering industriële- en kennisintensieve dienstensector naar SBI code, op basis van eurostat 2009 indeling.

In 2011 wordt toename werkgelegenheid in de kennisintensieve sector weer genoemd als indicator in de bijlage 'indicatoren in beeld' bij het programma Economie en Werk. Bron is de jaarlijkse monitor economische ontwikkeling van I&O Research, beïnvloedbaarheid wordt ingeschat als matig en er is geen benchmark.

Economische ontwikkeling

Absolute groei werkgelegenheid in Enschede

2006.	Gemiddeld 1000 banen per jaar (2003-2009)
2007.	74.750 (2006), 75.870 (ambitie 2007), 79.700 (2010)
2008.	74.420 (score 2006), 76.174 (ambitie 2007), 77.316 (2008), 79.420 (2011)
2009.	75.420 (score 2007), 76.808 (ambitie 2008), 78.100 (2009), 79.420 (2012)
2010.	78.680 (score 2008), 79.420 (ambitie 2010), 79.420 (2013)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
2006	+1000	+1000	+1000	+1000	+1000	+1000	+1000				
2007				74.750	75.870			79.700			
2008				74.420	76.174	77.316			79.420		
2009					75.420	76.808	78.100			79.420	
2010						78.680		79.420			79.420

Relatieve groei werkgelegenheid in Enschede t.o.v. G31

2006.	Min. Gelijk (ambitie 2003-2009)
2007.	+0,3% (score 2005), min. gelijk (2006, 2007, 2010)
2008.	+0,0% (score 2006), min. gelijk (ambitie 2007, 2008, 2011)
2009.	-0,4% (score 2007), min. gelijk (ambitie 2008, 2009, 2012)
2010.	-0,9% (score 2008), min. gelijk (ambitie 2010, 2013)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
2006	≥G31	≥G31	≥G31	≥G31	≥G31				
2007		≥G31	≥G31			≥G31			
2008			≥G31	≥G31			≥G31		
2009			-0.8%	≥G31	≥G31			≥G31	
2010				-0.8%		≥G31			≥G31

Groei van het aantal bedrijfsvestigingen t.o.v. G31

2007.	+0,3% (score 2005), min. gelijk (2006, 2007, 2010)
2008.	+0,0% (score 2006), min. gelijk (ambitie 2007, 2008, 2011)
2009.	-0,4% (score 2007), min. gelijk (ambitie 2008, 2009, 2012)
2010.	-0,9% (score 2008), min. gelijk (ambitie 2010, 2013)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
2007	+0.3%	≥G31	≥G31			≥G31			
2008		+0.0%	≥G31	≥G31			≥G31		
2009			-0.4%	≥G31	≥G31			≥G31	
2010				-0.9%		≥G31			≥G31

Verbetering tevredenheid ondernemers over ondernemingsklimaat in Enschede

2006.	6.5 (Score 2005), >G30 (ambitie 2006-2009)
2007.	>G31 (ambitie 2006, 2007, 2010)
2008.	>G31 (ambitie 2007, 2008), 7 (2011)
2009.	6.9 (score 2007), >G31 (ambitie 2008), top 3 (2009), cijfer min. 7 (2012)
2010.	6.9 (score 2008), top 3 (ambitie 2010), top 3 en cijfer min. 7 (2013)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
2006	6.5	>G30	>G30	>G30	>G30				
2007		>G31	>G31			>G31			
2008			>G31	>G31			Min. 7		
2009			6.9	>G31	Top 3			Min. 7	
2010				6.9		Top 3			Min. 7

Toename bezoekersaantallen binnenstad per week

2006.	217.050 (score 2004), 234.000 (ambitie 2006), daarna 1% groei per jaar tot 2009
2007.	202.000 (score 2005), 1% groei per jaar vanaf 2006
2008.	200.000 (score 2006, ambitie 2008), 220.000 (ambitie 2011)
2009.	200.000 (score 2006, ambitie 2008, 2009, 2011/2012)
2010.	200.000 (score 2007), 225.000 (score 2008, ambitie 2010, 2011)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
2006	217.050		234.000	1% groei	1% groei	1% groei		
2007		202.000	1% groei					
2008			200.000		200.000			220.000
2009			200.000		200.000	200.000		200.000
2010				200.000	225.000		225.000	225.000

Toename van de bestedingen per bezoeker

2006.	47,90 (score 2004), >inflatie (ambitie 2006-2009)
2007.	54,00 (score 2005), >inflatie (ambitie 2006, 2007, 2010)
2008.	59,00 (score 2006), >inflatie (ambitie 2007, 2008, 2011)
2009.	54,00 (score 2007, >inflatie (ambitie 2008, 2009, 2012)
2010.	49,00 (score 2008), =2008 (2010), >inflatie (2013)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
2006	47,90		>infl.	>infl.	>infl.	>infl.				
2007		54	>infl.	>infl.			>infl.			
2008			59	>infl.	>infl.			>infl.		
2009				54	>infl.	>infl.			>infl.	
2010					49		=2008			>infl.

Waarderingscijfer binnenstad

2006.	6.9 (2003), 7.2 (2004), 7.2 (2006), 7.2 (2009)
2007.	7.4 (2005), 7.4 (2006), 7.4 (2007), 7.5 (2010)
2008.	7.4 (2007), 7.4 (2008), 7.4 (2011)
2009.	7.3 (2007), 7.5 (2008), 7.5 (2009), 7.5 (2012)
2010.	7.3 (2007), 7.2 (2008), 7.3 (2010), 7.3 (2013)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
2006	6.9	7.2		7.2			7.2				
2007			7.4	7.4	7.4			7.5			
2008					7.4	7.4			7.4		
2009					7.3	7.5	7.5			7.5	
2010					7.3	7.2		7.3			7.3

Wonen

Aandeel midden- en hogere inkomens in immigratie

2008.	61% (ambitie 2008), 66% (ambitie 2011)
2009.	60% (score 2007), 61% (ambitie 2008), 62% (2009), 66% (2012)
2010.	61% (score 2008), 61% (ambitie 2010, 2013)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
2008			61%			66%		
2009		60%	61%	62%			66%	
2010			61%		61%			61%

Totaal aantal toe te voegen nieuwbouw woningen

2006.	Gem. Minimaal 800 (ambitie 2006-2009)
2007.	Min. 800 (ambitie 2006, 2007, 2010)
2008.	Gem. 800 (ambitie 2008), gem. 800 (ambitie 2011)
2009.	1037 (score 2007), , gem. 800 (ambitie 2008), gem. 800 (2009), gem. 800 (2012)
2010.	741 (score 2008), 300-400 (ambitie 2010), gem. 600 (2013)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
2006		≥800	≥800	≥800	≥800				
2007	904	≥800	≥800			≥800			
2008				≈800			≈800		
2009			1037	≈800	≈800			≈800	
2010				741		300-400			≈600

Aantal toe te voegen woningen in middeldure en dure segment

2006.	Gem. Minimaal 80%
2007.	Min. 80% (ambitie 2006, 2007, 2010)
2008.	90% (ambitie 2008), 90% (ambitie 2011)
2009.	71% (score 2007), , 90% (ambitie 2008), 90% (2009), 90% (2012)
2010.	85% (score 2008), 90% (ambitie 2010), 90% (2013)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
2006		≥80%	≥80%	≥80%	≥80%				
2007	82%	≥80%	≥80%			≥80%			
2008				90%			90%		
2009			71%	90%	90%			90%	
2010				85%		90%			90%

Bijlage 5 Economisch beleid binnen de Gemeente Enschede

1 Inleiding

Binnen de gemeente Enschede wordt op verschillende plaatsen aandacht gegeven aan economisch beleid. In dit rapport wordt een zo breed mogelijke scope gekozen om dit beleid te onderzoeken. Aan de orde komen in het volgende:

- Het GSB beleid
- Programma's binnen de Programmabegrotingen, en
- De Bestuurlijke projecten

In de navolgende bijlage is gebruik gemaakt van een eerdere analyse van het Enschedese beleid door het CSTM uit 2005. Deze analyse is volgens het zelfde stramien aangevuld en geactualiseerd.

2 GSB en economisch beleid

In de formulering van beleidsdoelen van de gemeente Enschede aan de aanvang van de evaluatieperiode, nam het Grote Stedenbeleid (GSB) een belangrijke plaats in. Hoewel het GSB van oorsprong een programma van het Rijk is, gebaseerd op financiering van beleidsonderdelen waarvoor primair de 25 grote gemeenten in Nederland een prestatieconvenant afsluiten met de rijksoverheid, lijkt de gemeente Enschede elementen uit het GSB te hebben gebruikt voor een bredere onderbouwing van het totale beleid. Dit hoofdstuk gaat vooral in op de manier waarop in Enschede doelen, thema's en programma's te lijken zijn ontleend aan GSB II en worden doorvertaald in GSB III en de Programmabegrotingen. Het accent van de analyse ligt hierbij op het economische beleid.

Het eerste GSB werd in 1996 geïnitieerd door politiek Den Haag. De tweede ronde, met een looptijd van 2000 tot 2004, is in 2005 door de gemeente Enschede afgerond met een eindverantwoording voor het Rijk. En vervolgens is een convenant voor het GSB III afgesloten voor de periode 2005-2009.

Het convenant van GSB II ('Maatwerkconvenant Grote Stedenbeleid Enschede, 2000-2004', 1999; hierna 'Maatwerkconvenant') lijkt een doorslaggevende en blijvende invloed te hebben op het beleid van de gemeente Enschede, niet alleen voor het Grote Stedenbeleid, maar ook voor de Programmabegrotingen en de monitor ('Zicht op Enschede'). Dit convenant werd voorafgegaan door de 'Toekomstvisie 2010' (27 oktober 1999). In deze toekomstvisie worden de drie doelstellingen genoemd die in diverse volgende beleidsdocumenten blijven terugkeren. In het Maatwerkconvenant worden deze doelstellingen als volgt samengevat:

1. Versterking van de participatie en actieve betrokkenheid van Enschedese inwoners;
2. Versterking van de (euregionale) concurrentiepositie van Enschede op de woningmarkt en op een aantal kansrijke economische sectoren (clusters van kennisintensieve bedrijvigheid, onderwijs, zorg en dienstverlening en de clusters van bedrijvigheid en instellingen in cultuur en toerisme); en
3. Verbetering van de kwaliteit van de dagelijkse woon- en leefomgeving.

In het convenant voor GSB III worden deze doelstellingen tevens aangehaald in verband met de monitor 'Zicht op Enschede' (2003), weer met verwijzing naar de 'Toekomstvisie 2010'.

De bovenstaande doelen zijn te herleiden tot de zogenaamde 'pijlers' die vanaf het eerste Grote Stedenbeleid ook door het Rijk worden gehanteerd, als invulling van een basis voor 'duurzame ontwikkeling'. Het GSB combineert beleidsmaatregelen om te komen tot een evenwichtige ontwikkelingen op de thema's 'Economie en Werk', 'Fysiek', 'Sociaal'. In het Maatwerkconvenant zijn er zogenaamde Meerjarige Ontwikkelingsprogramma's (MOP's) opgesteld, die zijn verdeeld over deze drie pijlers. De structuur van ontwikkelingsprogramma's lijkt tevens de basis te vormen voor de latere 'Programmabegrotingen'. In het Maatwerkconvenant is de verdeling van de MOP's over de pijlers als volgt:

Economie en Werk:

- MOP 1: Kansrijke sectoren
- MOP 2: Wijkeconomie
- MOP 3: Arbeidsmarktparticipatie

Fysiek:

- MOP 4: Wonen
- MOP 5: Ruimte
- MOP 6: Bereikbaarheid

Sociaal:

- MOP 7: Opgroeien in de stad
- MOP 8: Sterk in de wijk
- MOP 9: Kwetsbare groepen

In GSB III is hierin een wijziging aangebracht: waren de pijlers in GSB II nog Economie en Werk, Fysiek en Sociaal, in GSB III heten de pijlers Economie, Fysiek en Sociale Integratie en Veiligheid. Dat betekent dat er voor is gekozen om het beleid ten aanzien van werkgelegenheid te verschuiven van Economie en Werk naar Sociale Integratie en Veiligheid: De filosofie voor Economie wordt volledig gericht op Economische Ontwikkeling. Wij beoordelen dit als een belangrijke beleidswisseling en komen daar later op terug.

De Toekomstvisie 2010 lijkt ook de oorsprong te vormen voor de zogenaamde 'speerpunten', die ook in andere documenten terug te vinden zijn:

1. Een integrale aanpak, zowel fysiek, economisch als sociaal in een viertal Investeringswijken in de stad (Enschede-Noord, de Laares, Wesselerbrink en Pathmos e.o.);
2. Een samenhangende aanpak van preventie, activering en curatie gericht op kwetsbare groepen in de stad;
3. Creëren van hoogwaardige woon- en werklocaties en idem dito voorzieningen met als doel een meer evenwichtige opbouw van de bevolking, met een sterker aandeel van de midden- en hogere inkomensgroepen.

Deze speerpunten worden weer samengevat door het motto: 'Verruimen aan de bovenkant, verkrappen aan de onderkant.'

Hiermee lijken de voornaamste elementen uit de basis voor het beleid vanaf 1999 te zijn geïdentificeerd. Tenslotte wordt hier nog de toelichting van de concernstaf voor de gemeenteraad uit het 'Voorstel Gemeenteraad', van de vergadering 18 oktober 1999 geciteerd:

'Enschede kent nog steeds een zwakke sociaal-economische structuur en een te smal draagvlak voor hoogwaardige voorzieningen. Versterking van deze structuur is nodig. In algemene zin bewandelen wij twee sporen om dit doel te bereiken. Allereerst zetten wij alles op alles om via preventie, activering en participatie te bereiken dat zo veel mogelijk burgers mee doen aan de stedelijke dynamiek en in staat zijn hun positie te verbeteren. Op de tweede plaats richten wij onze inspanningen op versterking van het draagvlak. Dit moet in onze ogen een breed scala aan activiteiten behelzen die voorkomen dat midden- en hogere inkomensgroepen uit Enschede vertrekken en op de tweede plaats inspanningen die de aantrekkingskracht van Enschede op midden- en hoge inkomensgroepen als plek om te wonen en te werken vergroten.'

Concluderend kan gesteld worden dat de beweging van Economie en Werk in GSB II naar Economie (economische ontwikkeling dus) in GSB III leidt tot strubbelingen en onduidelijkheden.

3 De Programmabegrotingen

Het beleid van de gemeente Enschede is opgedeeld naar verschillende programma's. Deze komen onder andere terug in de programmabegrotingen en zijn afgeleid uit het GSB beleid.

De gebruikte programma's zijn:

- Actief in de stad
- Opgroeien in de stad
- Werk en Inkomen
- Maatschappelijke zorg
- Wonen
- Woon- en leefomgeving in en om de stad
- Economische ontwikkeling
- Bereikbaarheid en mobiliteit
- Veiligheid
- Stadsdelen
- Samenwerken en dienstverlening
- Ruimtelijke Ontwikkeling
- Wederopbouw en nazorg

Voor dit onderzoek richten wij ons op het economisch beleid van Enschede. Het programma dat de meest duidelijke relatie heeft met economisch beleid is het programma economische ontwikkeling.

Aangezien economisch beleid echter doorgaans breder gedefinieerd wordt zullen wij onze aandacht voor dit onderzoek ruimer richten en wel op:

- Economische ontwikkeling;
- Werk en Inkomen;
- Wonen;
- Bereikbaarheid en Mobiliteit;
- Ruimtelijke ontwikkeling;
- Voorzieningen.;

Onder de laatste categorie worden programma's samengenomen die eveneens van belang zijn voor het economisch beleid. Te denken valt aan culturele voorzieningen en sportvoorzieningen (uit het programma Actief in de stad) maar ook bijvoorbeeld zorgvoorzieningen (uit het programma Maatschappelijke Zorg). Naar onze mening zijn deze programma's gerelateerd aan economisch beleid in verband met de verbindingen die er bestaan met arbeidsmarktbeleid, vestigingsplaatsfactoren voor ondernemingen, pull-factoren voor huishoudens en met ruimtegebruik in het algemeen.

De programmabegrotingen verschijnen jaarlijks en zijn gericht op een periode van drie jaar.

In de Programmabegroting van 2006-2009 komt naar voren dat de strategische beleidsvisie van de gemeente Enschede gericht is op het versterken van de sociaal economische structuur van de stad. Centrale doelen van de gemeente zijn het versterken van de concurrentiepositie van de stad en het aantrekkelijker maken van de stad voor hogere inkomensgroepen.

De gemeente wil dit bereiken door het vestigingsklimaat voor de kennisintensieve sector te verbeteren, de bereikbaarheid van de stad te vergroten, de binnenstad aantrekkelijker te maken en door goede voorzieningen op het gebied van onderwijs, cultuur en recreatie te bieden.

Tegelijkertijd wil de gemeente de kansen voor lagere inkomensgroepen en kansarmen in de stad vergroten. Hiervoor wil de gemeente zorgen voor een goed aanbod van onderwijsvoorzieningen, zorgdragen voor stabiele leefomgevingen en goede begeleiding naar de arbeidsmarkt.

In de Programmabegroting 2006-2009 zijn een drietal afgeleide politiek-strategische doelen geformuleerd:

1. Versterking van de (Eu)regionale concurrentiepositie van Enschede op de woningmarkt en binnen een aantal kansrijke economische sectoren.
2. Versterking van de kwaliteit van de dagelijkse woon- en leefomgeving, inclusief veiligheid.
3. Versterking van de participatie en actieve betrokkenheid van de Enschedese inwoners.

Bestuurlijke projecten

Beleidsdoelstellingen van de gemeente worden soms uitgewerkt in Bestuurlijke projecten. Vaak zijn deze projecten gericht op stedelijke ontwikkeling en hebben een fysieke component.

4 Evaluatie van samenhang en consistentie van economisch beleid

In het volgende bespreken we samenhang en consistentie van economisch beleid van de Gemeente Enschede. Achtereenvolgens komen aan de orde het GSB beleid, de verschillende programmabegrotingen, de bestuurlijke projecten en de collegeprogramma's. Tenslotte geven we aandacht aan de relatie tussen Enschede, Netwerkstad en de Regio Twente.

Overgang van GSB beleid naar programmabegrotingen

Zoals hierboven reeds is vermeld valt bij de analyse voor de rol van Grote Stedenbeleid in het economisch beleid van de gemeente Enschede op dat de economische pijler van oorsprong arbeidsmarktparticipatie als ontwikkelingsprogramma bevatte, waarin participatie, samen met preventie en activering, wordt genoemd als middel om de onderkende zwakke sociaal-economische structuur te versterken.

Deze weg lijkt te zijn verlaten. Hierbij dient te worden opgemerkt, dat de nationale economische ontwikkeling in 1999 positief leek. De ontzuivering van de gedeeltelijke teloorgang van de 'nieuwe economie', die vooral zichtbaar zou worden de 'sluipende beurscrash' die in 2000 had zich nog niet aangediend. Zonder vooraf al meteen te willen suggereren dat het perspectief op economische ontwikkeling in 1999 achteraf gezien mogelijk te optimistisch is geweest, is het wel van belang te onderkennen dat de groei van de kansrijke sectoren, zoals ICT-bedrijven, destijds mogelijk werd opgevat als een autonome ontwikkeling. Het programma 'Arbeidsmarktparticipatie' lijkt bijvoorbeeld vooral gericht om sociaal-economische zwakkere delen van de samenleving te kunnen laten profiteren van de groei in de kansrijke sectoren. En hoewel het programma 'Wijkeconomie' nadrukkelijk ook lokale bedrijvigheid in sectoren als onder andere de handel in tweedehands goederen noemt, lijkt het deels te zijn geïnspireerd op het idee dat bijvoorbeeld internetbedrijven in de tweede helft van de jaren negentig werden gestart op en in de spreekwoordelijke zolders en garages.

Het beleidsdoel 'versterking concurrentiepositie' wordt vanaf het begin ('Toekomstvisie 2010') in verband gebracht met de woningmarkt. Hiermee zou de invulling van de fysieke pijler, waaronder de investeringswijken, kunnen worden opgevat als onderdeel van zowel het economische als het sociale beleid. De relatief sterke fysieke component in het economische beleid komt ook tot uitdrukking in het tweede spoor: Het binden van midden- en hoge inkomensgroepen, wordt als 'speerpunt' ingevuld door het 'creëren van hoogwaardige woon- en werklocaties,' waarmee ook dit onderdeel van het beleid een deels 'fysieke' invulling (bouwen) lijkt te krijgen. In de bovenstaande elementen valt niet zozeer de invulling via bouwen op, als wel doorvertaling van beleidsdoelstellingen naar faciliterende maatregelen, waarvan het aanbieden van fysieke infrastructuur een grote rol lijkt te spelen. Deze indruk lijkt te worden versterkt door het feit dat in de eindverantwoording van het GSB II ('Eindverantwoording GSB 2') de verantwoording van niet-fysieke stadseconomie 23 pagina's in beslag neemt (waarvan een groot deel weer direct met fysieke maatregelen in verband gebracht wordt), terwijl de verantwoording van het fysieke 57 pagina's beslaat.

Ook in dit geval gaat het niet zozeer om de vraag of het hier om een te eenzijdige of te optimistische invulling van het beleid gaat, maar om het voorbehoud dat faciliterend beleid mogelijk uitgaat van de aanwezigheid van een autonome ontwikkeling van met name de kennisintensieve bedrijvigheid. Anders gezegd, het is van belang om een onderscheid te maken tussen het aanbieden van infrastructuur waarvoor in beginsel een vraag bestaat en het scheppen van randvoorwaarden voor het creëren van een nieuwe vraag. Of, om het samen te vatten, *het gaat om de vraag of Enschede bedrijvigheid die in beginsel aanwezig is binnen haar grenzen moet halen, of dat die bedrijvigheid zich in Enschede moet gaan ontwikkelen*. Het moge duidelijk zijn, dat het laatste geval meer onzekerheden en risico's met zich mee neemt.

Het onderkennen van dit onderscheid lijkt voor Enschede helemaal van belang, omdat het doel de relatief zwakke sociaal-economische infrastructuur te versterken via het aantrekken van midden- en hoge inkomensgroepen, uitgaat van een 'multipliereffect' waarbij lagere inkomensgroepen kunnen profiteren van een positieve ontwikkeling van de kennisintensieve bedrijvigheid. Dit veronderstelt het bestaan van een directe of indirecte relatie tussen de bovengenoemde twee sporen. Daarbij gaat het niet in de eerste plaats om de vraag hoe deze relatie er uit ziet, maar om de integratie van beide sporen in het economische beleid van de gemeente Enschede. Dan valt het op dat arbeidsmarktparticipatie in GSB II is ondergebracht bij de economische pijler, terwijl in het convenant voor het GSB III ('Op weg naar de toekomst - Grote Steden Beleid Enschede 2005-2009') de pijler 'Economie' als volgt is ingevuld:

- Verminderen aantal verouderde bedrijfsterreinen en verbeteren aanbod van nieuwe bedrijventerreinen
 - Verminderen criminaliteit tegen bedrijven en ondernemers
 - Vergroten aantal breedbandaansluitingen
 - Verbeteren dienstverlening aan ondernemers
- En verder als open doelstelling:
- Verminderen administratieve lasten
 - Verbeteren economische bereikbaarheid
 - Verminderen mismatch arbeidsmarkt
 - Verbeteren innovatief vermogen bedrijfsleven

Al deze onderdelen vormen tevens onderdeel van het onderdeel 'economisch ontwikkeling' in de programmabegroting. Het onderwerp werkgelegenheid lijkt te verschuiven naar de sociale pijler, die in het GSB in het teken staat van 'sociaal, integratie en veiligheid'. Daar komt het aan de orde in het programma 'gedeeld burgerschap,' wat tevens is opgenomen in 'Werk en inkomen' in de Programmabegroting.

Samengevat, lijkt de invloed van het Grote Stedenbeleid in Enschede verder te reiken dan het GSB van het Rijk. Met name de Toekomstvisie 2010 uit 1999, die gediend heeft als motivering van het Maatwerkconvenant van GSB II bevat de contouren waarlangs zowel het GSB III als ook de huidige Programmabegroting wordt vormgegeven. Hierbij verdient het de aandacht te onderkennen dat de economische ontwikkeling met name in de kennisintensieve bedrijvigheid in 1999 een positiever beeld gaf dan in 2005. Dit is voor de gemeente Enschede vooral van belang omdat middels een tweesporenbeleid simultaan wordt ingezet op zowel structuurversterking als structuurverandering. Onder het motto 'verruimen aan de bovenkant, verkrappen aan de onderkant,' wordt impliciet en

expliciet verondersteld dat de relatief zwakke sociaal-economische structuur kan profiteren van een sterkere vertegenwoordiging van midden- en hogere inkomensgroepen in met name kennisintensieve bedrijvigheid. Het beleid voor het behouden en aantrekken van deze groepen is vooral faciliterend, met een sterk accent op fysieke infrastructuur.

5 De Programmabegrotingen

In het volgende worden de programmabegrotingen besproken van Werk en Inkomen, Economische Structuur, Wonen, Bereikbaarheid en Mobiliteit en Ruimtelijke Ontwikkeling.

5.1 *Werk en inkomen*

Programmabegroting 2003-2006

Middels het programma *Werk en Inkomen* tracht de gemeente Enschede onder andere de arbeidsparticipatie in de gemeente te verhogen. De arbeidsmarktparticipatie in Enschede wordt door de gemeente als te laag bevonden. Het percentage werklozen ligt boven de landelijke gemiddelden. Het aantal participerende vrouwen is lager dan gemiddeld, terwijl hooggekwalificeerde zich doorgaans buiten de regio of in de omliggende gemeenten vestigen.³ Het programma *Werk en Inkomen* lijkt zich primair te richten op de onderkant van de arbeidsmarkt. In de *Programmabegroting 2003-2006* wordt een tweetal doelstellingen aangehaald inzake het programma *Werk en inkomen*:

- Verhoging van de arbeidsparticipatie in Enschede, via trajecten van activering, scholing, werkervaring en arbeidsbemiddeling.
- Ondersteuning van kwetsbare groepen door:
 - Verbeteren van de participatie van kwetsbare groepen in wijken en buurten
 - Stabiliseren van het aantal zorgbehoefigen en andere, die niet of nauwelijks meer geactiveerd kunnen worden naar ander werk of andere vorm van maatschappelijke activiteit.

Deze, tamelijk abstracte, doelstellingen worden in de Programmabegroting als volgt gespecificeerd:

- De afname van de werkloosheid in Enschede komt op hetzelfde niveau als de landelijke afname.
- Het verschil in participatiegraad van vrouwen in het arbeidsproces tussen Enschede en het landelijke gemiddelde wordt gehalveerd.
- Het verschil in werkloosheid onder etnische minderheden t.a.v. het stedelijke gemiddelde wordt gehalveerd.
- Het aantal mensen dat langer dan drie jaar een uitkering in het kader van de ABW krijgt, wordt met 14% verminderd.⁴
- Het aantal mensen in sociaal isolement wordt terug gebracht, doordat 300 mensen via projecten sociale activering gaan participeren in de samenleving.

Gezien de situatie ten tijde van het opstellen van deze doelstellingen zijn de gespecificeerde doelstellingen ambitieus. Het percentage geregistreerde werklozen ligt op dat moment ver boven het landelijke gemiddelde en in de rangorde van gemeenten⁵ neemt Enschede samen met steden als Rotterdam en Groningen een laatste positie is. Ook het percentage inwoners in de bijstand ligt ver boven het landelijke gemiddelde.

³ Programmabegroting 2003-2006, p. 46

⁴ I.e. plm. 100 mensen per jaar.

⁵ G50

Programmabegroting 2004-2007

Het programma *Werk en inkomen* stelt zich ook in de *Programmabegroting 2004-2007* nog steeds ten doel de arbeidsparticipatie in Enschede te verhogen en kwetsbare groepen te ondersteunen. Wederom worden deze doelen gespecificeerd in een afname van de werkloosheid in Enschede tot op het niveau van de landelijke afname, een groei van de arbeidsparticipatie van vrouwen, een verkleining van de werkloosheid onder etnische minderheden, en een vermindering van het aantal mensen dat langer dan drie jaar een uitkering in het kader van de ABW krijgt met veertien procent en een inkrimping van het aantal mensen in een sociaal isolement.⁶

Het jaar van schrijven laat echter een omslag zien in de economische ontwikkeling. In de programmabegroting wordt opgemerkt dat een einde is gekomen aan een lange periode van hoogconjunctuur en banengroei. Vanaf 2002 was er dan ook weer sprake van een groei van het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWW'ers). Deze toename is echter minder sterk dan zij op landelijk niveau is.

De arbeidsmarktparticipatie is aanmerkelijk lager dan het landelijke gemiddelde. Dit probleem is extra groot onder vrouwen. In de G50 neemt Enschede samen met Almelo de laatste plaats in voor wat het de arbeidsparticipatie van vrouwen betreft. Het percentage geregistreerde werklozen ligt nagenoeg op G50-niveau. Ditzelfde geldt nagenoeg voor het percentage inwoners in de bijstand. Dit percentage is ten opzichte van vorige jaar gedaald. Opvallend is dat de gemeente haar doelstellingen in de *Programmabegroting 2003-2006* zag in het licht van de landelijke cijfers. In de *Programmabegroting 2004-2007* vergelijkt men zich echter met het G50 niveau.

In de vergelijking met G50-niveau valt op dat er verbeteringen zichtbaar zijn. Desalniettemin wordt opgemerkt dat het armoedepercentage in Enschede nog steeds onacceptabel hoog is. Het voorbehoud over inclusie van dit programma blijft bestaan.

Programmabegroting 2005-2008

De *Programmabegroting 2005-2008* laat een verandering zien in het denken over het programma *Werk en Inkomen*. De doelen die in het programma worden gesteld zijn:

- Stimuleren dat uitkeringsgerechtigden zo snel mogelijk weer zelfstandig in hun eigen bestaan kunnen voorzien door:
 - Het bevorderen van de uitstroom uit de bijstand, waarbij prioriteit wordt gegeven aan de relatief kansrijke kandidaten met een korte afstand tot de arbeidsmarkt;
 - Het beperken van de instroom in de bijstand via een sluitende aanpak van potentiële instromers.
- Enschedese burgers die het nodig hebben voorzien van inkomen, conform de wettelijke voorschriften.

Waar de doelen zich voorheen primair richtten op het activeren van inactieven in de gemeente, is nu ook het voorkomen van instroom in de bijstand tot primair doel geworden. Deze omslag lijkt voornamelijk ingegeven door de nieuwe Wet werk en bijstand.⁷ De twee genoemde doelen laten zich wederom concretiseren in een aantal meer specifieke doelen:

⁶ Programmabegroting 2004-2007, p. 46

⁷ De Wet werk en bijstand zet gemeenten aan tot het maken van 'winst'. Deze winst kan door gemeenten worden ingezet voor het arbeidsmarktbeleid. Een voorname bron van deze winst ligt in een uitstroom van cliënten. Vandaar ook de nadruk die Enschede legt op cliënten met een korte afstand tot de arbeidsmarkt.

- Voor 1 januari 2007 moet 40% van de reïntegratietrajecten (i.e. 2029 mensen), die zijn opgestart in de periode 2001-2004, hebben geleid tot uitstroom naar werk.
- Het invullen van nieuwe vormen van gesubsidieerde arbeid in combinatie met reïntegratie, zodanig dat het aantal banen in de huidige vorm afneemt tot 450 in 2011 en de omvang van de verstrekte loonkostensubsidies voor werkgevers toeneemt. De inzet van de loonkostensubsidie is gericht op uitstroom uit de bijstand.

Ook uit deze meer specifieke doelen blijkt dat de uistroom uit de bijstand in deze programmabegroting een prioriteit is geworden.

Programmabegroting 2006-2009

De Programmabegroting 2006-2009 lijkt op het eerste gezicht niet veel te verschillen van zijn voorganger. Wederom wordt een aantal doelen gesteld. In dit geval gaat het om:

- Stimuleren dat uitkeringsgerechtigden zo snel mogelijk weer in hun eigen bestaan kunnen voorzien door:
 - het bevorderen van de uitstroom en het voorkomen van de instroom in de bijstand;
 - het bieden van arbeid onder aangepaste omstandigheden aan personen met een arbeidshandicap.
- WIW⁸: het aanbieden van werkervaringsplaatsen om langdurig werklozen werkervaring te laten opdoen.⁹
- ID¹⁰: het subsidiëren van banen voor langdurig werklozen in maatschappelijk nuttige functies.¹¹
- Burgers die het nodig hebben conform wettelijke voorschriften voorzien van een inkomen.

Gegeven het feit dat de doelstellingen aangaande ID en WIW om financiële redenen betrekkelijk leeg zijn, is het geheel aan doelstellingen vrijwel identiek aan dat van het voorgaande jaar. Enige aanvulling is de opname van personen met een arbeidshandicap in de doelstellingen.

De doelstellingen worden geconcretiseerd in een aantal programmalijnen. Deze programmalijnen zijn:

- Samenwerking;
- Matching;
- Invulling eigen gemeentelijke rol;
- ID/WIW
- WSW (DCW)
- Inkomensvoorziening.

Deze programmalijnen zijn echter geen directe afgeleiden van de doelstellingen en zij lijken de abstracte beleidsdoelstellingen weinig handen en voeten te geven. Het valt dan ook op dat men inzake het programma *Werk en inkomen* geen concrete doelstellingen meer noemt zoals dat in eerdere jaren wel het geval was.

Programmabegroting 2007-2010

De doelstellingen van het programma *Werk en Inkomen* zijn als volgt:

⁸ Wet inschakeling werkzoekenden

⁹ Vacaturestop wegens financiële redenen.

¹⁰ In- en doorstroombanen

¹¹ Vacaturestop wegens financiële redenen.

- Stimuleren dat uitkeringsgerechtigden zo snel mogelijk weer in hun eigen bestaan kunnen voorzien door het bevorderen van zo veel mogelijk duurzame uitstroom uit de bijstand en het voorkomen van instroom in de bijstand.
- Inwoners van Enschede die het nodig hebben op klantgerichte wijze conform wettelijke voorschriften voorzien van een inkomen.
- Het bieden van arbeid onder aangepaste omstandigheden aan personen met een arbeidshandicap, waarbij werknemers zoveel mogelijk werkzaam dienen te zijn in een reguliere (externe) arbeidsplaats (=uitvoering Wet Sociale Werkvoorziening). In de voorgaande periode viel dit onder het eerste doel als subdoel.

De realisatie van deze doelstellingen vindt plaats langs vier programmaliijnen:

- Verbinding arbeidsmarktbeleid, economisch beleid en onderwijs (samenwerking). Geen indicatoren genoemd.
- Matching. Er wordt een nieuw instrument: terugkeerbanen geïntroduceerd. Streven is dat de gemeente vanaf 1 januari 2007 het instrument kan gaan gebruiken. Meteen starten met een pilot. Verdere geleidelijke afbouw van gesubsidieerde arbeidsplaatsen (ID/WIW) zal plaats vinden. ID en WIW horen dan ook niet meer tot de primaire doelen zoals in de voorliggende periode het geval was.
- Inkomensvoorziening
- Sociale Werkvoorziening. Door een groeiend aantal aanmeldingen en een teruglopende volumetaakstelling is de wachtlijst voor een arbeidsplaats bij de DCW aanzienlijk toegenomen. Meerjarenperspectief is onzeker en kan leiden tot een verdere groei van de wachtlijst en daarmee extra wachttijd voor plaatsing bij de DCW.

Programmabegroting 2008-2011

De programmabegroting 2008-2011 introduceert een nieuwe categorie doelstellingen:

Doelstellingen in het kader van de strategische opgave 'Enschede werkt!':

- Vergroten van de arbeidsparticipatie van niet-werkenden in Enschede, in het bijzonder van uitkeringsgerechtigden;
- Verhogen van het opleidingsniveau;
- Verhogen van het totale aantal arbeidsplaatsen in Enschede.

Programmaliijnen worden apart genoemd en verschillen niet veel van vorige periode; op maatschappelijke participatie na (tweede doelstelling):

- Stimuleren dat uitkeringsgerechtigden zo snel mogelijk weer in hun eigen bestaan kunnen voorzien. Dit door het bevorderen van zo veel mogelijk uitstroom uit de bijstand (duurzaam) en het voorkomen van instroom in de bijstand;
- Realiseren van maatschappelijke participatie van uitkeringsgerechtigden die geen reguliere baan kunnen vinden of daarvoor op korte/middellange termijn voor in aanmerking komen (door middel van de participatiebaan);
- Inwoners van Enschede die het nodig hebben op klantgerichte wijze conform wettelijke voorschriften voorzien van een inkomen;
- Het ontwikkelen van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en hen extern plaatsen op een zo regulier mogelijke arbeidsplaats (=uitvoering Wet Sociale Werkvoorziening).

Ambities voor arbeidsparticipatie en inkomen voor 2008 en 2011 zijn vertaald naar een aantal effectenindicatoren (voorheen output indicatoren).

Voor beide categorieën doelstellingen zijn activiteiten genoemd, welke worden vertaald naar een aantal concrete maatregelen. Nieuwe activiteiten naar aanleiding van strategische opgave 'Enschede Werkt!' zijn:

- *Taskforce banen*. Intensiveren van de inspanningen en vergroten van de slagkracht van de gemeentelijke organisatie die leiden tot directe banengroei bij bedrijven in Enschede.
- *Duizend participatiebanen in 2011*. In het jaar 2011 duizend participatiebanen realiseren voor de groep bijstandsgerechtigden die geen reguliere baan kunnen vinden.
- *Ambitieuzer doorgaan op de ingeslagen weg*. Vermindering van het aantal bijstandsgerechtigden van een kwart. In cijfers: van circa 4600 nu tot circa 3450 in 2011, een vermindering van 1150 bijstandsgerechtigden.
- *Rem op werklozen instroom van buiten de gemeentegrenzen*
- *Verbeteren ondernemersklimaat: starters*. Het aantal door het Regionale Organisatie Zelfstandigen (ROZ) te begeleiden starters (met en zonder uitkering) laten groeien naar 300.

De Programma activiteiten lijken niet veel te verschillen van de programmalijnen uit voorliggende periode. Voor de terugkeer- en participatiebanen wordt een doel gesteld om in 2011 zo'n duizend participatiebanen te realiseren. De afbouw van ID en WIW gaat sneller dan voorzien: de gemeente zit al op het oorspronkelijk begrote aantal voor 1 januari 2009. Knelpunten op het gebied van WSW zijn nog steeds de omvang van de wachtlijst (naar verwachting 380 personen eind 2007) en nog altijd de negatieve marge loonkosten rijkssubsidie WSW (voor 2008 geraamd op circa -3,0 miljoen euro). Er wordt een aantal belangrijke acties op SW-gebied aangekondigd.

Programmabegroting 2009-2012

In Programmabegroting 2009-2012 worden de doelstellingen van voorgaande periode herhaald, met als enige uitzondering "participatie van mensen die vanuit het buitenland naar Enschede zijn gekomen mede op basis van de Wet inburgering" als nieuwe programmadoelstelling. De effectenindicatoren zijn doorgetrokken tot het jaar 2012. Activiteiten in het kader van de strategische opgave zijn grotendeels onveranderd, het aantal bijstandsgerechtigden is bijgesteld naar 3.275 in 2011 (25% vermindering ten opzichte het peiljaar 2007).

Naar aanleiding van de aanbeveling van het rekenkamerrapport uit 2008 over de effectiviteit van het Enschedese re-integratiebeleid wordt vakscholing toegevoegd aan programma-activiteiten. Er is gestart met Pilots Talentspinnerij (Stroinkslanden) en Participatie & Zorg (Enschede Zuid) mensen te activeren naar participatie in de samenleving, al dan niet in combinatie met een zorgtraject.

Op het gebied van armoedebestrijding en schuldhulpverlening zijn een aantal concrete maatregelen genoemd voor de komende twee jaar afkomstig uit de Nota Niemand aan de kant, samen de schouders eronder 2008-2010.

Voor DCW in 2009 dreigt een stevige krimp van de taakstelling. De maatregelen zijn concreter geworden.

Programmabegroting 2010-2013

Strategische doelstellingen in programmabegroting 2010-2013 lijken op het eerste gezicht te zijn gekoppeld met programmadoelstellingen.

A Vergroten van de arbeidsparticipatie van niet-werkenden in Enschede, in het bijzonder van uitkeringsgerechtigden

1. Het voorkomen van instroom in de bijstand en het stimuleren dat uitkeringsgerechtigden zo snel mogelijk weer in hun eigen bestaan kunnen voorzien door het bevorderen van zo veel mogelijk duurzame uitstroom uit de bijstand.
2. Maatschappelijke participatie van uitkeringsgerechtigden die geen reguliere baan kunnen vinden of daarvoor op korte/middellange termijn voor in aanmerking komen
3. Het bieden van arbeid onder aangepaste omstandigheden aan personen met een arbeidshandicap, waarbij werknemers zoveel mogelijk werkzaam dienen te zijn in een reguliere (externe) arbeidsplaats (=uitvoering Wet Sociale Werkvoorziening).

B *Verhogen van het opleidingsniveau*

1. We blijven inzetten op een meer en systematischer inzet van vakscholing als re-integratie instrument
2. De inburgering wordt mede ingezet als aanjager van participatie. Inwoners van onze stad met een taalachterstand krijgen een taaltraject aangeboden gecombineerd met participatie in de samenleving.

C *Verhogen van het totaal aantal arbeidsplaatsen in Enschede*

1. Het startersbeleid wordt gecontinueerd. Daarbij wordt de startersbegeleiding door het ROZ op het kwantitatieve ambitieniveau van 2009 voortgezet.

Deze worden gevolgd door vrijwel ongewijzigde programmadoelstellingen ten opzichte van voorgaande periode:

1. Het voorkomen van instroom in de bijstand en het stimuleren dat uitkeringsgerechtigden zo snel mogelijk weer in hun eigen bestaan kunnen voorzien door het bevorderen van zo veel mogelijk duurzame uitstroom uit de bijstand;
2. Maatschappelijke participatie van uitkeringsgerechtigden die geen reguliere baan kunnen vinden of daarvoor op korte/middellange termijn voor in aanmerking komen;
3. Inwoners van Enschede die het nodig hebben op klantgerichte wijze conform wettelijke voorschriften voorzien van een inkomen;
4. Het bieden van arbeid onder aangepaste omstandigheden aan personen met een arbeidshandicap, waarbij werknemers zoveel mogelijk werkzaam dienen te zijn in een reguliere (externe) arbeidsplaats (=uitvoering Wet Sociale Werkvoorziening).
5. In Enschede zitten er geen jongeren onder de 27 langer dan een half jaar in de bijstand, zonder dat zij aan een arbeidsmarkttraject of aan scholing deelnemen.

'Participatie van mensen die vanuit het buitenland' als programmadoelstelling is daarmee komen te vervallen; het terugbrengen van het aantal jongeren jonger dan 27 die in de uitkering zitten is een nieuwe doelstelling ten opzichte van vorige periode. Effectenindicator voor het aantal WWB-ers jonger dan 65 is bijgesteld. Als gevolg van de economische crisis vindt een forse stijging van het aantal bijstandsaanvragen plaats, onder gelijktijdige daling van het aantal mensen dat uitstroomt. Het wordt duidelijk dat de afspraak uit het bestuursakkoord Rijk- VNG om in enkele jaren een bestandsreductie van 25 procent te realiseren niet (meer) kan worden gerealiseerd. Als gevolg wordt de activiteit "versnellen van de bestandsdaling" herformuleerd naar "beperken bestandsstijging". Bij overige programma-activiteiten valt op te merken dat wordt doorgegaan met diverse participatiepilots (Talenspinners, Buurtdiensten, Maatschappelijke ondersteuners). Jeugdwerkloosheid krijgt meer aandacht naar aanleiding van het actieplan gepresenteerd door het Rijk. Voor de bestrijding van de jeugdwerkloosheid in Twente heeft het Rijk op regionaal niveau

(POWI) ongeveer 2 miljoen euro voor Twente uitgetrokken. Samen met de andere Twentse gemeenten wordt in 2010 een Plan van Aanpak uitgevoerd, waarbij de huidige werkwijze van de jongerenloketten in de regio Twente leidend is voor de aanpak.

5.2 *Economische structuur*

Programmabegroting 2003-2006

Het programma *Economische structuur* richt zich op het creëren van voorwaarden voor werkgelegenheid in de stad. Het kent de volgende programmalijnen:

- Versterking van de economie van de bestaande stad (stadseconomie);
- De verwerving van hoogwaardige werkgelegenheid;
- De versterking van voorzieningen in het centrum;
- Het voorzien in voldoende en adequate bedrijventerreinen.

Doelstelling van de programmalijn *Versterking van de economie van de bestaande stad* is het versterken van de bedrijvigheid en het ondernemerschap in het centrum van de stad. Hiertoe worden locaties van binnenstedelijke bedrijvigheid bepaald, worden laagdrempelige bedrijfsruimte gerealiseerd, en worden startende ondernemers gestimuleerd en gefaciliteerd. Een levendige en aantrekkelijke binnenstad is hierbij het doel.

Doelstelling van de programmalijn *De verwerving van hoogwaardige werkgelegenheid* is de ontwikkeling van de kennissector in Enschede en omgeving. De gemeente wenst het profiel van Enschede als vestigingsplek voor bedrijven in de hoogwaardige dienstverlening, onderwijs, cultuur, zorg en ICT in de komende jaren te versterken. Hiertoe richt men zich op de bedrijfsomgeving, strategische kennisposities, een innovatieve overheid, en promotie en acquisitie van een aantrekkelijke stad. Mede in dat licht verleent de gemeente ondersteuning aan de ontwikkeling van het Kennispark in de nabijheid van de UT. Voor andere kardinale beleidsvelden –met name zorg en technologie alsmede cultuur en technologie- worden met private partijen programma's opgezet.

Doelstelling van de programmalijn *De versterking van voorzieningen in het centrum* is het aantrekkelijk maken van de binnenstad voor eigen burgers, bezoekers, bedrijven en potentiële investeerders. Het cultureel-toeristische profiel dient hiertoe te worden aangescherpt en bedrijvigheid dient te worden geïnvesteerd.¹² Een aantal grote projecten als het Muziekwartier en het Van Heekplein, hebben reeds een impuls gegeven aan de fysieke ontwikkeling van het centrum.

De programmalijn *Het voorzien in voldoende en adequate bedrijventerreinen* richt zich op het uitgeven, aanbieden en toewijzen van hoogwaardige bouwrijpe kavels voor bedrijven en kantoren. In de *Programmabegroting 2003-2006* wordt weinig concreet ingegaan op deze programmalijn.

Programmabegroting 2004-2007

Het programma *Economische structuur* is in de *Programmabegroting 2004-2007* herdoopt in *Economische ontwikkeling*.¹³ De doelstelling van het programma luidt: de versterking van de

¹² Het is overigens de vraag hoe deze programmalijn zich kan onderscheiden van de programmalijn *stadseconomie*, waar min of meer dezelfde doelstellingen werden genoemd.

¹³ De reden hiervan ligt naar alle waarschijnlijkheid in het feit dat het GSB een soortgelijke terminologie gebruikt.

(Eu)regionale concurrentiepositie van Enschede op basis van de *Toekomstvisie Enschede 2010*.

Binnen deze hoofddoelstelling wordt een aantal doelen onderscheden:

- Groei van de werkgelegenheid;
- Groei van de kennisintensieve bedrijvigheid en hoogwaardige werkgelegenheid;
- Versterking van commerciële en niet-commerciële voorzieningen;
- Toename van de bezoekersaantallen.

Deze doelen komen in principe niet terug in de vorige programmabegroting. Het is echter de vraag in welke mate ze daadwerkelijk relevant zijn. Net als in de vorige programmabegroting wordt een viertal programmalijnen onderscheden in het programma. De volgende programmalijnen worden onderscheden:

- Kennisintensieve bedrijvigheid (en hoogwaardige werkgelegenheid);
- Binnenstad, detailhandel, cultuur en toerisme (vrijtijdseconomie);
- Stadseconomie (economie van de bestaande stad);
- Behoud bedrijvigheid (dienstverlening en uitgifte)

De programmalijn *Kennisintensieve bedrijvigheid (en hoogwaardige werkgelegenheid)* wordt geacht bij te dragen aan de eerste twee doelstellingen. De programmalijn stelt zichzelf tot doel de kennisintensieve bedrijvigheid en hoogwaardige werkgelegenheid te stimuleren. Volgens de programmalijn moet Enschede zich ontwikkelen tot 'dé vestigingsplek voor bedrijven in de hoogwaardige dienstverlening, onderwijs, cultuur, zorg en informatie- en communicatietechnologie in de Eu(regio)'¹⁴. Men richt zich primair op het MKB. Eén van de belangrijkste projecten is het Kennispark dat in samenwerking met de UT en de OOM wordt ontwikkeld. Deze programmalijn is de opvolger van de programmalijn *De verwerving van hoogwaardige werkgelegenheid*.

De programmalijn *Binnenstad, detailhandel, cultuur en toerisme (vrijtijdseconomie)* wordt geacht bij te dragen aan doelstelling 1, 3 en 4. De binnenstad dient volgens deze programmalijn levendig en aantrekkelijk te zijn teneinde de concurrentiepositie van de stad te verbeteren. Enschede dient te worden gezien als de centrumstad van Oost-Nederland. Het voorzieningenniveau en de uitstraling van de stad dienen daarbij aan te sluiten. Teneinde dit te bereiken worden in deze programmalijn evenementen georganiseerd en wordt aandacht besteed aan de invulling van het cultuurcluster Roombeek. Ook de afronding van de Kanaalzone en de toeristische versterking van het buitengebied worden onder de loep genomen.

De derde programmalijn is die van de *Stadseconomie (economie van de bestaande stad)*. Deze programmalijn richt zich op bijdragen aan doelstelling 1, i.e. groei van de werkgelegenheid in de bestaande stad. Men besteedt aandacht aan het stimuleren van (door) startende ondernemers, het realiseren van laagdrempelige bedrijfsruimten, en het behoud en bepalen van locaties voor bedrijvigheid. Het aantal (door)startende ondernemers moet in 2010 met 10% gegroeid zijn. Hiertoe wordt actief gezocht naar potentiële ondernemers. Daarnaast wordt ingezet op het realiseren van een tweede laagdrempelig bedrijfsverzamelgebouw in de stad.

De vierde programmalijn zet in op het *Behoud van de bedrijvigheid (dienstverlening en uitgifte)*. Ook deze programmalijn wordt geacht aan te sluiten bij doelstelling 1. Bijzondere aandacht is er voor het MKB, de industrie, groothandel, bouw en transport en zakelijke dienstverlening. Het valt echter op

¹⁴ Programmabegroting 2004-2007, p. 94

dat deze programmalijn nog steeds veel overlap vertoont met de derde programmalijn. Zo is er veel aandacht voor bedrijfsverzamelgebouwen en kaveluitgifte.

Programmabegroting 2005-2008

In de *Programmabegroting 2005-2008* luidt de doelstelling van het programma *Economische ontwikkeling*: het versterken van de Eu(regionale) economische concurrentiepositie van Enschede, door economische structuurversterkingen in een aantal kansrijke economische sectoren (kennisintensieve bedrijven, zorg en technologie, cultuur en technologie en binnenstad) en door verbetering van het ondernemersklimaat in Enschede. De gemeente lijkt met deze doelstelling duidelijk te kiezen voor zogenaamde 'best practices'. Dit in tegenstelling tot voorgaande jaren. Wederom wordt binnen deze ruime doelstelling een aantal meer specifieke doelen onderscheiden:

- Groei van de werkgelegenheid, in het bijzonder van de kennisintensieve bedrijvigheid en hoogwaardige werkgelegenheid
- Verbetering van het ondernemersklimaat in Enschede
- Toename van de bezoekersaantallen binnen de stad en de daaraan gekoppelde bestedingen.

De doelstelling *Behoud bedrijvigheid* lijkt hiermee komen te zijn vervallen als doelstelling. Later zullen we het als programmalijn wel terug zien komen. Het eerste geldt ook voor de doelstelling *Economie van de bestaande stad*. Die laatste kan echter deels worden gevangen onder de doelstelling *Verbetering van het ondernemersklimaat in Enschede*.

Wederom is er een aantal programmalijnen dat in deze programmabegroting overigens niet als zodanig wordt aangeduid. Deze programmalijnen zijn:

- Kennisintensieve bedrijvigheid;
- Vrijtijdseconomie;
- Stadseconomie;
- Versterken gevestigde bedrijvigheid.

De eerste programmalijn is *Kennisintensieve bedrijvigheid*. Binnen deze programmalijn vallen de activiteiten in het kader van zorg en technologie en cultuur en technologie. Ook is er – in het kader van het nieuwe GSB-beleid – nadrukkelijk aandacht voor breedbandaansluitingen. Een ander aandachtspunt binnen deze programmalijn zijn hoger opgeleiden. In 2004 wordt het beleid op dit gebied geactualiseerd en wordt een actieplan opgesteld. Tot slot valt in deze programmalijn de acquisitie van bedrijvigheid. Deze richt zich volledig op bedrijvigheid op het gebied van zorg en technologie. In de programmabegroting wordt opgemerkt dat Enschede in vergelijking met de rest van het land relatief veel kennisintensieve bedrijvigheid heeft.

De tweede programmalijn betreft *Vrijtijdseconomie*. De binnenstad van Enschede dient in dit licht levendig en aantrekkelijk te zijn met een gevarieerd aanbod van activiteiten en producten, ter ondersteuning van de hoofddoelstelling: het versterken van de Eu(regionale) positie van de stad. Meer gespecificeerd: het aantal bezoekers van *Enschede Muziekstad* dient te stijgen van 41000 in 2004 naar 100000 in 2008. Ook dient de gemiddelde waardering van de binnenstad te stijgen. Activiteiten zullen plaatsvinden op het gebied van de ontwikkeling van de binnenstad, de horeca, evenementen en binnenstadspromotie, en de detailhandel.

De derde programmalijn, *Stadseconomie*, wordt geacht bij te dragen aan de groei van de werkgelegenheid. Leidraad is dat de gemeente zich louter actief inzet wanneer de markt dit na laat. Het gaat daarbij om activiteiten als het behouden en bepalen van locaties voor bedrijvigheid,

functievermenging¹⁵, kantoorpanden¹⁶, het faciliteren en/ of realiseren van laagdrempelige bedrijfsruimten en het faciliteren/ en of stimuleren van (door)startende ondernemers. Er lijken geen veranderingen te zijn opgetreden ten opzichte van de vorige programmalijs *Stadseconomie*.

De vierde programmalijs is *Versterken gevestigde bedrijvigheid*. Deze programmalijs toont ook geen veranderingen ten opzichte van het voorgaande jaar. Wederom is er bijzondere aandacht voor het MKB, de industrie, groothandel, bouw en transport en zakelijke dienstverlening. Activiteiten zijn het ondernemersloket, werklocaties, relatiebeheer en uitgifte van kavels op werklocatie.

Programmabegroting 2006-2009

De *Programmabegroting 2006-2009* kent dezelfde doelstellingen als zijn voorganger:

- Groei van de werkgelegenheid, in het bijzonder van de kennisintensieve bedrijvigheid en hoogwaardige werkgelegenheid
- Verbetering van het ondernemersklimaat in Enschede
- Toename van de bezoekersaantallen binnen de stad en de daaraan gekoppelde bestedingen.

Ook de programmalijs zijn voor een groot deel ongewijzigd:

- Kennisintensieve bedrijvigheid;
- Vrijtijdseconomie;
- Stadseconomie;
- Ondernemersloket Enschede.

Echter, de oude vierde programalijs *Behoud bedrijvigheid (dienstverlening en uitgifte)* is vervangen door *Ondernemersloket Enschede*.

De programmalijs *Kennisintensieve bedrijvigheid* opent met de opmerking dat Enschede in vergelijking met de G30 relatief weinig kennisintensieve bedrijvigheid heeft. Dit is opmerkelijk aangezien het precies het tegenovergestelde is van hetgeen een jaar daarvoor werd beweerd. Kennelijk is er ook sprake van een definitieprobleem, het geen voor evaluatie-onderzoek interessant is. De activiteiten in deze programmalijs richten zich op het Kennispark Twente, Zorg en Technologie, het Innovatieplatform Twente, Cultuur en Technologie, Breedband en Hoger opgeleiden. Nieuwe aandachtspunten zijn dientengevolge het Innovatieplatform Twente en het Kennispark Twente. Binnen deze programmalijs worden op een concreet niveau meetbare doelstellingen geformuleerd. Hetzelfde geldt voor de in te zetten instrumenten:

De tweede programmalijs betreft de *Vrijtijdseconomie*. Deze programmalijs bestond ook al in de vorige programmabegroting. De activiteiten zijn echter anders ingedeeld. In deze programmabegroting richt de programmalijs *Vrijtijdseconomie* zich op de horeca, de detailhandel en het toerisme. *Ontwikkeling binnenstad* en *Evenementen en binnenstadspromotie* zijn daarmee komen te vervallen als activiteiten.

De derde programmalijs is *Stadseconomie*. Deze programmalijs wordt geacht bij te dragen aan de werkgelegenheid. Net als vorig jaar geeft de gemeente expliciet aan slechts complementair te zullen optreden. Activiteiten vinden volgens deze programmabegroting plaats op het gebied van binnenstedelijke bedrijventerreinen, parkmanagement, functievermengingen wonen en werken, kantoren, laagdrempelige bedrijfsverzamelgebouwen en het stimuleren van (door) starters.

¹⁵ Denk aan woon-/ werkpanden

¹⁶ Tot 2010 dient er jaarlijks 15000m³ aan extra kantooruimte te worden gerealiseerd.

Parkmanagement is daarmee de enige nieuwe activiteit. Over de exacte definiëring van dit begrip treedt de programmabegroting overigens niet in detail.

De laatste programmaliijn is die van het *Ondernemersloket Enschede*. Dit is de vervanger van de programmaliijn *Versterken gevestigde bedrijvigheid* in de vorige programmabegroting. In de praktijk blijkt ook deze programmaliijn zich echter te richten op de bestaande bedrijvigheid, in het bijzonder het MKB, in de gemeente Enschede. Activiteiten in deze programmaliijn zijn exact gelijk aan het voorgaande jaar.

Programmabegroting 2007-2010

De programmabegroting 2007-2010 gaat door met hetgeen de laatste jaren in gang is gezet: blijven werken aan de binnenstad, uitvoeren van het evenementenbeleid, doorgaan met ondersteuning van starters, uitgifte van bedrijventerreinen en het bieden van een goede dienstverlening aan ondernemers in de stad.

Het programma Economische ontwikkeling is opgedeeld in vier programmaliijnen:

1. Stimuleren van innovatie en ondernemerschap;
2. Versterken van de vrijetijdseconomie;
3. Versterken van de stadseconomie;
4. Het ondersteunen van bestaande en nieuwe bedrijvigheid via het Ondernemersloket.

De programmaliijn Stimuleren van innovatie en ondernemerschap is de voortzetting van de programmaliijn Kennisintensieve bedrijvigheid uit 2006, aangevuld met de activiteiten ter ondersteuning van de Twentse Innovatieroute en actieve acquisitie van bedrijven. De hoofddoelstelling in 2007 is het creëren en behouden van (kennisintensieve) werkgelegenheid. Het Innovatieplatform Twente (waarin vertegenwoordigd zijn: bedrijfsleven, onderwijsinstellingen, medische sector en overheid) draagt zorg voor de uitvoering van de Innovatieroute. Naast een financiële bijdrage is de gemeente actief in een aantal projecten:

- De uitvoering van het project Kennispark.
- Ondersteuning van de projecten van het cluster 'Technologie en Gezondheid'.
- Het bevorderen van de doorgroei van technostarters.

De laatste drie programmaliijnen bestonden ook al in de voorgaande periode. Versterken van vrijetijdseconomie richt zich nog steeds op het stimuleren en versterken van aantrekkelijke stedelijke voorzieningen (winkelcentra, warenmarkt, horeca en toerisme) in de hele stad. Versterken van de stadseconomie legt meer nadruk op het verbeteren van verouderde bedrijventerreinen en continu aanbod van nieuwe bedrijventerreinen in diverse segmenten. Voor de lange termijn (na 2016) dreigt steeds een tekort aan bedrijventerreinen, zowel kwalitatief als kwantitatief. Het ondersteunen van bestaande en nieuwe bedrijvigheid via het Ondernemersloket richt zich nog steeds grotendeels op het bestaande bedrijfsleven (in het bijzonder MKB).

In tegenstelling tot voorliggende periode, wordt er in de programmabegroting Economische ontwikkeling 2007-2010 niet meer gedetailleerd ingegaan op doelen en instrumenten. Er worden per programmaliijn outputindicatoren genoemd.

Programmabegroting 2008-2011

De programmabegroting 2008-2010 is gekoppeld aan het realiseren van de strategische opgaven 'Enschede werkt!' en 'Stad Enschede'. Bij 'Enschede werkt!' is het doel alle Enschedeërs actief aan

het werk te krijgen om zo een hogere welvaart en welzijn te realiseren. Vanuit Economische Ontwikkeling stimuleren we de banengroei; de centrale opgave van het programma. Bij 'Stad Enschede' is het doel het creëren van een bruisende stad met een sterk en positief imago.

De Programmabegroting 2008-2011 wordt dan ook heel anders ingedeeld. Er zijn in totaal 3 programmalijnen geformuleerd. Per programmalijn worden zowel de doelstellingen en activiteiten in het kader van de strategische opgave(n) als voor de betreffende programmalijn weergegeven. Voor elke programmalijn is het budget aangegeven.

Programmalijn 1: Verbeteren van het ondernemersklimaat is de basis van de programmabegroting en is direct verbonden met de strategische opgave 'Enschede werkt!'. De ondernemer staat in Enschede centraal en de gemeente ambieert het beste ondernemersklimaat van Nederland (EnscheDeal). Nieuwe Doelstellingen en activiteiten strategische opgave 'Enschede werkt!':

- Verbeteren van de concurrentiepositie in de regio;
- Verbeteren van de dienstverlening door de inzet van de Taskforce Banen;
- Verminderen regeldruk en verbeteren digitale dienstverlening;
- Stimuleren van de wijk economie;
- Stimulering (door)starters.

Onder Programma-activiteiten zijn enkele activiteiten uit de voorgaande periode te herkennen: het ondernemingsloket; aanbod bedrijventerreinen; kantoorbeleid.

Programmalijn 2: Innovatie en Ondernemerschap stelt als hoofddoel de groei van kennisintensieve werkgelegenheid in Enschede met minstens 500 banen per jaar om het aandeel van kennisintensieve banen naar het gemiddelde niveau van G31 te brengen. De programmalijn draagt bij aan de drie strategische opgaven voor onze stad: 'Enschede werkt!' (groei kennis & innovatiesector), 'Stad Enschede' (innovatief en creatief imago) en 'Ons Enschede' (maatschappelijke toepassing van technologie). Het verschil met de eerste programmalijn is niet helder, beide programma's lijken zich te richten op werkgelegenheid en ondernemerschap. Activiteiten strategische opgave 'Enschede werkt!': Realiseren van werklocaties op het Kennispark en Op de Brouwerij in Roombeek; Coaching van starters op de doorgroei; Versterken van het internationale imago van Enschede als innovatieve kennisstad; Verhogen profijt lokale ondernemers van innovatiesubsidies. Programma-activiteiten: faciliteren, stimuleren en bieden van ruimte aan innovatieve ondernemers. Binnen de Twentse Innovatieroute zetten wij in 2008 met name in op ontwikkeling en snelle start van de projecten van het cluster Technologie & Gezondheid.

Programmalijn 3: versterken van vrijetijdseconomie draagt bij aan de strategische opgaven 'Enschede werkt!' (groei werkgelegenheid in de vrijetijdsector) en 'Stad Enschede' (bruisende stad en imagoverbetering). Net als in de voorgaande periode, wordt ingezet op detailhandel, horeca, evenementen en toerisme met als specifiek doel een werkgelegenheidsgroei van 150 plaatsen per jaar vanaf 2010 ten opzichte van 2007. De doelstelling in het kader van strategische opgave 'Stad Enschede' is een stad te zijn met (inter)nationale bekendheid en allure. Er worden de volgende Strategische activiteiten aangekondigd: imagoverbetering en Toerisme en Leisure. Programma-activiteiten zijn ook vernieuwd en hebben een sterke focus op innovatie in horeca- en winkelbestand.

Programmabegroting 2009-2012

De programmabegroting 2009-2012 opent met positieve resultaten. Er is een flinke verbetering van ondernemersklimaat ten opzichte van de vorige meting. Ook de dienstverlening werd hoger gewaardeerd door de Enschedese ondernemers. De eerste 1.000 van de 4.000 t/m 2011 geplande arbeidsplaatsen zijn afgelopen jaar gerealiseerd. De prognose voor 2008 is dat de economische groei lager uitvalt en voor 2009 wordt een verdere terugval van de economische ontwikkeling voorspeld.

De Programmabegroting blijft ook in deze periode vooral de lijnen die in 2008 zijn ingezet continueren en uitbouwen.

Strategische opgaven zijn nu gekoppeld aan programmalijnen, doelen en concrete activiteiten/projecten in een overzichtelijk tabel. Programmalijnen blijven onveranderd. Programmalijn 1 Verbeteren van het ondernemersklimaat heeft er een tweetal activiteiten bij gekregen: Voor de periode 2008 t/m 2011 is een bedrag van 1,7 miljoen euro beschikbaar ten behoeve van initiatieven ter verbetering van het ondernemersklimaat. Tot dusver zijn in 2008 twee initiatieven gehonoreerd die zich richten op het aantrekken en vasthouden van hoger opgeleiden voor de arbeidsmarkt in Enschede/Twente. Daarnaast heeft de Raad besloten geld te willen vrijmaken (voor zover mogelijk uit bestaande middelen) voor het faciliteren van de samenwerking tussen het bedrijfsleven en de Scholingsboulevard Enschede. Hiervoor zal een plan ontwikkeld worden. Voor promotie en acquisitie activiteiten worden 4 nieuwe sporen aangekondigd.

Programmalijn 2 Innovatie en ondernemerschap heeft twee toevoegingen ten opzichte van vorige periode: pilots Kennisspinnerij (weinig concreet) en Kenniswerkers. Mede gezien de demografische ontwikkeling wordt het belangrijk geacht om meer kenniswerkers op te leiden, aan te trekken en te binden aan de stad en regio, samen met bedrijven en instellingen. De volgende initiatieven worden aangekondigd: het slim bundelen van bestaande gegevens om meer gedetailleerd inzicht te krijgen in de huidige en toekomstige knelpunten; studenten en alumni meer bekend maken met carrièremogelijkheden binnen Enschede en Twente door bijvoorbeeld banenbeurzen. Meer hoger opgeleiden aan te trekken vanuit binnen- en buitenland met de inzet van gezamenlijke wervingscampagnes met bedrijven en instellingen. Informatie op het gebied van wonen, werken en leven in meerdere talen ter beschikking stellen.

Programmalijn 3 Versterken van de vrijetijdseconomie introduceert het koers- en actieprogramma 'Enschede als belevenis' met veertig projecten en projectideeën, onderverdeelt in zes vrijetijdsclusters. Verder zijn er in de afgelopen jaren resultaten geboekt door ontwikkelingsfondsen in te zetten om van de Walstraat, de Zuiderhagen en Pijpenstraat aantrekkelijke winkelstraten te maken.

Programmabegroting 2010-2013

Impact van de crisis en inzet binnen programma economische ontwikkeling is duidelijk voelbaar in de Programmabegroting 2010-2013. Werk, werk, werk en stimuleren van de banengroei is het belangrijkste doel binnen deze programmaperiode. De strategische opgave om in vier jaar tijd de werkgelegenheid te laten groeien met 4.000 arbeidsplaatsen is moeilijk realiseerbaar en zullen naar verwachting later worden bereikt. Om deze reden wordt de doelstelling van +4.000 arbeidsplaatsen in 2011 gehandhaafd als streefcijfer in 2013. Er wordt vooral ingezet op de kwaliteit van de dienstverlening naar ondernemers. In 2010 vervalt het (be good and sell it) budget voor promotieactiviteiten (daarmee promoten we bijvoorbeeld prijswinnende Enschedese ondernemers) als gevolg van de bezuinigingen.

In de Programmalijn 1 Verbeteren van het ondernemersklimaat staat het vasthouden van het niveau van dienstverlening en het bieden van ruimte voor bedrijvigheid centraal. Het voorop stellen van ondernemingsloket en bedrijventerreinen doet terugdenken aan het programmabegroting 2007-2010, waarin deze als afzonderlijke programmalijnen worden genoemd.

Programmalijn 2 Innovatie en Ondernemerschap ambieert nog steeds de groei van kennisintensieve werkgelegenheid met minstens 500 banen per jaar. De recessie geeft een nieuwe

dimensie aan het gemeentelijk beleid voor het aantrekken en behoud van kenniswerkers. Het vasthouden en aantrekken van kenniswerkers staat daarom vooraan in de lijst van activiteiten. Een tweetal nieuwe activiteiten worden geïntroduceerd: stimuleren internationale samenwerking met focus op duurzaamheid via een stedenband met Palo Alto (Silicon Valley, VS) en recentelijk met Dalian (Liaoning, China); en het faciliteren van de aanleg van glasvezel in alle huishoudens in Enschede. De provincie Overijssel heeft hiervoor middelen beschikbaar gesteld in het ICT-diensteninnovatie programma dat loopt tot en met 2011. Het initiatief Kennisspinnerij is uitgewerkt tot 3 concrete pilots (Uitvindplaats Enschede, Broedplaatsfunctie Spinnerij Oosterveld en Kennisvenster). Verder werkt de gemeente samen met de Provincie in een aantal projecten op het terrein van cultuur en economie.

Programmaliijn 3: versterken van de vrijetijdseconomie. Het specifieke doel van 150 arbeidsplaatsen per jaar vanaf 2010 tot 2015 (ten opzichte van de landelijke trend), wordt niet gewijzigd. Er wordt in de komende jaren ingezet op versterking van de recreatieve aantrekkingskracht van het kernwinkelgebied in de binnenstad, één van de speerpunten uit de RO/Binnenstadvisie. Het uitvoeren van het actieprogramma 'Enschede als Belevenis' wordt verder gestimuleerd. In 2010 wordt een nader haalbaarheidsonderzoek ten aanzien van een (Twents) Congresbureau verricht. Op 1 januari 2010 loopt de stimuleringsmaatregel voor de Walstraat, Zuiderhagen en de Pijpenstraat (WZP) en de stimuleringsregeling voor wonen boven winkels af. Nieuwe ontwikkelingen in de vrijetijdssector worden dan ook gestimuleerd. Voor 2010 wordt een nieuwe overeenkomst opgesteld voor Enschede Promotie.

Programmabegroting 2011-2014

In de periode 2011-2014 zijn de programmabegrotingen van Economische ontwikkeling en Werk en inkomen samengebracht onder een programma: Economie en Werk. Dit programma richt zich op het faciliteren van ondernemers en het vernieuwen van arbeidsmarktaanpak, met als hoofddoel een sociaal en economisch sterk Enschede. Dit hoofddoel is verder gespecificeerd in 3 doelstellingen:

Doelstelling 1:	Versterken van de economische structuur en de innovatiekracht van Twente
Doelstelling 2:	Werkgevers en gemeente realiseren samen duurzame uitstroom van uitkeringsgerechtigden
Doelstelling 3	Werk en/of participatie voor iedereen

Er is een inventarisatie gemaakt van landelijke, regionale en lokale partners die de komende periode een bijdrage leveren aan het realiseren van de programmadoelstellingen (externe instellingen, ondernemers, burgers en overheden). Voor elke partij is aangegeven wat hun voornaamste rol is (opdrachtgever/opdrachtnemer, partner, belangenbehartiger, adviseur). De partijen komen verder in de programmabegroting ook niet meer terug.

Per doelstelling zijn zowel politieke speerpunten als reguliere werkzaamheden in tabelvorm puntachtig weergegeven. De Programmabegroting 2011-2014 heeft dus een hele andere structuur.

Doelen en instrumenten

In de programmabegroting Economische Ontwikkeling wordt vrij gedetailleerd ingegaan op doelen en instrumenten. In sommige gevallen is de specificatie dusdanig dat doelen en instrumenten gebruikt zouden kunnen worden in een evaluatie onderzoek:

Zoals hierboven reeds is vermeld gaat het in eerste instantie om de volgende doelstellingen:

1. Groei van de werkgelegenheid, in het bijzonder kennisintensief en hoogwaardig
2. Verbetering ondernemersklimaat
3. Toename bezoekersaantallen en bestedingen

Deze *doelen* worden als volgt gekwantificeerd:

1. Absolute groei werkgelegenheid 1000 banen per jaar, waarvan 40% kennisintensief, relatief minimaal gelijk aan gemiddelde G30.
2. Verbetering tevredenheid ondernemers over het ondernemersklimaat, gemeten met de benchmark van EZ, gemiddeld hogere score dan G30 score.
- 3.1. Bezoekersaantallen moeten stijgen van 217.050 per week in 2004 naar 234.000 per week in 2006 (4% per jaar) Daarna een groei van 1% per jaar.
- 3.2. Toename van de bestedingen moet sneller stijgen dan de inflatie

Van de volgende *instrumenten* wordt een nadere specificatie gegeven:

Programmalijn 1

- Vergroten aantal (semi) publieke instellingen dat op breedband is aangesloten van 38 in 2004, naar 766 in 2009.
- Verbeteren innovatief vermogen van het bedrijfsleven, gemeten door het aantal start-ups en/of spin-offs. Doel: 35 start-ups op het kennispark in 2009.

Programmalijn 2

- Groei van het aantal winkels en horecapanden in een aantal gespecificeerde straten van 26 in 2004 naar 36 in 2009.
- Stijging van het waarderingscijfer binnenstad van 6.9 in 2003 naar 7.2 vanaf 2004.
- Stijging bezoekersaantallen voor evenementen, gemeten door het aantal bezoekers voor het Enschede Muziek Festival. Groei van 12.000 in 2002 naar meer dan 100.000 in 2009.

Programmalijn 3

- Verminderen aantal verouderde bedrijventerreinen, vergroten aantal nieuwe bedrijventerreinen. Gemeten door aantal ha netto geherstructureerde bedrijventerreinen: in 2006 1,5 ha Grolsch-terrein, in 2009 7 ha havengebied.

Programmalijn 4 Ondernemersloket

- Aansluiting bij nationaal bedrijvenloket, gerealiseerd in 2006.
- Het aantal bezoeken van het digitaal loket moet van 7500 in 2003, naar 25.000 in 2009.
- Tevredenheid over de lokale dienstverlening van 5.3 naar 7 in 2009.
- Kaveluitgifte werklocaties, beschikbaarheid uitgeefbaar terrein van 5 ha in 2003 naar 8ha vanaf 2004.
- Jaarlijkse gemiddelde uitgifte werklocaties van 0.3 ha naar 7.5 vanaf 2006

Ook al wordt dus van een aantal instrumenten een specificatie gegeven dan is het nog steeds niet gemakkelijk om in de verschillende programmalijnen het verband tussen instrument en doel snel te leggen. De relatie tussen bezoekers van het ondernemersloket en de drie doelen is slechts via een aantal tussenstappen te leggen. Van sommige instrumenten kan zelfs worden opgemerkt dat ze tegelijkertijd ook doel zijn (bezoekersaantallen). In programmalijn 1 zijn de genoemde instrumenten echter veelal concreet: Een stijging van start-ups heeft een overtuigende theoretische relatie met een groei van de totale werkgelegenheid. Hier liggen dan ook kansen voor evaluatie onderzoek.

5.3 Wonen

Programmabegroting 2003-2006

Het programma *Wonen* stelt zich in de *Programmabegroting 2003-2006* tot doel de Euregionale concurrentiepositie van de gemeente te versterken door het aanbieden van aantrekkelijke woonmilieus, met specifieke aandacht voor de hogere inkomensgroepen.¹⁷ Als gevolg van een integrale gebiedsgerichte aanpak van herstructureringsopgave zou de woonomgeving moeten worden verbeterd om mensen met midden- en hogere inkomens te interesseren voor een woning in een herstructureringsgebied.

De doelen van dit programma worden geformuleerd als een toename van het aantal midden- en hogere inkomens van 49% (1999) naar 52% (2003) en een toename van de groep hogere inkomens op de nieuwe locaties van 25% (1999) naar 45% (2003).

In het binnenstedelijk gebied (Roombeek, Boddenkamp) en aan de stadsrand (Eschmarke, 't Vraneker en Het Bunnink) tracht de gemeente zich specifiek te richten op de hogere inkomensgroepen binnen en buiten de regio. Het nieuwbouwbeleid blijft daarmee gericht op het bouwen van middeldure en duurder woningen, in het bijzonder twee-onder-één-kapwoningen, vrijstaande woningen, en dure appartementen. Zo'n 15% tot 20% van de nieuwe woningen zal worden gerealiseerd in de goedkope sector. De middeldure sector zal 20% tot 25% beslaan, terwijl het dure segment zo'n 55% tot 65% van het totaal aantal nieuw te bouwen woningen zal zijn. Jaarlijks dienen 700 tot 800 nieuwe woningen te worden gebouwd.

Een bijkomend voordeel, aldus de gemeente, is dat huurwoningen daarmee daadwerkelijk beschikbaar blijven voor de lagere inkomensgroepen.

Programmabegroting 2004-2007

Ook in het programma *Wonen* lijkt op het eerste gezicht weinig gewijzigd in vergelijking met het voorgaande jaar. Nog steeds stelt men zich tot doen de Euregionale concurrentiepositie van de gemeente te versterken door het aanbieden van aantrekkelijke woonmilieus. Specifieke aandacht wordt nog steeds gegeven aan de hogere inkomensgroepen. Men geeft aan dat in de afgelopen decennia teveel mensen uit deze doelgroepen de stad hebben verlaten als gevolg van een te krappe woningmarkt. Van 2000 tot 2015, aldus de programmabegroting dient de bevolking van Enschede met gemiddeld 500 inwoners per jaar toe te nemen, bij voorkeur uit de midden en hogere inkomensgroepen.

De doelstelling staat niet ter discussie. Wel worden als gevolg van recente ontwikkelingen op de woningmarkt enige accentverschillen genoemd. In de praktijk lijken deze accentverschillen echter vrij grote gevolgen te hebben. De doelen van dit programma werden in de *Programmabegroting 2003-2006* geformuleerd als een toename van het aantal midden- en hogere inkomens van 49% (1999) naar 52% (2003) en een toename van de groep hogere inkomens op de nieuwe locaties van 25% (1999) naar 45% (2003). In de programmabegroting 2004-2007 zijn deze doelen echter aanmerkelijk afgezwakt. Dezelfde cijfers worden gehanteerd, maar de meetmomenten worden aanzienlijk verder weg gelegd. Het gaat nu om een toename van het aantal midden- en hogere inkomens van 49%

¹⁷ Programmabegroting 2003-2006, p. 64

(2003) naar 52% (2007) en een toename van de groep hogere inkomens op de nieuwe locaties van 25% (1999) naar 45% (2007). De doelen zijn met andere woorden vier jaar naar achteren gelegd. Ten opzichte van de doelstellingen van vorig jaar worden minder dure woningen gebouwd (minimaal 50% ipv. 55%-65%) en worden meer middendure woningen gebouwd (30% ipv. 20%-25%).

Programmabegroting 2005-2008

Ook in deze programmabegroting zijn de doelstellingen van het programma wonen ongewijzigd. Wederom stelt men zich tot doel de Euregionale concurrentiepositie van de gemeente te versterken door het aanbieden van aantrekkelijke woonmilieus, in het bijzonder ten behoeve van het vasthouden van en aantrekken van hogere- en midden inkomensgroepen. Indicatoren hiertoe worden in een later stadium vastgesteld. Deze doelstelling wordt ook als zodanig verwoord in de Toekomstvisie Enschede 2010 en komt dus voort uit afspraken met het rijk in het kader van GSB3. Volgens de Programmabegroting 2005-2008 dient de bevolking van Enschede van 2000 tot 2015 met gemiddeld 800 inwoners per jaar toe te nemen. De inspanningen daartoe zijn primair gericht op de hogere en midden inkomensgroepen. Frappant is het feit dat de groei waarop men hoopt aanmerkelijk hoger ligt dan in de Programmabegroting 2004-2008.¹⁸

In deze programmabegroting wordt voor het eerste de uitgifte van vrije kavels genoemd. De gemeente stelt zich tot doel jaarlijks 800 woningen te bouwen, waarvan 150 vrije kavels.

Programmabegroting 2006-2009

In de Programmabegroting 2006-2009 is het programma *Wonen* aanzienlijk gewijzigd. Een tweetal hoofddoelen wordt weergegeven:

- Het leveren van een bijdrage aan de sociaal-economische positie van Enschede;
- Het vergroten van de woonkwaliteit voor alle inwoners, waarbij de wensen van de consument centraal staan.

Deze hoofddoelen worden vertaald in de volgende effectindicatoren:

- Een toename van het aandeel in de bevolking van midden- en hogere inkomensgroepen;
- Het aandeel van de groep hogere inkomens op nieuwbouwlocaties.

Teneinde de hoofddoelen te bewerkstelligen, is gekozen voor een vijftal programmalijnen:

- Sturen op strategische aanpassing van de voorraad;
- Aandacht voor de kwetsbare doelgroepen;
- Werken aan kwaliteit voor nu en straks;
- Vergroting invloed van woonconsumenten;
- Samenwerken aan wonen.

In deze programmalijnen is er echter geen expliciete aandacht voor de midden- en hogere inkomensgroepen. In kwantitatief opzicht lijken de doelstellingen niet anders dan in het voorgaande jaar. Wel zijn veel data verder gespecificeerd.

Programmabegroting 2007-2010

¹⁸ 800 inw./j. ipv 500 inw./j.

Het programma Wonen in de periode 2007-2010 is vooral een voortzetting van het programma 2006-2009. Zowel de hoofddoelen als programmalijnen zijn ongewijzigd. Enschede wil een complete, evenwichtige en aantrekkelijke stad zijn. Hiertoe wordt in het programma Wonen ingezet op twee hoofddoelen:

- Het leveren van een bijdrage aan het versterken van de sociaal-economische positie van Enschede;
- Het vergroten van de woonkwaliteit voor alle inwoners, waarbij de wensen van de consument centraal staan.

De vertaling van deze doelstellingen naar indicatoren is echter uitgebreid vergeleken met vorige periode. De vernieuwde indicatoren (8 in totaal) zijn gebaseerd op de doelstellingen zoals afgesproken met het Rijk in het kader van het GSB3 convenant.

De programmalijnen zijn ongewijzigd:

1. Sturen op strategische aanpassing van de woningvoorraad
2. Aandacht voor kwetsbare groepen
3. Werken aan kwaliteit voor nu en straks
4. Vergroten invloed woonconsumenten
5. Samenwerken aan wonen

Programmabegroting 2008-2011

Het programma Wonen levert een bijdrage aan de realisatie van de doelstellingen in het kader van de drie strategische opgaven: Enschede Werkt! (nieuwe combinaties van woon & werken), Stad Enschede (hoogwaardig architectuur en vernieuwende woonmilieus) en Ons Enschede (huisvesten kwetsbare groepen).

De hoofddoelen en de programmalijnen Wonen voor de periode 2008-2011 zijn exact hetzelfde als in de voorliggende periode. De samenhang tussen enerzijds de strategische opgaven en anderzijds de eerste drie programmalijnen met bijbehorende doelen en activiteiten is weergegeven in de matrix. De vertaling van de doelstellingen naar indicatoren is anders geworden en lijkt terug te gaan naar de indicatoren uit de periode 2006-2009:

- Aandeel midden- en hogere inkomensgroepen immigratie
- Totaal aantal toe te voegen nieuwbouw woningen
- Aantal toe te voegen woningen in middeldure en dure segment

Naar aanleiding van de Kadernota 2008 zet het programma Wonen in op:

- Samen met andere partijen inzetten op nieuwe, kwalitatief hoogwaardige markt-productcombinaties op het gebied van wonen (leidraad in alle programmalijnen);
- (Versnelde) duurzame wijk- en buurtvernieuwing en ontwikkeling in verschillende gebieden (er zal een visie op stedelijke vernieuwing worden uitgewerkt en het toepassen van duurzame woonproducten wordt gestimuleerd).

Programmabegroting 2009-2012

De programmabegroting Wonen 2009-2012 is bijna gelijk aan zijn voorganger: de doelstellingen in het kader van strategische opgaven en de programmalijnen zijn exact hetzelfde gebleven. Er wordt gebruikt gemaakt van dezelfde effectenindicatoren en dezelfde matrix om samenhang tussen de strategische doelstelling en programmalijnen weer te geven. Wel wordt gerefereerd aan de woonopgave uit de Toekomstvisie 2020. In de eerste Programmalijn staat vermeld dat er aarzelingen

lijken op te treden in de huidige markt. Toch is het van belang geacht de bouwstroom goed op gang te houden. Daarom wordt een aantal nieuwe acties toegevoegd.

Programmabegroting 2010-2013

De programmabegroting Wonen 2010-2013 constateert dat de vraag naar woningen, zowel bestaande woningen als nieuwbouw, sinds het derde kwartaal van 2008 sterk is ingezakt en de woningproductie ver achter blijft bij de gestelde doelen. Als antwoord op de actuele zwakte in de woningmarkt is in 2008/ 2009 heroriëntatie van de woonopgave opgestart, samen met de strategische partners (corporaties, ontwikkelaars, zorgaanbieders). Het jaar 2010 staat in het teken van de afronding van de heroriëntatie.

Voor de korte termijn (2009-2010) is de heroriëntatie vooral gericht op het zoveel mogelijk op gang houden van de productie van nieuwe woningen. Voor de langere termijn (2010 – 2025) blijft de heroriëntatie gericht op het realiseren van het gestelde hoofddoel.

De heroriëntatie voor de lange termijn betreft het volgende:

- de neerwaartse bijstelling kwantitatieve nieuwbouwambitie;
- de vernieuwing van de gemeentelijke regierol op de woningmarkt, inclusief de sturing van de woningproductie;
- de hernieuwde oriëntatie op de kwalitatieve marktvrage en vernieuwing van de monitoring van de woningmarkt.

Naar aanleiding van de heroriëntatie zijn programmalijnen 1 en 3 geheel vernieuwd.

Programmalijn 1, Sturen op strategische aanpassing van de woningvoorraad, krijgt de volgende subdoelen:

- op gang houden van de woningproductie in 2009-2010;
- realiseren van de bijgestelde nieuwbouwambitie 2010-2025;
- vernieuwen van de oriëntatie op de kwalitatieve marktvrage en de monitoring van de woningmarkt;
- vernieuwen van de sturing van de woningproductie.

Programmalijn 3, Werken aan kwaliteit voor nu en straks, is vertaald naar de volgende subdoelen:

- opstellen van een nieuwe perspectief op stedelijke vernieuwing en de uitvoering daarvan;
- verbeteren van de particuliere woningvoorraad;
- verbeteren van de energetische kwaliteit van de woningvoorraad.

Programmalijn 5, Samenwerken aan wonen, krijgt een nieuw subdoel:

- evalueren en bijstellen prestatieovereenkomsten met corporaties;

5.4 Bereikbaarheid en mobiliteit

Programmabegroting 2003-2006

De doelstellingen van het programma Bereikbaarheid en Mobiliteit laten zich in de *Programmabegroting 2004-2007* omschrijven als *het creëren van voorwaarden tot verbetering van de doorstroming, verkeersafwikkeling, verkeersveiligheid, en leefbaarheid in Enschede door het op peil houden of verbeteren van de fysieke bereikbaarheid van Enschede, vooral van de economische centra, zoals de binnenstad en de kantoren en bedrijventerreinen in Enschede*. Een tweede

doelstelling ligt in *het verbeteren van de verkeersveiligheid door de reductie van het aantal letselongevallen*, terwijl de derde doelstelling wordt verwoord als *het verbeteren van de fysieke leefomgeving door beperking van doorgaand verkeer en van de rijsnelheid van het gemotoriseerd verkeer in woongebieden*. In feite is slechts de eerste doelstelling te plaatsen binnen het economische beleid van de gemeente.

Programmabegroting 2004-2007

In de *Programmabegroting 2004-2007* is het hoofddoel van het programma *Bereikbaarheid en Mobiliteit: het op peil houden van de bereikbaarheid van het centrum en Enschede-West, onder de voorwaarden dat dit niet leidt tot een grote aantasting van de dagelijkse leefomgeving*. Hiertoe, zo vervolgt het programma, *moert de overlast veroorzaakt door het verkeer worden geminimaliseerd en moet de verkeersveiligheid verbeteren*.

In de *Programmabegroting 2004-2007* wordt aangegeven dat het mobiliteitsbeleid van de gemeente Enschede in principe is vast gelegd in het *Mobiliteitsplan Enschede 1996-2005*. Men constateert dat de ruimtelijke ontwikkelingen in Enschede West hebben geleid tot een aantal knelpunten in de verkeerssituatie, iets wat de bereikbaarheid van de stad op enkele momenten per dag onder druk zet. Een mogelijke oplossing wordt gezocht in een *Noordwesttangent*.

Ook het programma *Bereikbaarheid en Mobiliteit* kent een aantal programmalijnen. In de eerste plaats is dit *Centrum als bereikbaar hart van Enschede*. In zekere zin dient hier een verband te worden gelegd met de eerste doelstelling uit de vorige programmabegroting. Deze programmalijn stelt zich tot doel het aantal bezoekers aan de stad te laten stijgen tot 280.000 à 300.000 per week. De tweede programmalijn is *Economisch kerngebied Enschede-West bereikbaar*. Ook hier is een verband te leggen met de eerste doelstelling uit de vorige programmabegroting. Deze programmalijn impliceert dat het bereikbaarheidsniveau van 2002 tot in 2015 dient te worden gehandhaafd, er een structurele en snelle verbinding tussen Enschede-West en het centrum wordt gegarandeerd, en dat een verkeersveilige en sociaal veilige fietsroute wordt gerealiseerd tussen de recreatieboulevard en het centrum van de stad. De derde programmalijn is *Leefbaarheid en verkeersveiligheid*. In tegenstelling tot de eerder genoemde programmalijnen richt deze lijn zich primair op pushfactoren waarmee verkeer uit de wijken kan worden geweerd. Derhalve is er geen relatie met het economisch beleid van de gemeente. De vierde programmalijn richt zich op *het optimaal benutten van aanwezige infrastructuur*. Dit impliceert een verbetering van de doorstroom op het bestaande hoofdwegennet. De vijfde en laatste programmalijn, *Verkeersveilige hoofdinfrastructuur*, dient ter vormgeving van een verkeersveilig Enschede. Ook hier is diensengevolge geen relatie met het economisch beleid van de gemeente.

In het programma *Bereikbaarheid en Mobiliteit* wordt per programmalijn een aantal indicatoren genoemd. Bijzonder is dat geen van deze indicatoren worden geconcretiseerd. Er worden geen kwantificeerbare doelen aan gerelateerd.

Uit een voorlopige evaluatie van het in 1996 ingezette verkeersbeleid blijkt dat dit beleid heeft geleid tot een voortzetting van het relatief hoge fietsgebruik in de binnenstad. Ook is het gebruik van het openbaar vervoer gegroeid. Het aantal knelpunten voor het autoverkeer, aldus de *Programmabegroting 2004-2007*, is echter toegenomen. Hierbij wordt aangemerkt dat dit is gebeurd zonder dat de beoogde groei van het aantal bezoekers met 20% is gehaald.

De gemeente erkent dat haar mobiliteitsbeleid niet optimaal aansluit bij de ruimtelijke situatie en het landelijke mobiliteitsbeleid. Men werkt dientengevolge aan een actualisatie van het *Mobiliteitsplan Enschede 1996-2005*.

Programmabegroting 2005-2008

In de aanloop naar de *Programmabegroting 2005-2008* is een nieuw mobiliteitsplan vast gesteld: *Mobiliteitsplan Enschede 2004-2015*. Belangrijke doelstellingen in het mobiliteitsplan en dientengevolge ook in dit programma zijn: *het op peil houden en verbeteren van de bereikbaarheid van het (...) centrum, het verbeteren van de bereikbaarheid van (...) Enschede-West en een optimale benutting van de aanwezige hoofdinfrastructuur*.

De hierboven genoemde doelstellingen worden gemeten aan de hand van een aantal indicatoren, waaronder de subjectief en objectief ervaren reistijden, de *modal split verdeling* voor reizen naar beide gebieden en de intensiteit van het autoverkeer in de beide gebieden.

Feitelijk laten de verschillende programmaliijnen zich nog goed vergelijken met die van vorig jaar. Een verschil is dat zeken nu meer concreet worden gemaakt. Dit geldt voor zaken als aantallen motorvoertuigen per uur en vervoerswijzen van bezoekers. *Leefbaarheid en verkeersveiligheid* is als programmaliijn losgelaten. Het programma lijkt zich meer ten dienste te stellen van de economische ontwikkeling van de stad dan voorheen.

Programmabegroting 2006-2009

In de *Programmabegroting 2006-2009* wordt niet louter aansluiting gezocht bij het *Mobiliteitsplan Enschede 2004-2015*. Nu is er ook aandacht voor de *Meerjaren Prognose Parkeerbedrijf* uit 2005. Nog meer dan het voorgaande jaar is het programma economisch van aard. Zo wordt stil gestaan bij de realisatie van de N18, de ontsluiting van de stad en regio op de A35 en de bereikbaarheid van Enschede-West via de Auke Vleerstraat.

Ook wordt kort stil gestaan bij doelstellingen uit eerder programmabegrotingen. Verschillende indicatoren hebben zich op een positieve wijze ontwikkeld. Zoals eerder aangegeven dienen vragen te worden gesteld bij de relevantie van dergelijke opmerkingen. Uit het oog wordt verloren dat de doelstellingen weinig concreet waren. Bovendien wordt niet aangegeven in wat voor omstandigheden de doelstellingen zijn behaald. De bereikbaarheid van het centrum is verbeterd, maar uit eerdere programmabegrotingen bleek dat het aantal bezoekers tegen viel. In hoeverre dat ten tijde van deze programmabegroting nog het geval is blijft in het midden. Een nieuwe lijn is *Parkeerbeheer*. Ook hier worden bijzonder concrete doelen gesteld. Deze zijn echter niet in economische termen te duiden.

Programmabegroting 2007-2010

De programmabegroting Bereikbaarheid en Mobiliteit 2007-2010 sluit aan bij het Mobiliteitsplan 2004-2015 en bij de Meerjaren Prognose Parkeerbedrijf. Daarnaast is de projectenlijst van het Mobiliteitsplan 2004-2015 geactualiseerd, waardoor extra middelen voor de realisatie van projecten zijn vrijgekomen. Tenslotte heeft de Raad naar aanleiding van de rapportage Investeren Fysieke Bereikbaarheid besloten om te gaan sparen voor grootschalige langetermijninvesteringen in infrastructuur.

De doelstellingen van het programma Bereikbaarheid en Mobiliteit zijn ongewijzigd vergeleken met 2006:

- Het op peil houden en verbeteren van de bereikbaarheid van het centrum van Enschede;
- Het verbeteren van de bereikbaarheid van Enschede-West.

Het bereiken van de doelstellingen wordt gemeten aan de hand van de volgende indicatoren: door de inwoners ervaren en daadwerkelijke reistijd naar Enschede-Centrum en Enschede-West (4 indicatoren in totaal). De Programmabegroting meldt dat de reistijd naar Enschede-Centrum zich in de laatste jaren relatief gunstig ontwikkeld heeft. Bovendien is er sprake van een toename van het gebruik van het openbaar vervoer. De reistijd vanuit de wijken naar Enschede-West is vrijwel constant gebleven. De perceptie van de reiziger is echter dat sprake is van een toename van de reistijd ten opzichte van 2004.

De diverse maatregelen op het gebied van Bereikbaarheid en Mobiliteit zijn samengebracht onder een viertal programmalijnen:

1. Centrum als bereikbaar hart van Enschede;
2. Bereikbaarheid economisch kerngebied Enschede West;
3. Optimale benutting aanwezige infrastructuur;
4. Parkeerbeheer.

Programmabegroting 2008-2011

Naar aanleiding van de strategische opgaven die in de Kadernota 2008 zijn geformuleerd, is het Programma 2008-2011 ten opzichte van voorgaande jaren gewijzigd. Bereikbaarheid en Mobiliteit staat in het teken van een andere manier van werken, namelijk lobbyen en partnerschap. Het accent ligt nu meer op ordenen, meten, evalueren en prioriteren. De doelstellingen in het kader van de strategische opgaven zijn in 2008-2011 als volgt doorvertaald: de ontsluiting over de weg van het Kennispark/UT (Enschede werkt!), bereikbaarheid van Enschede-centrum (Stad Enschede) en leefbaarheid en verkeersveiligheid (Ons Enschede).

De programmalijnen binnen Bereikbaarheid en Mobiliteit zijn dan ook geheel vernieuwd:

1. Enschede op de kaart;
2. De stad Enschede;
3. Beleef Enschede

De samenhang tussen de doelen en activiteiten van de eerste twee programmalijnen en de strategische opgaven wordt in de matrixvorm weergegeven.

Het centrale begrip binnen Programmalijn 1 – Enschede op de kaart – is externe oriëntatie, met hieraan gekoppeld drie doelen:

- Belangen van Enschede beter vertegenwoordigen in Euregio, Brussel, Nederland, Regio Twente en Netwerkstad Twente.
- Inhoudelijke kennis en informatie ophalen en deze toepassen, zodoende de bereikbaarheid van Enschede-west en Enschede-centrum te verbeteren.
- Kennis delen met anderen om het imago van Enschede te verbeteren en Enschede als stad op de kaart te zetten

Het doel van Programmalijn 2 – De stad Enschede – is het op peil houden van de bereikbaarheid van Enschede-centrum en Enschede-west.

Programmalijn 3 – Beleef de stad – stelt de volgende doelen:

- Het verbeteren van de beleving van de bereikbaarheid;

- Het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit van infrastructuur in relatie tot de omgeving;
- Het ondersteunen van de rol van het buitengebied voor de stad door verkeersleefbaarheid en veiligheid te vergroten.

Programmabegroting 2009-2012

Naar aanleiding van de Toekomstvisie 2020 wordt in de Programmabegroting 2009-2012 nadrukkelijker stilgestaan bij het mogelijk maken dat bezoekers en werknemers van buiten de stad Enschede kunnen bereiken en dat de eigen bewoners sneller hun werk buiten de stad kunnen bereiken. De Toekomstvisie wordt verder uitgewerkt in een actualisering van het Mobiliteitsplan 2004 - 2015, in samenhang met de geactualiseerde visie op de ontwikkeling van RO en de binnenstad.

De doelstellingen en maatregelen in het kader van strategische opgaven zijn ongewijzigd, behalve het gebruik van de fiets dat meer nadruk lijkt te krijgen.

De formulering van de eerste en de derde programmalijnen is veranderd:

1. Enschede in het Netwerk;
2. De Stad Enschede;
3. Smart Mobility.

De doelstellingen van de derde programmalijn zijn dan ook toegevoegd aan de matrix, maar zonder enkele specificatie van de activiteiten/projecten of de samenhang met strategische opgaven.

Effectindicatoren zijn nog altijd de werkelijke en beleefde reistijd Enschede-Centrum en Enschede-West, met als ambitie het niveau van 2005 vasthouden tot 2012.

Programmalijn 1 – Enschede in het netwerk – gaat uit van de ambitie afkomstig uit de Toekomstvisie om een stad voor één miljoen mensen te zijn die aantrekkelijk is om te wonen, te werken of een bedrijf te vestigen. Daarom is het bereik of ‘catchment area’ van groot belang. ‘Externe oriëntatie’ staat daarbij centraal en het derde doel uit 2008 – kennis delen met anderen om het imago van Enschede te verbeteren en Enschede als stad op de kaart te zetten – is komen te vervallen.

Programmalijn 2 – de stad Enschede – meldt dat de bereikbaarheid van Enschede onder druk staat.

De doelstellingen zijn uitgebreid met een aantal ‘Beleef de stad’ doelstellingen uit vorige periode:

- Het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit van en rondom de hoofdinfrastructuur
- Het verbeteren van de verkeersveiligheid in en om de stad.
- Het economisch en klantvriendelijk exploiteren van de betaalde parkeervoorzieningen.

Programmalijn 3 – Smart city - Smart mobility – zet in op kleine en grotere maatregelen die het gebruik van de infrastructuur en het gedrag van mensen positief beïnvloeden. Het gaat met name om beter informeren van reizigers en samen met andere partijen optreden op het gebied van verkeer en vervoer.

Programmabegroting 2010-2013

De Programmabegroting 2010-2013 legt meer nadruk op de verandering van vervoerwijzen naar duurzamere, milieuvriendelijkere vervoerwijzen (modal shift) en het actief werken in netwerken, gericht op het sluiten van allianties. Omdat de komende jaren nog enkele majeure projecten in uitvoering gaan (Auke Vleerstraat, de tijdelijke derde ontsluiting van de Kanaalzone, de N18 en de HOV Noord door Boddenkamp), zijn er voor de uitvoering van nieuwe projecten geen of nauwelijks financiële middelen. De ambitie ten aanzien van het bereiken van de doelen zoals vastgesteld in de

Mobiliteitsvisie 2025 zal dan ook klein zijn. In 2010 wordt een 0-meting uitgevoerd ten aanzien van de nader te bepalen indicatoren van het programma, aan de hand waarvan vervolgens de ambitie opnieuw bepaald wordt.

Deze ontwikkelingen zijn te merken in de aangepaste Programmaliijnen Bereikbaarheid en Mobiliteit. In Programmaliijn 1 – Enschede in het Netwerk – is het verbeteren van externe bereikbaarheid van Enschede toegevoegd als subdoelstelling. Slimme mobiliteit is naar voren geschoven en wordt nu programmaliijn 2. Programmaliijn 3 – De Stad Enschede – kan de komende jaren relatief weinig ondernemen vanwege de beperkte financiële ruimte. Dit betekent dat de bereikbaarheid van Enschede zonder een sterke modal shift, verder onder druk komt te staan. Het bereiken van een modal shift voor intern verkeer naar lopen, fiets en openbaar vervoer is dan ook toegevoegd aan de doelstellingen van programmaliijn 3. Voor de rest is de inhoud van programmaliijnen onveranderd.

5.5 Ruimtelijke ontwikkeling

Programmabegroting 2006-2009

In de *Programmabegroting 2006-2009* wordt het programma *Ruimtelijke Ontwikkeling* voor het eerst genoemd. Het programma geeft richting aan de ruimtelijke ontwikkeling van de gemeente Enschede. Dit *dient te gebeuren vanuit het standpunt dat Enschede het stedelijk hart van Oost-Nederland is en het centrum is van de hoogwaardige kennisregio Twente*. Het programma sluit aan bij de twee hoofddoelstellingen van de *Toekomstvisie: het versterken van de concurrentiepositie en het versterken van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving*.

Er wordt door de gemeente een onderscheid gemaakt tussen bovenstedelijke, stedelijke en substedelijke projecten. De bovenstedelijke projecten betreffen zaken als Hart van Zuid, Kennispart, RBT, Agglonnet, Muziekkwartier. Het uitgangspunt hierbij is dat Enschede zich ontwikkelt als stedelijk hart en als hoogwaardige kennisintensieve regio. Ook de ontsluiting van de A25 en de N18 worden hier genoemd.

De stedelijke projecten richten zich met name op wonen. Er zal in de komende jaren een nadruk liggen op het kiezen van nieuwe locaties voor wonen en werken, i.e. functievermenging. Op het substedelijke niveau speelt een aantal ontwikkelingsprojecten dat zich zal richten op het versterken van de lokale en regionale economie. Voorbeelden zijn Kennispark¹⁹, Spoorzone en het Havengebied. Middels het programma *Ruimtelijke Ontwikkeling* dient de samenhang tussen deze projecten te worden bewaakt.

Programmabegroting 2007-2010

Het programma *Ruimtelijke ontwikkeling* (geïntroduceerd in 2006) geeft richting aan het realiseren van een goede ruimtelijke kwaliteit van stad en buitengebied en het tijdig beschikbaar hebben van voldoende geschikte ruimte voor nieuwe functies. Het is de bedoeling dat de ruimteclaims vanuit verschillende programma's, met name Wonen, Economisch ontwikkeling, Bereikbaarheid en mobiliteit, Actief in de stad en Opgroeien in de stad, in dit programma tegen elkaar worden afgewogen en met elkaar verbonden. Deze afweging is echter impliciet van aard en er wordt verder niet ingegaan op de ruimteclaims van verschillende programma's. De belangrijkste speerpunten in de

¹⁹ Dit project werd ook reeds genoemd als een bovenstedelijk project. Waarschijnlijk doelt men op een substedelijk project met een bovenstedelijk effect.

periode 2007-2010 zijn: de actualisatie van de Ruimtelijke Ontwikkelingsvisie, het opstellen van de Gids Buitengebied en de planvorming en uitvoering van de Landinrichting Zuid en Noord.

Het programma Ruimtelijke Ontwikkeling stelt twee doelen:

- Het vasthouden en versterken van de ruimtelijke kwaliteit van de stad en de kwaliteiten van het buitengebied.
- Het beschikbaar stellen van ruimte voor het toevoegen van functies (wonen, werken, voorzieningen, natuur en infrastructuur) en de bijbehorende openbare ruimte.

De belangrijkste beoogde maatschappelijke effecten zijn: de stedelijke ruimtelijke kwaliteit, de kwaliteiten van het buitengebied en de spreiding van voorzieningen. Deze effecten worden gemeten aan de hand van rapportcijfers gegeven door de Enschedese bevolking (scores 2006 en streefwaardes voor 2010).

Het programma kent twee programmalijnen:

1. Stedelijke ontwikkeling en grondbeleid;
2. Buitengebied.

Beide programmalijnen zijn gericht op het opstellen van ruimtelijke beleidskaders en het genereren en inzetten van financiële middelen. De eerste programmalijn heeft ook het formuleren van grondbeleid als derde doelstelling. Alle programmalijnen zijn gekoppeld aan de resultaatafspraken in het kader van GSB3.

Programmabegroting 2008-2011

De Programmabegroting Ruimtelijke Ontwikkeling 2008-2011 geeft volgende invulling aan de doelstellingen in het kader van de strategische opgaven: Enschede werkt! – stimuleren en ondersteunen (aanwezige) ondernemerszin, op weg naar het beste ondernemersklimaat van Nederland; Stad Enschede – inzetten op een bruisend stadscentrum en een (inter-)nationaal aantrekkelijk en vitaal buitengebied; Ons Enschede – stimuleren en ondersteunen van plannen gericht op versterking van de sociale samenhang.

Programmadoelstellingen in de periode 2008-2011 zijn dezelfde als de programmalijnen en identiek aan de vorige periode:

1. Stedelijke ontwikkeling en grondbeleid;
2. Buitengebied.

De matrix van programmalijnen met bijbehorende doelen en activiteiten laat zien dat programma Ruimtelijke Ontwikkeling vooral bijdraagt aan de strategische opgave Stad Enschede.

De beoogde maatschappelijk effecten zijn herdoopt naar Effectindicatoren Ruimtelijke kwaliteit. Indicator Spreiding voorzieningen is daarmee komen te vervallen; Rapportcijfer ruimtelijke kwaliteit binnenstad is nieuw, maar laat geen scores en ambities zien.

Programmalijn 1 – Stedelijke ontwikkeling en grondbeleid – kondigt de totstandkoming van Ontwikkelingsvisie Binnenstad in 2008, welke het hart zal vormen van de strategische opgave ‘Stad Enschede’. In 2008 zal bovendien de Ruimtelijke ontwikkelingsvisie geactualiseerd worden, met daarin de ruimtelijke vertaling van de Toekomstvisie 2020. De actualisering van de Ruimtelijke visie is tevens in 2007 ook al aangekondigd.

De uitleg van programmalijnen wordt gevolgd door uitgebreide beschrijving van programma-activiteiten.

Programmabegroting 2009-2012

De doelstellingen van Programmabegroting 2009-2012 zijn afgeleid uit de Kadernota 2008, de Integrale afweging 2008 en de Toekomstvisie 2020. Onder de doelstellingen in het kader van Strategische opgaven staan de maatregelen 'Stad Enschede' vooraan. De programmalijnen zijn ongewijzigd en voor elke programmalijn zijn subdoelen uitgewerkt.

Subdoelen programmalijn Stedelijke ontwikkeling en grondbeleid:

- Ruimtelijke kwaliteit van de woon- en leefomgeving in de wijken en dorpen.
- Kwaliteitssprong voor de ruimtelijke kwaliteit van de binnenstad (relatie met programma Economische ontwikkeling).

Subdoelen programmalijn Buitengebied:

- Groene kwaliteiten van het buitengebied.
- Kwaliteitssprong voor de beleefbaarheid van het buitengebied.

De matrix van programmalijnen, doelen en activiteiten/ projecten en de koppelingen met strategische opgaven is uitgebreid vergeleken met vorig jaar.

Bij de effectindicatoren ruimtelijke kwaliteit wordt gemeld dat deze pas op langere termijn meetbaar zijn. Bovendien zijn de scores afhankelijk van andere partners en door het programma zelf maar in beperkte mate beïnvloedbaar. De scores en ambities moeten daarom worden gezien als indicaties. In deze programmaperiode zijn de effectindicatoren nadrukkelijk verbonden met de vier subdoelen van het programma. De effectenindicatoren zijn nog altijd gebaseerd op de rapportcijfers. De scores en ambities voor de Rapportcijfer Waardering binnenstad (missend in de vorige periode) zijn toegevoegd.

Programmalijn 1: Stedelijke ontwikkeling en grondbeleid

In 2008 is voor de Ruimtelijke ontwikkelingsvisie, Ontwikkelingsvisie Binnenstad en de Spoorzone de visievorming afgerond. In 2009 vindt de vaststelling als structuurvisie plaats, conform de eisen van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening. Afhankelijk van het resultaat van de visievorming worden in 2009 voor een aantal gebieden en thema's verdiepingsslagen en inspirerende beelden neergezet.

Programmalijn 2 – Buitengebied – gaat over van beleidsvorming naar uitvoering. Dit vindt plaats langs de drie lijnen: ruimte aan nieuwe ontwikkelingen bieden (recreatie en vrije tijd, landinrichting), ondersteunen en faciliteren van nieuwe functies (Stichting Landschapsfonds, Loket Buitengebied, festival) en verbinden van wat er al is (Noaberschap, Stadsboerderij, Werkplaats Twente).

Programmabegroting 2010-2013

Door de economische recessie, de sterke stijging van uitgaven en tegenvallende inkomsten wordt in de Programmabegroting 2010-2013 gekozen om zo min mogelijk nieuw beleid te maken en meer kracht te zetten op de implementatie van ruimtelijke kwaliteit in gebiedsontwikkelingen en projecten. De onlangs vastgestelde herijkte Ruimtelijke Ontwikkelingsvisie wordt als basis genomen. De Strategische opgaven bestaan grotendeels uit de activiteiten in het kader van de uitvoering van

de Binnenstadsvisie en de Ontwikkelingsvisie. Investeringsstrategie duurzame stedelijke vernieuwing draagt daar ook aan bij.

De subdoelen van de programmaliijn stedelijke ontwikkeling zijn t.o.v. vorige periode uitgebreid met de volgende subdoelen:

- Meer ruimtelijke kwaliteit op werklocaties; ontwikkeling van ruimtelijke kwaliteit in ontwikkelingsprojecten;
- Beter beleefbaar, toegankelijk en bruikbaar groen: een radiaal netwerk van langzaam verkeersroutes en attractiepunten;
- Ruimte voor klimaataanpak en energiebesparing: klimaataanpak & energiebesparing in de bestaande woningvoorraad en in majeure stedelijke investeringsopgaven;
- Meer kwaliteit in samenwerking met onze partners; intensivering van onze samenwerking met partners, voor nu en straks.

De subdoelen van programmaliijn Buitengebied zijn onveranderd.

Er wordt gebruik gemaakt van dezelfde indicatoren als in de voorliggende periode. Het rapportcijfer voor de ruimtelijke kwaliteit van de woon- en leefomgeving is naar beneden bijgesteld, als gevolg van de versoering van het onderhoudsniveau voor de komende 4 jaar (aangekondigd in de Kadernota).

Programmaliijn Buitengebied zet in op het intensiveren van de relatie tussen Stad & Buitengebied en de uitvoering van de landinrichting. Na jaren van voorbereiding wordt het landinrichtingsplan voor Enschede Noord in uitvoering genomen.

In het kader van Satépen Duurzaamheid wordt ruimte gezocht voor energietransitie. In 2010 en verder wordt ingezet op duurzame gebiedsontwikkeling (duurzaamheidsmaatregelen in bestuurlijke projecten).

6. Ontwikkeling in beleid

Op het terrein van het economische beleid van de gemeente Enschede is een vijftal programma's geanalyseerd. Eén daarvan, *Ruimtelijke Ontwikkeling*, lijkt primair te fungeren als aanjager voor de hoofddoelstellingen uit de Toekomstvisie.

De inhoud van de programma's –en daarmee de interne consistentie- wisselt door de jaren. Bij sommige programma's speelt dit meer dan bij andere programma's. In een aantal gevallen leidt dit ertoe dat de samenhang *binnen* de programma's moeilijker te vinden is. Hierbij dient te worden beseft dat de programma's in principe niet bedoeld zijn om –zoals de onderzoekers hebben gedaan- na een aantal jaren uit de kast te halen en te beoordelen op hun consistentie door de jaren heen. Bovendien kan dit gebrek aan 'interne inconsistentie' ook uitgelegd worden als een incrementele groei van het beleid.

De consistentie *tussen* de verschillende programma's wisselt. De onderzoekers zijn primair op zoek geweest naar de mate waarin de verschillende programma's zich ten dienste van het economische beleid van de gemeente Enschede stellen.

We gaan er van uit dat economische beleid van Enschede het best wordt verwoord binnen het programma *Economische Structuur (later Economische ontwikkeling)*. Hier kunnen we concluderen

dat het economisch beleid scherp is gefocused: Via kennisintensieve bedrijvigheid naar concurrentiekracht voor de stad Enschede.

Wanneer we een ruimere definitie van economisch beleid nemen, dan wordt een ander licht op de consistentie tussen de programma's geworpen. In dat geval is er meer samenhang tussen de programma's waar te nemen. Nu richt het programma *Werk en Inkomen* zich op de onderkant van de samenleving, terwijl het programma *Economische Structuur* zich op het aantrekken van werkgelegenheid voor hogere inkomens- en opleidingsgroepen richt. De programma's *Wonen*, *Bereikbaarheid en Mobiliteit* en *Ruimtelijke Ordening* lijken zich in dat geval vooral ten dienste van *Economische Structuur* te stellen.

7. De Bestuurlijke Projecten

Grote projecten spelen een belangrijke rol bij het uitwerken van de toekomstvisie van de gemeente. Ze vormen de tastbare invulling van het beleid. De dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer (DSOB) speelt bij de fysieke ontwikkeling en uitvoering van de projecten een centrale rol. Beleidsprojecten worden binnen de verschillende programma's en onderliggende programmalijnen geformuleerd. Door de projecten kan de consistentie tussen de verschillende programmalijnen die relevant zijn voor economisch beleid worden beoordeeld. Voor het overzicht van de projecten is gebruik gemaakt van de programmabegrotingen

Economische Ontwikkeling

Belangrijke projecten uit het programma economische ontwikkeling van de stad zijn: kennispark Twente, Luchthaven Enschede, Handelskade/Havengebied, het Regionaal bedrijventerrein en projecten gericht op een aantal kleinere bedrijventerreinen zoals Usseler Es, Zuiderval en Westerval. Centraal project in het kader van de economische ontwikkeling is het kennispark. De gemeente wil met het kennispark de kennisintensieve bedrijvigheid stimuleren. Hiervoor werkt de gemeente samen met de provincie Overijssel en de Universiteit Twente. Er wordt geïnvesteerd in de ontwikkeling van een bedrijventerrein voor kennisintensieve bedrijvigheid. De steden van Netwerkstad Twente, de NV Oost, en de rijksoverheid dragen bij in de kosten. Ook de aanleg van breedbandvoorzieningen past in deze op kennisbedrijven gerichte visie.

Werk en Inkomen

Voor dit programma zijn geen bestuurlijke projecten bekend in de programmabegroting.

Wonen

Ook voor het verbeteren van de woonomgeving en het verbeteren van de sociaal economische positie van Enschede zijn concrete projecten gedefinieerd. Deze projecten zijn gericht op de ontwikkeling van nieuwe woongebieden en het verbeteren van bestaande gebieden. Doel is om het aanbod van woningen in het midden- en hogere segment te vergroten en het aanbod in het lagere segment te beperken. In de programmabegroting wordt duidelijk aangegeven dat succes van het beleid beïnvloed wordt door ontwikkelingen en activiteiten in andere programma's. Er wordt gesteld dat de aanwezigheid van voldoende passende werkgelegenheid en de aanwezigheid van stedelijke voorzieningen invloed hebben op de vraag naar woningen.

Stedelijke Voorzieningen

In verschillende programma's van de gemeente komt het verbeteren van de stedelijke voorzieningen aan de orde. Met goede voorzieningen wil men de aantrekkelijkheid van Enschede als stad om te wonen, werken en winkelen vergroten en de centrumpositie in de regio versterken.

Een voorbeeld is het vernieuwen van het van Heekplein en de herinrichting van de openbare ruimte in het centrum. Het Muziekkwartier is een project van de gemeente met als doel hoogwaardige culturele voorzieningen te realiseren die het woon- en vestigingsklimaat van de stad versterken. Ook wil de gemeente met de bouw van het Muziekkwartier de centrumpositie van de regio versterken. Voor het noordelijke deel van de binnenstad wordt het Muziekkwartier als katalysator gezien voor ontwikkeling naar een gebied met gevarieerde functies en met ruimtelijke en architectonische kwaliteit.

Op het gebied van sport en recreatie zijn plannen voor de ontwikkeling van een 400 meter ijsbaan gerealiseerd. Ook wordt gewerkt aan de uitstraling van de stad door het verder ontwikkelen van evenementen.

Bereikbaarheid en mobiliteit

Bereikbaarheid is een belangrijke vestigingsplaatsfactor voor zowel ondernemingen als huishoudens. Verschillende projecten zijn gericht op het verbeteren van de bereikbaarheid van Enschede.

Het openbaar vervoer van de stad wordt verder verbeterd door de aanleg van Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV) met afzonderlijke rijbanen voor bussen.

Ook wil men de doorstroming op de Singelring verbeteren, en de bereikbaarheid van het centrum verbeteren. Daarnaast wil de gemeente de externe bereikbaarheid verbeteren door de realisatie van de N18 en een betere aansluiting op de A35.

De gemeente wil dat de luchthaven behouden blijft en een klein lokaal vliegveld wordt dat zowel voor zakelijk als toeristisch verkeer een functie heeft. De gemeente ziet de aanwezigheid van een luchthaven als een belangrijke vestigingsplaatsfactor voor bedrijven.

Ruimtelijke Ontwikkeling

Aangezien dit programma vooral de randvoorwaarden voor ruimtegebruik stelt voor de andere programma's en een faciliterende functie heeft, kent dit programma geen bestuurlijke projecten.

8. Collegeprogramma's

Collegeprogramma 1978-1982 PVDA/VVD

In deze periode krijgt de gemeente Enschede de artikel 12-status toegewezen. Dit bepaalt voor een belangrijk deel het beleid en de gemeente is gedwongen te bezuinigen.

Er is in het collegeprogramma veel aandacht voor het verbeteren van het welzijn van de burgers en het omgaan met problemen die zijn ontstaan door het sluiten van de textielbedrijven. Belangrijke aandachtspunten in het programma zijn:

- Werkgelegenheid

Doel is om Enschede om te vormen tot dienstenstad, met behoud van een geïnnoveerde textielsector.

De lege plekken rond het stadscentrum die zijn ontstaan door het wegvallen van de textielbedrijven moeten worden opgevuld met (rijks) diensten en (burgerlijke) utiliteitsbouw. Het college wil in deze gebieden wonen en werken combineren. Van de ontwikkeling naar een dienstenstad en de bouwprojecten worden positieve arbeidsmarkteffecten verwacht.

- Welzijnsvoorzieningen
- Stadsontwikkeling
- Sociale zorg voor groepen in achterstandssituaties
- In het collegeprogramma worden de volgende ontwikkelingsmogelijkheden aangegeven: Men wil het leefklimaat van de stad behouden en verder verbeteren en de stad groen houden. Daarnaast ziet het college mogelijkheden voor inzetten op moderne ontwikkelingen en innovatie. Voorbeelden die genoemd worden zijn: het isolatieplan, stadsverwarming, recycling, de aanleg van een stadserf.

1982-1986 PVDA-VVD

Er is sprake van economische teruggang en zijn er bezuinigingen vanwege de artikel 12 status. Tegelijkertijd is het programma net als het voorgaande programma sterk gericht op welzijn en ontwikkeling van de bevolking. In de beginselen speelt sociaal beleid een centrale rol. Een terrein waar de gemeente sturend moet optreden is bij het verdelen van voorzieningen.

De belangrijkste kernpunten van het collegeprogramma zijn:

- Emancipatie van allen en opvoeding tot mondige burgers.
- Deelname en zeggenschap, inspraak van de burgers vergroten en *“foutieve machtsverhoudingen”* doorbreken
- Het maken van keuzen in een tijd van teruggang
- Centrumpositie van Enschede versterken door provincie Twente
- Stadsontwikkeling; de gemeente wil de woonomgeving verbeteren en de aantrekkelijkheid *“voor diegenen die nu suburbaan wonen”* vergroten.

Economische ontwikkeling wil de gemeente stimuleren door het aantrekken van bedrijven en om bestaande bedrijven mogelijkheden te geven om uit te breiden. Hoofddoelstelling is een situatie waarin voor iedereen werk is. Met als extra doelen dat het werk aansluit bij de eigen mogelijkheden, het plezier in het werk gewaarborgd is en het werk in evenwicht is met het milieu.

Concrete plannen zijn gericht op het werven van mkb-bedrijvigheid en bedrijven met een hoogwaardige industriële productie. Ook willen de partijen de weg- en rail- verbindingen van de stad verbeteren. Hiervoor wil men de zuidelijke bandweg aanleggen.

In het programma wordt tevens vermeld dat detailhandel op industrieterreinen dient te worden tegengegaan.

Van verdere concrete plannen is in het collegeprogramma geen sprake.

1986-1990 (PVDA VVD)

In deze termijn loopt de artikel 12-periode af. Toch zijn er nog steeds zijn er veel bezuinigingen. Er is een sterke nadruk op welzijns- en ontwikkelingsbeleid.

Het Programma heeft weer een duidelijk sociaal karakter.

Belangrijke kernpunten van het programma zijn:

- Rechtvaardige samenleving
- Deelname en zeggenschap

- Eerlijk delen tin tijden van teruggang
- Moeilijkheid en noodzaak en sturing

Omdat sommige problemen portefeuilles overschrijden wil men coördinatie op de terreinen: Emancipatie, minderheden, achterstand, werkgelegenheid, milieu, energie. Het sociaal beleid lijkt erg overeen te komen met het voorgaande collegeprogramma. Op het gebied van economisch beleid en beleid gericht op werkgelegenheid zijn er meer concrete plannen. Beleidsvoornemens gericht op het vergroten van de werkgelegenheid krijgen voorrang.

(Buitenlandse) "acquisitie van bedrijvigheid zal volgens het programma in de eerste plaats gericht moeten worden op structuurversterkende instellingen en bedrijven die de Twentse positie in de markt van hoogwaardige technologische industrie, micro-elektronica en dienstensector bepalen". Ook wil men ruimte geven aan startende ondernemers.

Verder wordt stedelijk toerisme en het organiseren van congressen bevorderd, om zo de beeldvorming van Enschede te ondersteunen. Ook wil de gemeente regelgeving en procedures die bedrijven hinderen vereenvoudigen of aanpassen.

In samenwerking met andere gemeenten wil men Twente beter "verkopen" en de infrastructuur verbeteren.

1990-1994

Voor deze periode is een actiepunten schema beschikbaar. Vermoedelijk is dit schema afgeleid van het collegeprogramma. Doel van het actiepunten schema is: beleidsdoelstellingen ambtelijk en bestuurlijk zo meetbaar mogelijk formuleren.

In het schema is veel aandacht voor het verbeteren van het welzijn van burgers en voor sociaal beleid.

In het beleidsterrein werken is aandacht voor het versterken van de regionale economische positie door het industriële gebied Enschede-Hengelo te versterken, onder andere door externe geldstromen en Europese subsidies. Ook wil het college investeren in de luchthaven Twente, zodat deze in 1992 levensvatbaar is.

De gemeente heeft als doel werk aan te trekken voor laaggeschoolden in de gemeente en ondersteuning te bieden bij het zoeken van werk/

1994-1998

Voor deze periode is een "Kernprogramma" ontwikkeld.

In dit programma is er meer aandacht voor plannen om het beheer van de stad te verbeteren en fysieke verbeteringen aan te brengen. De redenering is dat een leefbare stad ook aantrekkelijker is als vestigingsplaats voor ondernemers. Men wil de stad echter wel compact houden om zo de belasting van het milieu te beperken.

Ook wil men zorgen voor een aantrekkelijk vestigingsbeleid in de stad door te zorgen voor betere kinderopvang en naschoolse opvang. Daarnaast worden ondernemers gevraagd om mee te denken met plannen voor de stad.

Doel is om de arbeidsparticipatie tussen 15 en 65 jarigen te laten stijgen. Deze is voor Enschede het laagst van Nederland. Per jaar dragen overheid en sociale verzekeringsbanken 500 miljoen euro bij. De volgende richtingen worden genoemd om werkgelegenheid te creëren:

- Het creëren van additioneel werk in het stedelijk sociale en fysieke beheer;

- Werk dat ontstaat door (gemeentelijke) investeringen van de overheid;
- Regulier werk bij bedrijven die uitbreiden of hier naar toe komen;
- Het intensiveren van het startersbeleid

1998-2002 PVDA VVD CDA

Collegeprogramma:

In dit programma staat het verbeteren van de sociaal economische structuur van de stad centraal. “Teveel mensen met hogere inkomens verlaten de stad en wonen in kleinere kernen”. Dit tast het economische draagvlak van de stad aan. Enschede is DE centrumstad voor voorzieningen in Twente. De aantrekkingskracht moet versterkt worden door het realiseren van kwaliteit in woon-, werk- en leefklimaat en in het stedelijke voorzieningenniveau. Daarbij streeft men naar een beheerste duurzame groei in werkgelegenheid en inwonersaantal. Er zal geïnvesteerd worden in het stadscentrum door aanpak van het van Heekplein, het opknappen van het stadserf en investeringen in cultuur.

De partijen willen een aantrekkelijk woon – en werk klimaat bieden, vertrouwen uitstralen en een gedegen sociaal beleid voeren. Op die manier kan volgens het programma de stad op de kaart worden gezet en kan de stad meeprofiteren van de landelijke economische groei.

Specifiek op economisch terrein heeft men als hoofddoelen gesteld om de economische structuur te versterken, om de stad een aantrekkelijkere werkstad te maken. Ook wil men de eigen inwoners meer laten profiteren van nieuwe banen. Gelijktijdig wil men meer gesubsidieerde banen. Een ander doel van de gemeente is het uitbuiten van de unieke punten van Enschede. Dit zijn: het zorgcluster, het onderwijscluster, de hoogwaardige dienstverlening, informatie- en communicatietechnologie, multimedia en hightech bedrijvigheid.

Hoe dit moet gebeuren wordt niet echt duidelijk. Maatregelen die worden genomen zijn (o.a.):

- Het bevorderen van maatwerklocaties voor bedrijvigheid
- Het versterken van het winkelaanbod en het invoeren van city management om te zorgen voorafstemming en wederzijdse versterking van detailhandel, cultuur en uitgaansleven.
- het verbeteren van de arbeidsparticipatie van vrouwen door scholing en betere kinderopvang
- het verbeteren van de uitstraling van Enschede als cultureel hart. De sterke punten: muziek en beeldende kunst moeten benut worden.

Er wordt bezuinigd om investeringen mogelijk te maken.

2002-2006 PVDA CDA CU BB

Het beleid van de voorgaande collegeperiode wordt voortgezet. Vrijwel dezelfde tekst wordt gebruikt. Projecten lijken minder duidelijk geformuleerd. De plannen voor het verbeteren van de culturele voorzieningen worden uitgewerkt in het muziekkwartier-project. De economische effecten van dit project worden betekenisvol genoemd door een onderzoek van KPMG-BEA. Het project levert de stad veel banen op die direct gerelateerd zijn aan het centrum. In de eerste fase valt te denken aan bouwbedrijven. In een latere fase valt er ook te denken aan medewerkers van het muziekcentrum zelf en werkgelegenheid bij toeleverende bedrijven.

Ook vanuit een andere richting wordt dit beleid Onderbouwd:

In zicht op Enschede, monitor stedelijke ontwikkeling 2004 wordt aan Richard Florida gerefereerd om de keuze voor ontwikkeling van culturele faciliteiten te legitimeren. De “creatieve” klasse is in Enschede namelijk ondervertegenwoordigd. Dit wordt als verklaring gegeven voor het achterblijven van de economische ontwikkeling. Door aantrekkelijke faciliteiten te bieden hoopt men meer hoger opgeleiden aan te trekken en groei te bewerkstelligen.

Collegeprogramma 2006-2010 PvdA – CDA – GroenLinks

Het Coalitieakkoord “Duurzaam versterken, krachtig verbinden” legt de politiek-bestuurlijke opgave in het versterken van de stedelijke samenleving. Het streefbeeld is een stedelijke samenleving die sterker wordt, sociale samenhang behoudt en zich duurzaam ontwikkelt in het gebruik van energie en het benutten van groene ruimten in en om de stad. Het akkoord wordt voortvarend uitgevoerd door zijn concrete punten in de Programmabegroting meetbaar te maken en financieel te vertalen. De coalitie wil werk maken van burgerparticipatie: burgers worden gestimuleerd en gefaciliteerd om initiatief te nemen.

De coalitie investeert substantieel in de lijn werk-economie-innovatie via de projecten Havengebied, Kennispark, het regionaal ontwikkelingsfonds Twente en in de herontwikkeling van het gebied rond de luchthaven. Het door de gemeenteraad genomen principebesluit ‘Doorstart burgerluchthaven’ en het richtinggevende besluit ‘Herontwikkeling vliegbasis’ vormen het uitgangspunt voor de collegeperiode 2006-2010.

Enschede wil doorgroeien in haar rol van centrumstad voor Oost-Nederland. In deze periode wordt de nadruk gelegd op het positioneren van de stad als studentenstad (samen met UT en Saxion). Daarnaast wordt ingezet op het verhogen van de aantrekkelijkheid van de binnenstad als totaalproduct (winkelen, cultuur, horeca, evenementen, wonen) en het invoeren van een STADENSCHEDÉ pas (toegang tot maatschappelijke- en culturele voorzieningen).

Op het gebied van kunst en cultuur worden de ontwikkelingen van Muziek- en Kunstkwartier doorgezet en de identiteit van de stad versterkt door middel van evenementen en festivals. Er is behoefte aan de actuele Toekomstvisie op het gebied van wonen, werken, voorzieningen en infrastructuur. Verder krijgen kwaliteit en duurzaamheid van de leefomgeving -en het buitengebied de komende jaren extra aandacht. Overige maatregelen die worden genoemd zijn (o.a.): armoedebestrijding, maatschappelijke zorg en welzijn, jeugd en onderwijs, sport en bewegen, organisatie en burgers (de gemeentelijke regelgeving wordt gescreend op functionaliteit en actualiteit in het kader van het project Andere Overheid).

Conclusie

Op basis van de bestudeerde collegeprogramma’s sinds 1978 kan geconcludeerd worden dat het beleid van de gemeente Enschede een consistente lijn volgt. In de programma’s is veel aandacht voor sociaal beleid. Ook is er relatief veel beleid gericht op stadsvernieuwing. In de loop der jaren neemt de aandacht voor economisch beleid echter toe. Vanaf de eerste collegeprogramma’s blijkt er aandacht te zijn voor het verbeteren van voorzieningen om zo de aantrekkelijkheid van de gemeente te vergroten. Ook is er aandacht voor het verbeteren van de mobiliteit. Leefbaarheid en het verbeteren van de woonomgeving krijgen aandacht in een continu beleid van stadsvernieuwing. In verschillende programma’s wordt de wens geformuleerd dat meer hoger opgeleiden in de stad komen wonen in plaats van in kleine omringende kernen.

Ander consistent punt is de wens voor verandering van de economische structuur van de stad. Doelen die worden nagestreefd om dit te bewerkstelligen zijn het vasthouden van hoger opgeleiden, het trekken van meer winkeland publiek en het ontwikkelen van culturele voorzieningen. Vanaf de eerste periode wordt er aandacht besteed aan beleid gericht op bedrijvigheid die gerelateerd is aan kennis en techniek.

9. Regionale samenwerking

Voor het regionaal economisch beleid zijn er verschillende organen van belang. Ten eerste is er een regionale samenwerking in de Regio Twente verband. Volgens de eigen beschrijving richt dit orgaan zich op zaken die de stadsgrenzen overstijgen zoals wonen, werken, mobiliteit, gezondheid, veiligheid en vrije tijd. De programmabegroting van de regio Twente geeft een overzicht van de richtingen van het beleid. Belangrijk onderdeel van de samenwerking is het ontwikkelen van beleid rond openbaar vervoer en het uitvoeren van de aanbestedingen dat daarbij hoort.

Belangrijk document voor het regionale economische beleid is het Regionaal Economisch Ontwikkelingsplan Twente (REOP). De volgende actielijnen staan in dit document centraal: Kennis en innovatie, Nieuw ondernemerschap, Toerisme en Bedrijfsomgeving. In het REOP wordt de keuze voor deze richtingen uitgewerkt in verschillende concrete projecten.

Het tweede orgaan dat genoemd moet worden is Netwerkstad. Hierin werken de gemeenten Enschede, Hengelo, Almelo en Borne samen bij het vormen van beleid op netwerkstad niveau. Projecten zijn onderverdeeld in de gebieden: Algemeen, Ruimtelijk-fysiek, economie- werk en sociaal. Belangrijk onderdeel van de samenwerking in Netwerkstad is het aanvragen van subsidies. In 2003 is bijvoorbeeld een gezamenlijke aanvraag voor een BIRK-subsidie voor de herontwikkeling van stationslocaties gedaan.

Het derde relevante regionale orgaan is het Regionaal platform arbeidsmarkt (RPA). Het Platform Arbeidsmarkt Twente is een orgaan dat samenwerking en overleg tussen de partijen op de arbeidsmarkt stimuleert. Partijen die hierin worden betrokken zijn werkgevers, werknemers, UWV, CWI en overheid (gemeenten, Regio Twente en de provincie Overijssel). Belangrijke activiteiten zijn het verrichten van onderzoek naar de arbeidsmarkt, samenwerking op het terrein van sociale zekerheid, afstemming van onderwijs- en arbeidsmarktbeleid en afstemming van het ondersteuningsaanbod voor starters. Opmerkelijk citaat uit de folder van het RPA: *“Het accent ligt op de inhoud van de samenwerking en niet op de bestuurlijke structuur. De samenwerking wordt dan ook projectmatig en resultaatgericht ingevuld.”*

Opnieuw willen we verwijzen naar het Ecorys/Kolpron (b) rapport uit 2003. Op pagina 41 wordt de positie van Enschede t.o.v. de regio besproken: *De complementariteit binnen de stedelijke regio Twente krijgt, gezien de uitwerkingen voor Netwerkstad, op strategisch niveau steeds meer gestalte. Toch wordt in de beleidsstukken van de stad vooral vanuit lokaal perspectief naar de vraagstukken gekeken en beleid geformuleerd. Zo staat het binden van hoger opgeleiden met aantrekkelijke banen en woonmilieus aan de stad centraal en niet aan het binden van de regio. Hierdoor kunnen kansen die*

de regio de stad biedt en andersom verloren gaan. Zo is bezien vanuit de verzorgingsfunctie van de stad groei in de regio interessant. Een ander voorbeeld is dat een deel van de hoger opgeleiden dat in de regio, maar niet in Enschede, werk kan vinden, mogelijk wel in het stedelijk milieu van Enschede wil wonen, of andersom. Dit citaat interpreteren wij als kritiek op het functioneren van Enschede ten opzichte van de Regio. Enschede laat hier kansen van schaalvoordelen liggen. Juist hier kan een ander profiel dan kennisintensieve bedrijvigheid worden gerealiseerd, dat vooral ten dienste kan staan van de onderkant van de arbeidsmarkt.

Opmerkelijk tweede citaat uit het Programma Samenwerking en Dienstverlening van de gemeente: *“Ondanks de noodzaak van regionale samenwerking op al deze vlakken wordt er meer gesproken over de vorm van de samenwerking dan over de inhoud”.*

Het belang van regionale samenwerking lijkt evident. Tot het eind van de evaluatieperiode komt in de diverse geraadpleegde documenten van de gemeente Enschede komt de samenwerking op regionaal gebied echter niet duidelijk naar voren. In de programmabegroting wordt binnen de programmajnen weinig aandacht besteed aan regionale samenwerking. Zo is de verbinding van het gemeentelijk beleid met het Regionaal Economisch ontwikkelingsplan niet helder. Het regionaal economisch ontwikkelingsplan lijkt geen centrale positie te hebben binnen de verschillende programma's.

Bijlage 6: Overzicht doelbereiking gemeente Enschede Programmabegrotingen 2006-2010.

We maken hier de kanttekening dat het aantal jaren waarvoor zowel een ambitie als een score is gerapporteerd, grotendeels beperkt is tot de jaren 2007 en 2008.

Programmadoelstelling	Ambitie bereikt	Ambitie niet bereikt
Werk en Inkomen	Jaar: ambitie (resultaat)	Jaar: ambitie (resultaat)
Ontwikkeling werkloosheid als percentage van arbeidsmarkt	2007: gelijk aan G50 (13,4%) 2008: 14% (10.6%)	
Vershil ontwikkeling werkloosheid t.o.v. G31	2007: 0% (0%)	2008: 0% (0,2%)
Aantal WWB-ers jonger dan 65 jaar	2006: 5750 (4600) 2007: 4750 (4371)	2008: 4150 (4225)
Uitstroom naar werk vanuit een gemeentelijk reïntegratietraject	2008: 25% (30%)	2006: 30% (20%) 2007: 40% (30%)
Percentage regulier werkenden SW	2008: 37% (38,3%)	2007: 40% (33,2%)
Economische Structuur		
Absolute groei werkgelegenheid in Enschede	2008: 77.316 (78.680)	2007: 75.870 (75.420)
Relatieve groei werkgelegenheid in Enschede t.o.v. G31		2007: 0% (-0.8%) 2008: 0% (-0.8%)
Groei van het aantal bedrijfsvestigingen t.o.v. G31	2005: 0% (0,3%) 2006: 0% (0.0%)	2007: 0% (-0.4%) 2008: 0% (-0.9%)
Verbetering tevredenheid ondernemers over ondernemingsklimaat in Enschede	2007: >G31 (6,9 t.o.v. 6,7) 2008: >G31 (6,9 t.o.v. 6,7)	
Toename bezoekersaantallen binnenstad per week	2008: 200.000 (225.000)	2006: 234.000 (200.000) 2007: groei (200.000)
Waarderingscijfer binnenstad		2007: 7,4 (7,3)

		2008: 7,4 (7,2)
Wonen		
Aandeel midden- en hogere inkomens in immigratie	2008: 61% (61%)	
Totaal aantal toe te voegen nieuwbouw woningen	2007: 800 (1037)	2008: 800 (741)
Aantal toe te voegen woningen in middeldure- en dure segment		2007: 80% (71%) 2008: 90% (85%)

Appendix A: Geraadpleegde literatuur

- Ecorys Research and Consulting (a), *Enschede in de Ruimte: Eindrapport*, Rotterdam, 2003
- Ecorys Research and Consulting (b), *Ruimte voor Economisch Profiel Enschede: eindrapport*, Rotterdam, 2003
- Enschede Airport Twente, *De laatste F16 vertrekt. Wat nu?*
- Gemeente Enschede, *diverse collegeprogramma's*, 1978; 1982; 1986; 1990; 1994; 1998; 2002
- Gemeente Enschede, *diverse notulen Gemeenteraad*.
- Gemeente Enschede, *Staat van de Stad*, 2001
- Gemeente Enschede, *Zicht op Enschede, monitor stedelijke ontwikkeling Enschede 2003*, 2003
- Gemeente Enschede, *Zicht op Enschede, monitor stedelijke ontwikkeling Enschede 2004*, 2004
- Gemeente Enschede, *Projectboek Stedelijke Ontwikkeling en Herstructurering*, 2004
- Gemeente Enschede, *Kansrijk Glas*, 2004
- Gemeente Enschede, *Actieprogramma Hoger Opgeleiden*, 2004
- Gemeente Enschede, *Concernrapportage 2004*
- Gemeente Enschede, *Productbegroting 2003*
- Gemeente Enschede, *Productbegroting 2004*
- Gemeente Enschede, *Productbegroting 2005*
- Gemeente Enschede, *Programmabegroting 2003-2006*
- Gemeente Enschede, *Programmabegroting 2004-2007*
- Gemeente Enschede, *Programmabegroting 2005-2008*
- Gemeente Enschede, *Programmabegroting 2006-2009*
- Gemeente Enschede, *Concernrapportage 2005*, 2005
- Gemeente Enschede, DSOB, *Landen in het landschap: herontwikkeling vliegbasis Twente en omgeving*, 2005
- Glaeser, E.L. (1999), Learning in cities, *Journal of urban economics* **46**, pp. 246-277.
- Groot, M.S. de, *Een Analyse van de Programmabegroting 2005-2008 Enschede*, doctoraalscriptie Universiteit Twente, faculteit BBT.
- Hoppe, T., K. Lulofs en T. de Bruijn (2010), Evaluatieonderzoek (her)ontwikkeling bedrijventerreinen 2000-2010, CSTM, Universiteit Twente.
- I&O Research, *Monitor Toekomstvisie nulmeting 2000*, 2000
- I&O Reserach, *Plein in Perspectief*, 2001
- I&O Research, *Monitor Toekomstvisie 2002*, 2002
- Krugman, P. (1991). "Increasing Returns and Economic Geography." *Journal of Political Economy* **99**(3): 483-99.
- RPA Twente, *Diverse nieuwsbrieven*
- Veen, A. van der en W.A.J. Grevers (2005), *Van 49 naar 25: onderzoek ten behoeve van de Toekomstvisie 2010*, CSTM, Universiteit Twente, Faculteit BBT, Januari 2005